

Den juridiske konstruksjon av den gode mor -

en analyse av morsrollen
ved bruk av
prinsippet om likestilling
og
prinsippet om barnets beste.

Kandidatnr: 571

Veiledere: Anne Hellum/Kirsten Sandberg

Leveringsfrist: høsten 2003

Til sammen 39172 ord

15.01.2004

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING; HVA ER EN MAMMA?	1
1.1	MORSROLLEN	1
1.2	RETTLIG PLASSERING	3
1.3	KILDER	4
1.3.1	RETTSKILDER	4
1.3.2	ANDRE KILDER	7
1.4	DEFINISJONER OG DISKUSJONER	7
1.4.1	FORELDREANSVAR OG FORELDREOMSORG	8
1.4.2	KOLLEKTIVE RETTIGHETER VERSUS INDIVIDUELLE RETTIGHETER	10
1.4.3	FAMILIEN SOM ENKELTINDIVIDER VERSUS FAMILIEN SOM ENHET	11
1.4.4	FEMINISME OG LIKESTILLING	12
1.4.5	BARNETS BESTE	15
1.4.6	INTERNASJONALE MENNESKERETTIGHETER	17
1.4.6.1	Voksnes rett til å danne familie	17
1.4.6.2	Barns rett til familie	19
1.5	VIDERE I OPPGAVEN	21
2	HVA ER EN KVINNE?	22
2.1	GENERELT	22
2.2	FØRHOEDET MELLOM KJØNN OG BARNEOMSORG	24
3	HVORDAN BLI EN MAMMA?	27
3.1	SPØRSMÅLET OM BIOLOGISK TILKNYTNING	27
3.1.1	INNLEDNING	27
3.1.1.1	Assistert befruktning	28
3.1.1.2	Adopsjon	29
3.1.2	BIOLOGI OG LIKESTILLING	30
3.1.3	BIOLOGI OG BARNETS BESTE	31

3.1.3.1	Generelt	31
3.1.3.2	Hensynet til biologi	33
3.1.3.3	Stebarnsadopsjon	37
3.2	SPØRSMÅLET OM SEKSUELL LEGNING	39
3.2.1	INNLEDNING	39
3.2.2	LEGNING OG LIKESTILLING	40
3.2.3	LEGNING OG BARNETS BESTE	41
3.3	SPØRSMÅLET OM SAMLIVSSTATUS/SIVILSTAND	44
3.3.1	INNLEDNING	44
3.3.2	SAMLIVSSTATUS/SIVILSTAND OG LIKESTILLING	45
3.3.3	SAMLIVSSTATUS/SIVILSTAND OG BARNETS BESTE	46
3.3.3.1	Farskapspresumsjonen	49
3.4	SPØRSMÅLET OM HELSE	51
3.4.1	INNLEDNING	51
3.4.2	HELSE OG LIKESTILLING	52
3.4.3	HELSE OG BARNETS BESTE	52
3.5	SPØRSMÅLET OM ØKONOMI	55
3.5.1	INNLEDNING	55
3.5.2	ØKONOMI OG LIKESTILLING	56
3.5.3	ØKONOMI OG BARNETS BESTE	56
3.6	SAMMENFATNING	57
4	HVORDAN VÆRE EN MAMMA?	61
4.1	SPØRSMÅLET OM KJØNN.	61
4.1.1	INNLEDNING	61
4.1.2	FØDSELSPERMISJON	62
4.1.2.1	Innledning	62
4.1.2.2	Permisjon og likestilling.	63
4.1.2.3	Permisjon og barnets beste	67
4.1.3	DEN VIDERE DAGLIGE OMSORG	68
4.1.3.1	Innledning.	68
4.1.3.2	Daglig videre daglige omsorg og likestilling	69
4.1.3.3	Daglig videre daglige omsorg og barnets beste	71
4.1.3.4	Ulike omsorgsordninger	71
4.1.4	FORELDREOMSORG NÅR FORELDRE IKKE LEVER SAMMEN	76
4.1.4.1	Innledning	76

4.1.4.2	Foreldreomsorg og likestilling	77
4.1.4.3	Foreldreomsorg og barnets beste	81
4.2	SPØRSMÅLET OM ETNISITET OG RELIGIØSITET	85
4.2.1	INNLEDNING	85
4.2.2	ETNISITET/RELIGIØSITET OG LIKESTILLING	85
4.2.3	ETNISITET/RELIGIØSITET OG BARNETS BESTE	87
4.3	SPØRSMÅLET OM KLASSE	89
4.3.1	INNLEDNING	89
4.3.2	KLASSE OG LIKESTILLING	89
4.3.3	KLASSE OG BARNETS BESTE	91
4.4	SAMMENFATNING	91
<u>5 HVA ER DA EN MAMMA?</u>		<u>94</u>
5.1	DAGENS FAMILIE	94
5.2	OM SAMFUNNET OG BARNDOMMEN	96
5.3	OM KVINNEN	98
5.3.1	ENDRING AV KVINNEROLLEN, UTVIKLING FOR KVINNEN?	98
5.3.2	KVINNEN SOM IKKE VELGER MORSROLLEN	100
5.4	KONKLUSJON	101
<u>6 LITTERATURLISTE</u>		<u>107</u>
6.1	BØKER OG ARTIKLER	107
6.2	HØVEDOPPGAVER, AVHANDLINGER OG SERIEPUBLIKASJONER	112
6.3	OFFENTLIGE PUBLIKASJONER, LOVER OG DOMMER	114
6.4	ANNET:	116

1 Innledning; hva er en mamma?

1.1 Morsrollen

En sammenlignende analyse av hvordan hensynet til likestilling og hensynet til barnets beste bidrar til den rettslige utforming av morsrollen.

En mor i Norge anno 2004 er ikke lenger nødvendigvis en hvit, heteroseksuell kvinne som lever i samliv med barnets far. Selv i de tilfeller en familie fra utsiden kan karakteriseres som en "vanlig familie", er det ikke lenger gitt hva slags mor kvinnen i familien har valgt å være. I dag er det i en helt annen grad enn tidligere opp til den enkelte å definere og forhandle seg frem til sin egen morsrolle. Grensene er tilsynelatende utvidet, men kravene finnes fremdeles, både til dem som ønsker å bli mødre, og til dem som allerede er mor.

Konstruksjon av morskap er preget av konflikter og motsetninger, både personlig og også gjennom lov. Barnets behov, samfunnets krav, analyser fra ulike profesjoner og ønsker om selvrealisering. Hvem sitt bilde er det dominerende?

Konflikten mellom barnets beste og kvinnens egen posisjon, kvinnens egen tid til arbeid og rekreasjon tror jeg er tilstede i de fleste mødres liv. I tillegg er barn mer eller mindre implisitt omtalt som en byrde og en hindring for kvinners utdanning, karriere og deltagelse i samfunnslivet. Et eksempel er "ammedebatten" som høsten 2000 i verserte norsk presse; fremtredende likestillingsforkjempere var sterkt kritisk til helserådets anbefaling om å fullamme barnet til det var 6 måneder gammelt på bakgrunn av en frykt for at dette ville svekke likestillingen. Diskusjonen fortsatte våren 2003, med en noe annen vinkling over samme tema; "bør en større del av fødselspermisjonen øremerkes far for å øke likestillingen av omsorgen i hjemmet og hindre diskriminering av kvinner i arbeidslivet"?

Familiepolitikken er bygd opp omkring dagens idealer om likeverd og likestilling. Politikken - og dermed lovgivningen - for småbarnsfostring kan forstås som en drakamp, ikke bare om barndommens innhold, men også om hvilke familieformer og morsmodeller den offentlige politikk skal støtte. I "EU" er det uttalt at det er hensynet til at kvinner skal få lik tilgang til arbeidsmarkedet

som menn som motiverer og gir grunn til at EU skal ha en barnepolitikk, ikke hensynet til barna selv. I Norge ønsker vi på den andre siden å fremstille det slik at det er prinsippet om barns beste som er det motiverende og styrende i forhold til all offentlig interesse i barneomsorg. Det eksisterer en utbredt oppfatning om at barnet nyter godt av at begge foreldrene er likestilt, og at begge realiserer seg selv gjennom arbeid og hobby. Men er likestilling mellom foreldre et vilkår for god barneomsorg ? Er det tvert i mot en trussel, eller er det rett og slett irrelevant ?

Et naturlig spørsmål som følger i kjølvannet av diskusjonen om hvordan likestilling påvirker barneomsorg, er hvordan en mor lever som likestilt. Er rammene for hva vi definerer som en likestilt kvinne så snevre at store kvinnegrupper faller utenom, selv om de faktisk anser seg selv som likestilt mannen? Og er kravene vi stiller til mødre velbegrunnede, eller diskrimineres de også på denne måten? Hvordan vi definerer likestilling i en omsorgssituasjon påvirker både barnet, de voksne og samfunnet rundt dem.

Min hypotese er at hensynene til likestilling og barnets beste ofte blir mistolket eller misbrukt til å fremme andre interesser, og at de også ofte ukritisk blir tatt for å være sammenfallende, noe som slett ikke alltid er tilfelle. Som Lucy Smith skriver; "I mange sammenhenger opplever man at foreldre hevder å ivareta barnas interesser, mens det egentlig er sine egne interesser og behov de søker å fremme."¹ Begge disse begrep eller hensyn begrunner og former lovgivers definering av en morsperson. Jeg ønsker å dekonstruere begrepet mor ved hjelp av de bestemmelsene vi har som omhandler likestilling og barnets beste.

Morskap og farskap kan bare bli forstått i forhold til hverandre, men perspektivet her er en mors. Uten barn ingen mødre. Derfor synliggjør jeg også barns posisjon, med bakgrunn i at dette kan bringe et viktig perspektiv inn i debatten om en mors liv og lære. Jeg bringer på denne måten inn et barn/foreldre perspektiv i likestillingsdebatten, ikke for å svekke kjønnsperspektivet,² men for å utvide diskusjonen med de momenter som tross alt er så uendelig tilstede i det virkelige liv. På denne måten ønsker jeg å bidra til å skape en kritisk plattform, et utgangspunkt for å synliggjøre, reflektere over og til en viss grad de- og rekonstruere de dominerende ideene omkring likestilling, barnets beste og morskap som preger lovverket vårt i dag. Slik håper jeg at analysen kan være fruktbar også i nyere spørsmål, fordi den inneholder mer generelle, prinsipielle betraktninger.

---

¹ Lucy Smith (1991)

² Jfr rasekomiteens leder som uttalte at de ikke ville ta inn et kjønnsperspektiv nettopp av redsel for å svekke raseperspektivet. Kilde: Anne Hellum på seminar i internasjonal kvinnerett, høsten 2001

Hva og hvordan er en mamma?

1.2 Rettslig plassering

Oppgaven plasserer seg i kvinneretten, men omhandler også tema av interesse i barnetretten. Utgangspunktet er familielovgivningen, men det tas også opp problemstillinger som har relevans på det medisinske område, på arbeidsrettens område og i trygderetten. Hvordan kvinners liv påvirkes av lovgivers reguleringer i forbindelse med unnfangelse, fødsel og barnets første leveår, søkes beskrevet ved hjelp av den kvinnerettslige metode. Den kvinnerettslige metode, slik Tove Stang Dahl beskrev den, bygger på tre kildegrunnlag; empiri, rettsdogmatikk og verdier.³ Det ligger et ønske om å se både retten, virkeligheten og moralen og politikken fra kvinners side, for på denne måten å bedre kvinners stilling i retten og i samfunnet.

Ideen om et klart skille mellom rett og politikk eksisterer kun i teorien. Alt utover en helt rutinemessig rettsanvendelse innebærer et element av fortolkning hvor dommerens egne ideologiske, sosiale og politiske holdninger spiller inn. All jus inneholder politikk, det er kanskje bare ekstra tydelig på et område som ligger familiepolitikken nær. Særlig ved anvendelsen av skjønsmessige begreper som ”barnets beste” og ”tiltak for å fremme likestilling” vil personlige og politiske meninger kunne ha en betydning. Dette vil i mange saker skinne igjennom som grunnlag for å vekte ulike argumenter den ene eller andre retning. Et eksempel er hvordan synet på biologisk tilhørighet vil påvirke vektingen i en sak om tilbakeføring av omsorgen til de biologiske foreldre.

Videre i oppgaven ønsker jeg først og fremst å undersøke hvordan prinsippet om barnets beste og prinsippet om likestilling danner bakgrunn for lovens bestemmelser. Der rettstilstanden søkes endret, vil jeg referere og kommentere de argumenter som fremmes til inntekt for de ulike partenes syn. Hvordan hensynet til barnets beste blir anvendt ved lovtolkning og i skjønnsutøvelsen vil også bli trukket frem, i et ønsket om at dette kan bidra til å synliggjøre kravene til dagens mor.

Som Anne Robberstad skrev i 1975: “For vårt eget vedkommende (kvinneretten) må det være vesentlig å søke og identifisere de interessemotsetninger i samfunnet som retten søker å regulere. Hvis vi forstår hvilke interesser de enkelte rettsregler avveier og hvilke som er utslagsgivende vil vi

---

³ Tove Stang Dahl (1994) s.98

også bli dyktigere i det som er juristens tradisjonelle oppgave: å fastslå og presisere innholdet av rettsregler. ”⁴

I dag står overfor stadig flere – og mer ulike- interessemotsetninger som lovgiver prøver å regulere og som retten i siste instans må ta stilling til. Dette fremhever viktigheten av å forholde seg både til rettspolitikken, og det praktiske liv, i en fremstilling som tar sikte på å belyse premissene for kvinners liv som mødre i dag.

1.3 Kilder

1.3.1 Rettskilder

Utgangspunktet for analysen er lovtekstene.

Bioteknologiloven⁵ og adopsjonsloven (adl)⁶ regulerer hvem som skal få myndighetenes bistand til å bli foreldre. Av hensynet til leserens helhetsforståelse, presenterer jeg hovedprinsippene ved adopsjon og kunstig befruktning hver for seg først, før jeg beveger meg inn diskusjonen knyttet til biologisk kjennskap. Den videre gjennomgang av de nevnte lover, og noen flere (se under), i avsnittene 3.1.2 og 3.1.3. tar utgangspunkt i ulike NOU`er, stortingsmeldinger, forskningsresultater og praksis.

Del 4.1.1 inneholder drøftelser som omhandler permisjonslovgivningen, med bakgrunn i del V i folketrygdeloven (ftrl).⁷ I avsnitt 4.1.2 viser jeg både til kontantstøtteloven,⁸ og til barnehageloven.⁹

Barnelova (bl)¹⁰ er utgangspunktet for de drøftelser som omhandler hensynet til barnets behov, både i del 3 og del 4. Barnevernloven (bvl)¹¹ har også en naturlig plass i en diskusjon av begrepet barnets beste.

---

⁴ “Om kvinnerett”

⁵ Lov om medisinsk bruk av bioteknologi av 5 august 1994 nr 56.

⁶ Lov om adopsjon av 28 februar 1986 nr 8.

⁷ Lov om folketrygd av 28 feb. 1997 nr 19.

⁸ Lov om kontantstøtte til småbarnsforeldre av 26 juni 1998 nr 41.

⁹ Lov om barnehager av 24 feb 1995 nr 11.

¹⁰ Lov om barn og foreldre av 8 april 1981 nr 7.

¹¹ Lov om barneverntjenester av 17 juli 1992 nr 100.

I en oppgave med så sterk grad av rettspolitisk karakter er forarbeid (forslag, utredninger, debatter og voteringer) og etterarbeid (analyser og stortingsmeldinger) sentrale kilder. Med bakgrunn i oppgavens fokus på lovgivers holdning er betydningen av å sette bestemmelsenes utformingen inn i den større sammenheng som offentlige dokumenter representerer vesentlig. Det er spesielt tydelig på det familierettslige område at Stortinget forsøker å påvirke samfunnsutviklingen gjennom bruk av flere virkemidler; økonomiske rettigheter, regulering gjennom lov, politiske kompromisser som for eksempel "barnehageforliket", o.s.v.

Forarbeidene angir også formål og mening med reguleringene og de bestemmelser som er blitt foreslått, i tillegg til at de refererer til høringsuttalelser. Disse viser også ofte til teoretiske og politiske debatter på området, noe som bidrar til ytterligere å belyse hvorledes de ulike hensyn blir anvendt og vektlagt. Med bakgrunn i oppgavens uttalte fokus på hensyn, begrunner også dette mitt generelle fokus på forarbeidene. Begrunnelsen for endringene i barneloven våren 1997 viser selv hvorledes hensyn er styrende i den konkrete lovgiversituasjon: For det første pekes det mot at endringer i familiemønsteret er motiverende for nye regler. For det andre uttales det to klare hensyn til grunn for nye regler: Barn skal gis så like vilkår som mulig uavhengig av foreldrenes samlivsstatus og situasjon, og det skal være et mål at mor og far blir mest mulig likestilte i forhold til det å bli foreldre og med hensyn til regelverk om foreldreansvar, samvær m.v.

Etterarbeidene bidrar med ytterligere analyser av hvordan de ulike reformer virker, og øker av den grunn kunnskapene rundt de nevnte bestemmelser; har for eksempel de ulike spådommer eller ønskede virkninger av lovendringen slått til? I tillegg vil etterarbeid virke motiverende på senere lovendringer, slik for eksempel stortingsmeldingen om familien våren 2003 gjorde.¹² Denne stortingsmeldingen; *Om familien - forpliktende samliv og foreldreskap*, har jeg referert til flere steder i oppgaven, med bakgrunn i at dette er den mest omfattende, generelle gjennomgang av familien i nyere tid. Den ble behandlet i familie-, kultur- og administrasjonskomiteen 25.11.03,¹³ og av Stortinget 27.11.03.¹⁴ Til tross for flere politiske uenigheter, viser behandlingen av familiemeldingen at det eksisterer en høy grad av enighet i grunnsynet på familien og på prioriteringen av barns behov.

---

¹² St.meld.nr.29 (2002-2003) Grunnlag for bl.a endring av barneloven om regler om fastsettelse av farskap. Mer senere i oppgaven.

¹³ Innst.S.nr.53 (2003-2004)

¹⁴ Stortingsforhandlinger (2003-2004) Nr.8

Rettspraksis sier primært noe om hvordan rettsanvender tolker lovreglene. Dette har i seg selv verdi. Men dommene viser også en del av virkeligheten, hvilket bidrar til større forståelse av hvordan reglene virker i realiteten. Dette gir et bedre grunnlag for den kvinnerettslige metode, hvor et nedenfraperspektiv uttrykker at ønsket er å se både retten, virkeligheten og moralen fra kvinners perspektiv.¹⁵ Domsanalyser bygger dels på eget studiet og utvalg, dels på sekundærkilder. Det har de senere år blitt utført omfattende undersøkelser på ”foreldrerettens” området. Her har jeg benyttet meg av Aanestads analyse av samværssaker fra lagmannsretten fra 2001, Kochs rapport om barnefordelingssaker og samværssaker fra Oslo byrett i 2000 og undersøkelsen til Skjørten som omhandler barnefordelingssaker fra lagmannsretten i perioden 1998-2000.

Det skal alltid finne sted en konkret vurdering av det enkelte barn og dets foreldre i hvert enkelt tilfelle. Av den grunn vil rettspraksis i slike saker være mindre retningsgivende enn i saker av mer teknisk karakter. De refererte analysene viser også at mange saker som er oppe for retten etter barneloven omhandler familier som kan beskrives som noe belastet. Foreldre hvor en eller begge har en forhistorie av dokumenterte problemer av psykisk art, vold, kriminalitet og rus var klart overrepresentert både i undersøkelsen til Katrin Koch og Hedda Aanestad. Dette gir rettspraksis en noe mindre relevans for både meklere, foreldre og lovgivere i tilfeller hvor man ikke sliter med tilsvarende problemer.

Avgjørelsen om tilgang til kunstig befruktning og til adopsjon blir vanligvis fattet i forvaltningen. Denne kan klages inn for domstolen, men etter det jeg kjenner til finnes det ingen praksis fra Høyesterett om emnet. Etter sin form er forvaltningsavgjørelser mindre tilgjengelige, åpne og offentlige. Med bakgrunn i en antagelse om at forvaltningen i større grad enn domstolene lojalt etterlever sine egne forslag og utredninger, har jeg i alle fall ønsket å kompensere noe av tapet av reelle avgjørelser med å inkludere mer forarbeid i spørsmålet om regulering av adkomst til morskap.¹⁶ Jeg vil også takke Barne,- ungdoms- og familieforvaltningen for tilgang til dokumenter som viser diskusjonene forut de første homofile stebarnsadopsjonene i Norge.

Barnekonvensjonen er inkorporert i menneskerettsloven med virkning fra 01.10.03. Internasjonale rettskilder legger de ytre rammer for hva som er tillatt og ikke. Detaljregulering av rettsområdene skal fremdeles foretas innad i de enkelte stater. Jeg er i denne oppgaven opptatt av de norske

---

¹⁵ Tove Stang Dahl (1994) s.98

¹⁶ Torstein Eckhoff (1993) s 68 og s. 190

myndighetenes holdning til temaet, slik det har nedfelt seg i lovverket. Men etter hvert vil, og bør, disse holdningene i den norske politikken påvirkes av konvensjonene.

1.3.2 Andre kilder

Statens syn på seg selv som ”en kvinnes beste venn” og som en progressiv forkjemper for likestilling gir likestilling som teori større innflytelse i lovgivningsprosessen enn den i andre land tilegges. Mye av litteraturen som er nevnt i litteraturlisten har fungert som inspirasjon og bakgrunnsinformasjon, mer enn som argumentbærer. Vi står i dag ovenfor stadig flere etiske valg, og ulike teorier kan hjelpe oss til å se mer av konsekvensene av valgene. De ulike kvinne –og kjønnsteorier og forskningsmiljøer er derfor en naturlig inspirasjonskilde og et speil for all lovgivning på dette området. Deres forskning kan også brukes som et korrektiv. Det er der fått frem skillelinjer i diskusjonen og problematisert områder som i de politiske og juridiske diskusjoner har kommet i skyggen av andre endringer. Kjønnforskningen er kanskje enda mer broket i dag enn den var tidligere, med bakgrunn i at dette fagfeltet er bedre belyst. Jeg ønsker å presisere at min fremstilling og utvalg av kjønnsteori på ingen måte kan sies å være representativt, men da heller et uttrykk for hvem og hva jeg mener kan trekkes frem for å klargjøre og eksemplifisere de tema jeg tar opp.

Jeg har også deltatt på 2 konferanser som har omhandlet temaet “mor”.¹⁷ I tillegg har det funnet sted mange diskusjoner i media, noen med bakgrunn i bokutgivelser,¹⁸ andre med utspring i uttalelser fra myndighetene,¹⁹ atter andre med utspring i diskusjoner om mulige regelendringer²⁰ som alle har vært med å vise sammenhenger og konsekvenser som ikke nødvendigvis trer frem gjennom analyse av lover og rettspraksis.

1.4 Definisjoner og diskusjoner

Før jeg beveger meg inn i hoveddelen av oppgaven vil jeg bruke noe tid på ulike diskusjoner, definisjoner og presiseringer. Disse bidrar etter mitt syn som viktige referanser og ikke minst gir de et innblikk i bakgrunnen for dagens tilstand. Dette gir også mulighet for å sette mitt tema inn i en bredere sammenheng, der det etter mitt syn hører hjemme.

---

¹⁷ 1: “En annerledes morsdag”

2: “Constructions of Motherhood and Fatherhood”

¹⁸ F.eks Geir Follevågs “Adoptert identitet”

¹⁹ F.eks diskusjonen som startet med uttalelsen fra helsemyndighetene om helsefortrinnet med å fullamme i 6 måneder

²⁰ F.eks de diskusjoner som har omhandlet delt omsorg og lovdelt permisjon

1.4.1 Foreldreansvar og foreldreomsorg

Foreldre har det primære ansvar for sine barn. Samfunnet har et selvstendig ansvar for å fremme barnets beste og for å gi barnet rettsvern. Likevel forventes det offentlige å vise stor tilbakeholdenhet med å blande seg bort i forholdet mellom barn og foreldre, slik at statens ansvar blir ansett som subsidiært i forhold til foreldrenes ansvar. Det antas at det eksisterer et legalitetsvern for foreldreretten, samtidig som prinsippet om barnets beste representerer en grense for hvilke rettigheter samfunnet skal beskytte - og fremme- for barnet som individ.²¹

Det har i norsk rett vært tradisjon for å dele opp foreldremyndigheten i to; en del som omfatter barnets økonomiske forhold, vergemålet, og en del som omfatter barnets personlige forhold, foreldreansvaret.²² Barnelovens § 30 definerer i dag det nærmere innhold av foreldreansvaret, hvor hovedprinsippet er at barna har krav på omsorg og omtanke som er tilpasset barnets interesser og behov, evner og forutsetninger. Bestemmelsen gir uttrykk for både en bestemmelsesrett og –plikt. Felles foreldreansvar betyr at foreldrene sammen skal avgjøre vesentlige spørsmål, og selv om den som barnet bor fast sammen med kan avgjøre at de skal flytte til en annen kant av landet, kan flytting utenlands ikke skje uten samtykke fra den annen foreldre med foreldreansvar. Andre vesentlige spørsmål som hører inn under foreldreansvaret er vergemål, medisinsk behandling, utstedelse av pass, valg av type skole, samtykke til adopsjon, navnevalg, samtykke til ekteskapsinngåelse og samtykke til medisinske inngrep.²³ Foreldre som er gift har som utgangspunkt felles foreldreansvar (bl § 34). Samboermødre må enda samtykke til felles foreldreansvar gjennom melding til folkeregisteret, jfr § 35 annet ledd, ellers har hun det alene.²⁴ Enslige mødre har som hovedregel foreldreansvaret alene, jfr bl § 35.

Noen forskere har pekt på at foreldreretten i Norge er for sterk.²⁵ Det skal for eksempel mye til før barnevernet griper inn, for mye etter manges mening. Samtidig kan det faktum at Stortinget har en felles oppfatning av barnehager som et viktig bidrag i barne –og familiepolitikken, og ikke minst de fleste foreldres aksept for dette syn, vise at myndighetene har en sterk mulighet til å forme og påvirke praktisk omsorg for barn og også påvirke barnefamilier i deres prioriteringer og valg.

---

²¹ Mer om dette hos Lucy Smith, "Foreldres rett over barna, barns rett over seg selv" hos Arne Solli (1991)

²² Lucy Smith: "Foreldremyndigheten – innhold og opphør".

²³ Ot.prp.nr.56 (1996-1997) s 56

²⁴ Dette blir endret, jfr referat av behandlingen av familiemeldingen i pkt 4.1.4.3, men det er enda ikke klart hvordan det nye forslaget til foreldreansvar for samboerforeldre vil se ut, jfr bl.a. Stortingsforhandlinger (2003-2004) s.740

²⁵ For eksempel Lucy Smith i "Foreldres rett over barna, barns rett over seg selv" hos Arne Solli (1991)

Det finnes ulike perspektiver på det offentliges rolle i forhold til ansvar og omsorg for barn.

I det som har vært omtalt som "laissez-faire og patriarkat-perspektivet" er det sentrale at man skal blande seg minst mulig inn i familiens anliggende. Barns behov for permanent tilhørighet anses for vesentlig, og det offentlige skal bare i ekstreme tilfeller plassere barn i en annen familie.

I perspektivet "statspaternalisme og beskyttelse av barn" vektlegges foreldres plikter og ansvar, men ikke deres rettigheter. Perspektivet preges av mindre vektleggelse av biologiske bånd, og gir omfattende fullmakter til staten til å intervenere i familien for å beskytte barna.

Ved utvikling av velferdsstaten vokste det frem et tredje perspektiv; "Forsvar for den biologiske familien og foreldrenes rettigheter." Det vesentlige her er det offentliges rolle som foreldrenes støttespillere, slik at barnet ikke får behov for alternativ omsorg. Kontakt med den biologiske familien anses for viktig, og opprettholdes også hvis barnet plasseres hos andre for lengre eller kortere tid.

"Barns rettigheter og frigjøring" er perspektivet med økt innflytelse de siste årene. Barnet anses som subjekt istedenfor objekt, med egne rettigheter uavhengig av foreldrene. Barnekonvensjonen er et uttrykk for dette synet, og det samme synet har også preget debatten rundt utviklingen av barneloven gjennom prinsippet om barns beste. Når man ser på hvor ofte det nevnes både i lov og forarbeid, kan det virke som om dette perspektiv i dag er det dominerende. Som allerede nevnt er det et delfokus i min oppgave å avdekke hvorvidt det faktisk er barnets behov som i realiteten blir ivaretatt, eller om dette i større grad fungerer som et vikarierende motiv.

Det offentliges rolle i forholdet mellom barn og foreldre er relativ i forhold til tid og sted.²⁶ For 50 år siden skrev Arnholm: "...den omstendighet at samfunnet drar omsorg for den oppvoksende slekt og bør gjøre det, betyr ikke at samfunnet bør utøve denne omsorg direkte."²⁷ Og litt senere i samme avsnitt: "Samfunnet får da først og fremst den oppgave å gi regler om den økonomiske siden av saken og om hvordan foreldrene skal oppfylle sine plikter overfor barna." I dag anser samfunnet sitt ansvarsområde som videre enn dette. Det anses både nødvendig og riktig at samfunnet tar ansvar for å yte omsorg overfor små barn, delvis for barnets skyld men ikke minst av hensyn til likestilling. Reglene om barneomsorg er ikke lenger bare en del av sosialretten,²⁸ men strekker seg i sterk grad

---

²⁶ Lorraine Fox Harding: Perspectives in child care policy, 1991, her hentet fra "Barnevernets historie".

²⁷ Carl Jacob Arnholm 1958

²⁸ Jfr Arnholms synspunkt i 1958

også inn i familieretten og arbeidsretten. For det første setter samfunnet vilkår i de tilfeller der de gjennom adopsjon eller kunstig befruktning skal være behjelpelige med å gi et par barn. For det andre er barns oppvekstvilkår i stor grad også avhengig av tiltak fra det offentliges side. Det gjelder først og fremst overføring av midler til barnefamilier og til barnehager og skoleutbygging, og videre veiutbygging, byplanlegging, arbeidstid m.m.

I dag følger begrensninger i foreldremyndigheten i forhold til det offentlige av spesiallovgivningen, bl.a barnevernloven, barnehageloven og skoleloven. Reglene er begrunnet i hensynet til barnets interesser. Begrensningene som følger av barnets selvbestemmelsesrett er regulert i bl §§ 33 og 31. Hovedprinsippet er at barnet skal høres, og at det skal få stadig større selvbestemmelsesrett frem til det er 18 år. Dette er tema jeg ikke vil bruke tid på, da det faller utenfor oppgaven.

1.4.2 Kollektive rettigheter versus individuelle rettigheter

Mødre og barn er alle enkeltindivider, men samtidig kan de plasseres i flere grupper, hvorav kjønn er en, seksuell orientering, etnisitet og generasjon er eksempler på andre. Men samtidig som alle opererer som individer, er man også et produkt av det kollektive. Og hensyn som kan antas å fremme en gruppes rettigheter, kan på den annen side diskriminere en enkelt persons muligheter og valg.

Mange feminister har i debatten om barnløshet fremhevet hvordan de individuelle og kollektive kvinneinteressene ikke nødvendigvis er sammenfallende. Det vil i et samfunn også nødvendigvis være motstridende interesser mellom ulike kvinnegrupper, noe som også er synlig i de to hovedretningene innen feministisk teori. Kvinnekonvensjonen tar utgangspunkt i kvinner som gruppe, men den kombinerer dette med individuelle rettigheter, som for eksempel retten til positiv særbehandling i art 4.²⁹

Samfunnet har det siste tiåret beveget seg mot en stadig økende grad av polarisering, til dels mellom ulike kvinnegrupper og dels mellom kvinner og menn. For lovgiver og rettsanvender er dette kanskje en del av utvikling som bør etterfølges av en ekstra høy grad av bevissthet. Kvinner har for eksempel ulik tilknytning til arbeidsmarkedet; for høyt utdannede kvinner er kravet om å kunne stå i krevende stillinger kombinert med familieliv et viktig krav, mens store lavtlønte kvinnegrupper er mer opptatt av lønsspørsmål og rettigheter på arbeidsplassen. Yrkesaktive småbarnsmødre gjør også ulike valg når det gjelder å kombinere familieliv og arbeid. Dette reiser krav om muligheten til

å velge forskjellig, og få til fleksible løsninger. Samfunnet er også etnisk sett mer heterogent, noe som fremhever at kvinner kan ha sterkt motstridende interesser når det gjelder hvordan hensynet til likestilling skal defineres og anvendes.

Også i utviklingen av barnets beste er dikotomien mellom det individuelle og gruppefokus fremhevet.³⁰ ”Barns beste som hensyn bak loven sier noe om hvis interesser som fremmes, men ikke om hva disse interessene er.”³¹ For eksempel viser lovgivers vurdering av at det biologiske prinsipp er av avgjørende betydning i spørsmålet om en partner skal få tilgang til å adoptere sitt stebarn til barnets beste på gruppenivå. Den konkrete, individuelle vurdering som lovgiver videre legger opp til gjennom vektleggelse av andre, mulige momenter, har derimot dette konkrete barnets beste for øyet.

1.4.3 Familien som enkeltindivider versus familien som enhet

Familien omfatter ektepar med og uten barn, samboere med og uten barn, homofile partnere med og uten barn, aleneforeldre som bor sammen med barn, samværsforeldre, familier med fosterbarn og enslige, aleneboende.³² Et klassisk skille i familiepolitikken går mellom dem som ser familien som enhet og mellom dem som ønsker å synliggjøre de individuelle ønsker og motsetningene.

Det kan synes som om vi går mot en polarisering også når det gjelder ulike måter å utforme og definere foreldreskapet på, med et individrettet fokus på den ene siden, og et familiefokus på den andre siden. Et eksempel er hvordan man kan velge når det gjelder den daglige omsorgen for barn etter fylte ett år. Kontantstøtten er et økonomisk virkemiddel som antas å styrke **familiens** valgmulighet, mens barnehager er blitt ansett for å styrke foreldrenes status som **individer**, og da særlig kvinnens mulighet til å velge en yrkeskarriere.

I Danmark har man nettopp tatt bort farskvoten i permisjonslovgivningen, med unntak for de to ukene rett etter fødsel.³³ Å forbeholde en eller flere uker for far ble ansett for å krenke individualiteten. Det enkelte par og det enkelte menneskets valgfrihet ble ansett så grunnleggende at selv gode hensikter ikke skulle få inngripe i dette. Andre utslagsgivende argument var ønsket om økt fleksibilitet for både far og mor, og ønsket om at far på denne måten kunne ta

---

²⁹ Mer om kvinnekonvensjonen i pkt 1.4.6.2.

³⁰ Kirsten Sandberg (2003) s.51-53

³¹ Kirsten Sandberg (2003) s.53

³² St.meld.nr.29 (2003-2004) s.5

³³ se bl.a <http://www.bm.dk/barselorlov/default.asp> (18.10.03)

svangerskapspermisjon uten å ta noe fra moren. Til sist pekte også danske myndigheter på den bedre muligheten for å avholde samtidig permisjon for begge foreldrene.

Som et eksempel på hvordan den generelle utviklingen beveger seg her til lands nevner jeg at tendensen i fødselspermisjonsordningen går i retning av å gi far og mor selvstendige rettigheter. Men det er fremdeles slik at både sivilstand og familiens størrelse, samlede behov og ressurser spiller en rolle i den offentlige omfordelingen. Og omfordelingen av midler tar i dag også i langt større grad hensyn til de faktiske forhold og ikke bare familiens formelle status.³⁴

1.4.4 Feminisme og likestilling

Dette er ingen feministisk spesialoppgave. Men tradisjonelt har de som har skrevet og arbeidet med likestillingsspørsmål vært feminister. Derfor ser jeg verdien og nytten av å starte med noen tanker fra den utviklingen som har foregått på den arenaen, før jeg gir en rask oversikt over begrepet likestilling.

Feminisme er en retning innen filosofi. Det er vanlig å beskrive feminisme som en politisk idè om rettferdig fordeling av goder og byrder, der målet er likhet i praksis; i resultater.³⁵ Fra et slikt perspektiv blir statistikk viktig; fordeling av posisjoner, ressurser og byrder mellom kvinner og menn. Feminisme kan også beskrives som et generelt ønske om å bedre kvinners rettigheter og muligheter i samfunnet.

Feminismen som postulerer kvinners likhet med menn har blitt angrepet fra flere hold. For det første står den i fare for å forsterke konstruksjonen av kvinner som et sammenligningsobjekt; som menns andre.³⁶ Menns standarder blir på denne måten generalisert som den allmenngyldige, menneskelige standard, og på denne måten beholder menn den makten som ligger i hvordan verden beskrives og defineres. Det hevdes at revolten dypest sett burde dreier seg om å ta fra mannen privilegier i tillegg til å dele de mer jevnt: privilegiet å vurdere jobben og bestemme lønnene, privilegiet å avgjøre hva som er viktig og ikke så viktig i samfunnet, privilegiet å fordele de økonomiske ressursene, privilegiet å styre foretak og næringsvirksomheter, og å styre landet.

---

³⁴ Siden dette er en studentoppgave: Mer som en kuriositet kan det her nevnes av Lånekassen går i motsatt retning av den generelle tendensen. Får man barn under studiene vil forsørgerstipend være avhengig av inntekten til samboer, ektefelle eller registrert partner. Forsørgerstipendet blir redusert med 60 prosent av det han/hun har i bruttoinntekt over 19020 kroner i måneden. Det er med andre ord flere studenter som av denne grunn ikke kan bidra som økonomisk forsørger av egne barn. Se mer på www.lanekassen.no (18.10.03)

³⁵ Helga Hernes (1987)

³⁶ Beauvoir (1949/2000) og Moi (1998)

For det andre er det blitt hevdet at idèen om likhet mellom kvinner og menn synes å implisere en fornektelse av den faktiske og reelle forskjellen som finnes mellom kjønnene.³⁷ For realiteten er at kvinner og menns livsmønstre både har forskjeller og likheter. Dette er et faktum noen i flere sammenhenger ønsker å fjerne fokus fra.³⁸ Men forskjeller i seg selv er jo ikke nødvendigvis diskriminerende, men grunnlaget kan være det, og konsekvensene likedan.

Internasjonalt har ikke feminister blitt oppfattet som spesielt barne- og familievennlige. Men i Norge ble kampen for mødre og barns situasjon rundt århundreskiftet særlig ført av kvinneaktivist Katti Anker Møller og hennes svoger, stortingsrepresentant Johan Castberg. Blant annet argumenterte Anker Møller for statens skulle sørge for at mor og barn kunne være sammen, med bakgrunn i at morens rolle for barnets overlevelsesmulighet var statistisk fastslått. I første rekke skulle dette være fars ansvar, men samfunnet skulle trå til hvis han sviktet. Anker Møller fremsatte også et krav om statlig vederlag for kvinnenens reproduksjonsarbeid i 1919. Restene av mødre lønnsarbeidet henger i dag igjen i ordningen med å utbetale barnetrygden til mødrene, da det i sin tid viste seg lettere å argumentere med barns beste enn mødres rettigheter.³⁹

Kampen for likestilling er en del av feministenes kamp. Men samtidig er det i dag ikke nødvendig å være feminist selv om man er pro likestilling. Det finnes de som mener at likestilling er positivt, men at man ikke skal bruke virkemidler for å hjelpe kvinner frem. Tradisjonelt vil ikke en med et slikt standpunkt bli ansett som feminist.

Fokuset i likestillingsideologien har endret seg; først fra kvinners rettigheter i 1950 og tidlig 1960-årene til samfunnets ansvar fra midten av 60-tallet og tre tiår fremover. I dag er det et sterkere fokus på kvinners ansvar i form av å være selvforsørgende. Likestillingspolitikken bygger på et politisk ønske om kvinnelig yrkesdeltagelse og mannlig omsorgsdeltagelse.

Ideen om likestilling mellom kjønnene har bakgrunn i og inviterer fremdeles til mange og lange diskusjoner om hvorledes man skal definere likestilling. På samme vis som vi overfor så i kritikken av feminismen, har mange vært – og er - bekymret over at likestilling betyr mannliggjøring av kvinner, og at kvinneverdiene blir nedvurdert. Likestilling har nesten ensidig blitt oppfattet som

---

³⁷ Tove Stang Dahl (1994) s.17 og Cornell (1995)

³⁸ Et eksempel er likestillingsdirektørens uttalelse om at kvinner ikke må fullamme i 6 måneder fordi dette går utover deres deltagelse i yrkeslivet som et eksempel på dette. Det er jo bare kvinner som kan amme. Og betyr egentlig 6 måneder av et helt liv så mye når det gjelder likestilling mellom kjønnene?

kvinneres likestilling med menn, lite har gått den andre veien; kvinneliggjøring av menn. Både undersøkelser fra barnehager og svenske skoleundersøkelser viser at jenter ikke har problemer med å identifisere seg med gutt – og mannsroller i forhold til yrkesvalg, mens derimot gutter reagerer mot en slik identifisering med jenter og kvinner med angst, aggresjon og avverging.

Hovedinnvendingen mot den norske likestillingsloven var nettopp at den la opp til likestilling på menns premisser. Det var mannlighet som ble likestilt, ikke kvinnelighet.⁴⁰ På bakgrunn av både lovtekst og forarbeid, er det etter mitt skjønn ikke veldig radikalt å hevde at loven postulerer en endring av kvinners liv i retning av menns liv. Likestillingspolitikken, som bygger på likestillingsloven, har likestilling på alle samfunnsområder som mål.⁴¹ Dette innebærer bl.a at kvinner og menn skal ha like muligheter til utdanning, arbeid, kulturell og faglig utvikling (likestill § 1). Likestillingssenteret påpeker at likestilling ikke bare handler om en 50/50 fordeling av posisjoner. Men det fremheves at det også handler om det.⁴²

Fremdeles er det diskusjon om hva målsettingen for likestillingspolitikken skal være. Tilhengerne av reell likhet fremhever resultatlikhet som eneste mål. Kjønnskvotering vil av disse bli fremhevet som et riktig og viktig virkemiddel. Uten kjønnskvotering vil store deler av forskjellen mellom kvinner og menn opprettholdes fordi utgangspunktet er så forskjellig. En ensidig tro på ressurslikhet fremstår ikke som nok for å oppnå likestilling. Likhet i oppgaver er målsettingen. Blant tilhengerne av formell likhet fremheves derimot fravær av diskriminering og tilretteleggelse av like muligheter som det vesentlige i kampen for større likhet i ressurser mellom kvinner og menn. Det fremheves at forskjellen mellom kvinner og menn over tid vil bli utjevnet.

Hele 1900-tallet har det også vært en spenning mellom likestilling på bakgrunn av likhet og det man kan kalle en forskjellsfeminisme med vekt på likeverd (fremhevelse av kvinnelig særart som et positivt bidrag i samfunnet).⁴³ Historisk har denne konflikten resultert både i paradokser og hårfine balanser i kvinnesaksbevegelsens strategier. Man har villet forkaste tidens kvinneidealer og overskride begrensningene som disse satte. Samtidig argumenterte deler av kvinnebevegelsen for at nettopp de kvinnelige dyder skulle redde verden. I dag råder denne debatten grunnen internasjonalt, hvor vestlige kvinner står mot kvinner fra den tredje verden; debatten mellom ”equality vs equal rights”.

---

³⁹ Oppvekst i barnets århundre 19... s 56-59.

⁴⁰ Tove Stang Dahl (1994) s.60

⁴¹ Lov om likestilling mellom kjønnene av 9 juni 1978 nr 45.

⁴² Likestillingsbarometeret (2003) s.5

⁴³ Hagemann (1994) s. 34 og 35

Dagens nasjonale argumentasjon i debatten rundt likestilling og ikke-diskriminering spriker også: fra like muligheter på bakgrunn av lik kompetanse til fremheving av kvinners særlige egenskaper som avgjørende for hvorfor man f.eks skal kvotere kvinner inn i styrerommene, eller menn inn i omsorgsykker. I vurdering av kjønns-og likestillingsperspektivet i statsbudsjettet for 2003 fremheves det at likestilling er basert på likeverdstanden i vårt menneskesyn, og at det er en grunnleggende demografisk verdi med full politisk støtte.⁴⁴ Det vises også til at full utnyttelse av begge kjønnsressurser på alle samfunnsområder både er et rettferdighetskrav og god samfunnsøkonomi. Det kan med andre ord se ut til at fremheving av kvinners særlige egenskaper er et argument som ønskes nedtonet fra myndighetenes side.

Regler er bare ett av virkemidlene staten bruker for å nå et uttalt ønske om likhet mellom kjønnene. Generelle virkemidler som spredning av kunnskap, økt bevissthet på spørsmålet i forvaltningen og etterhvert retningslinjer om kjønnsfaktorens virkning og viktighet i alle departement og økt fokus fra de statsrådene som har ansvaret for utformingen av en likestillingspolitikk er andre viktige virkemidler.

1.4.5 Barnets beste

Hovedprinsippet i barneretten er prinsippet om barnets beste.

Prinsippet om barns beste er for det første lovfestet i barnekonvensjonens artikkel 3, som i dag er inkorporert gjennom menneskerettighetsloven.⁴⁵ Det er videre lovfestet i barneloven gjennom den nærmere beskrivelse av at foreldreansvaret skal utøves ut fra barnets interesser og behov, jfr bl § 30 første ledd andre setning. Det er også lovfestet i barnevernloven; § 4-1 viser til at det skal ”legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet”. Også adopsjonsloven inneholder en bestemmelse om at barnets beste alltid skal vurderes og gis vekt (§ 2: “Adopsjonsbevilling må bare gis når det kan antas at adopsjon vil bli til gagn for barnet”). Lov om bioteknologi inneholder en ny bestemmelse med henvisning til barnets beste; § 2-6 første ledd tredje setning. Det følger herfra at legens vurdering av om behandling skal finne sted blant annet skal fattes med bakgrunn i en vurdering av paret som egnede foreldre. Etter inkorporeringen av barnekonvensjonen er det ingen tvil om at prinsippet om barnets beste må få anvendelse også i andre avgjørelser som omhandler

---

⁴⁴ “Vurdering av kjønns-og likestillingsperspektivet i budsjettet.” Handlingsplan utgitt av Barne-og familiedepartementet, januar 2003.

barn, selv der det ikke er lovfestet. Dette fulgte tidligere av vanlig rettskildebruk, fordi rettslige prinsipper som sådan har relevans og fordi barnekonvensjonen også før inkorporasjon skulle komme til anvendelse.

Fra 01.04.2004 fremgår av prioriteringen av barns interesser av en ny innledningsbestemmelse (§ 48) til barnelovens nye kapittel om saksbehandlingsregler: ”Det beste for barnet. Avgjerder om foreldreansvar, om kvar barnet skal bu fast og om samvær, og handsaminga av slike saker, skal først og fremst rette seg etter det som er best for barnet.” Det fremgår av proposisjonen at gjeldende rett bare skal lovfestes.⁴⁶

Utformingen av lovteksten var gjenstand for en viss diskusjon blant høringsinstansene. Diskusjonen dreide seg om hvorvidt lovteksten skulle uttale en prioritering, eller om dette skulle være opp til den enkelte rettsanvender. Utvalgets forslag til ny bestemmelse hadde noe annen ordlyd: ”Avgjerder om foreldreansvar, kvar barnet skal bu fast og samvær, og handsaminga av slike saker, skal rette seg etter det som er best for barnet.” Blant andre Justisdepartementet fremhevet i sin høringsuttalelse at den absolutte utformingen i lovforslaget kunne reise spørsmål om hvorvidt andre hensyn er irrelevante. Dessuten kunne den skape større tvil om hvordan man skal forholde seg til situasjoner hvor det er faktisk usikkerhet om hva som vil være best for barnet, eller hvor det er en verdimeisig vurdering som avgjør dette. Etter departementets oppfatning ville det skape større tvil rundt vurderingstemaet om man tok bort ”først og fremst”, og det ville også medføre at bestemmelsen ikke ville være helt dekkende. For som departementet fremhevet; det har i rettspraksis utviklet seg retningslinjer for momenter som normalt har betydning for vurderingen av barnets beste, men som skal underlegges en konkret individuell vurdering i hver enkelt sak.

Prinsippet om barnets beste innebærer at barnets interesser skal prioriteres der det foreligger motstrid med andre interesser. Begrunnelsen for prinsippet er flerdelt. Barn er for det første ikke i stand til å ivareta sine egne interesser på samme måte som voksne. Videre er barn sårbare. Dersom barn ikke får dekket sine grunnleggende behov, kan dette medføre varige skader i barnets helse og utvikling. Barn er også neste generasjons foreldre. Både av hensyn til seg selv og av hensyn til fremtidige barn må barna beskyttes så langt mulig.

---

⁴⁵ Barnekonvensjonen ble inkorporert gjennom menneskerettighetsloven 01.08.03, med virkning fra 01.10.03. Mer i pkt.1.4.6.2

⁴⁶ Ot.prp.nr.29 (2002-2003) s 26-28

Barnets beste kan anses som både et prinsipp og et hensyn. Det kan også tillegges ulike funksjoner.⁴⁷ Her ønsker jeg både å vurdere hvordan barnets beste som hensyn anses motiverende ved utformingen av lovbestemmelser, og jeg diskuterer den nærmere presisering det er blitt gitt som prinsipp.

Begrepetts materielle innhold varierer noe med hvilket rettsområde man befinner seg i, men det finnes en felles kjerne som man kan utlede mer prinsipielle betraktninger rundt. Anvendelsen av prinsippet vil i praksis bli forskjellig fordi man til enhver tid må ta utgangspunkt i de konkrete forholdene: det må foretas en konkret helhetsvurdering.⁴⁸ Dette er i seg selv grunn nok til å forklare hvorfor tilsynelatende like saker ender ulikt opp etter en rettsbehandling. Men den generelle vurdering skjer på bakgrunn av de momenter som utvikles gjennom rettspraksis, slik at det er lettere å forutse en mulig konkret sak, og det gjør det også mulig å spørre om dagens momenter er de vi ønsker skal være de vesentlige. Et eksempel er dagens fremheving av kjennskap til biologisk opphav. I dag har dette momentet i mange saker, for eksempel samværssaker, mer preg av et utgangspunkt enn et relevant moment i helhetsvurderingen av barnets beste. Vil vi det?

1.4.6 Internasjonale menneskerettigheter

Som jeg allerede i punkt 1.3.1 skisserte, vil jeg i hovedsak benytte meg av de nasjonale rettskilder. Det er norske myndigheters valg og prioriteringer som her er i fokus. Av hensyn til helheten presenterer jeg likevel kort de internasjonale bindinger som de norske myndigheter er forpliktet til å følge.

1.4.6.1 Voksnes rett til å danne familie

Reproduktive rettigheter er en del av menneskerettighetene. Dette prinsippet ble slått fast i Kairo i 1994.⁴⁹ Reproduktive rettigheter innebærer retten til selv å bestemme om og når en vil ha barn, og det er retten til å slippe uønskede relasjoner. Det er også retten til å slippe å sette liv og helse i unødig fare i forbindelse med reproduksjon. Et mål på reproduktiv helse er kvinners - og derved også menns - fruktbarhet. Et av problemene som klassifiseres under reproduktiv helse er ufrivillig barnløshet, og behandling av dette. Det siste innebærer også retten til å nyte godt av vitenskapelige fremskritt.⁵⁰

---

⁴⁷ Kirsten Sandberg (2003) s. 35

⁴⁸ NOU 1977: 35 s. 63

⁴⁹ Den 3 internasjonale konferansen om befolkning og utvikling

⁵⁰ NOU 1999:13 s. 41

I internasjonal sammenheng har det i kvinnerettslige fora vært et økende fokus på reproduktive rettigheter. Fokus har siden Kairo-konferansen vært stadig mer på individets helse og ikke bare på befolkningskontroll. Retten til å bestemme om og når en vil ha barn er en del av dette. Forbedring av virkeligheten for mødre og barn verden over er også en del av spørsmålet om reproduktiv helse. Dette slo Kvinnekoferansen i Beijing fast i 1995, da den satte spørsmålet om reproduktive helse og rettigheter inn i en videre sammenheng.

Retten til å nå den høyest mulige standarden på både fysisk og mental helse er hevdet i konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) artikkel 12. Rebecca Cook har argumentert for at denne artikkelen skal tolkes til å inneholde en plikt for staten til å legge til rette for behandling av barnløshet (the ability to reproduce), ikke bare en plikt til å prøve å arbeide for at færrest mulig blir barnløse (absence of disorder).⁵¹

Internasjonalt har man tidligere vært mest opptatt av foreldrenes rettigheter; deres rett til å ha barnet hos seg, til å være sammen med det og til å bestemme over det (religion, utdanning). Dette vises for eksempel i EMK art 8 og art 2 i første tilleggsprotokoll.

Etter EMK art 8 nr. 1 har ”enhver rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse”. Både kommisjonen og domstolen har lagt til grunn at en foreldres rett til samvær og kontakt med sitt barn vil være dekket av konvensjonen.⁵² Det finnes likevel omstendigheter som kan nekte eller begrense samværet mellom barn og foreldre. Det følger av art 8 nr. 2 at reguleringer kan gjøres hvis det er nødvendig ”for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter.” Hensynet til et stabilt liv for barnet er her et vesentlig aspekt, men også europeiske menneskerettighetsdomstol vektlegger biologisk slektskap høyt.⁵³

Artikkel 8 er også anvendt som grunnlag for klage der homofil legning har medført oppsigelse fra stilling (Storbritannia, 22.10.2002). Ikke utenkelig å forestille seg artikkelen som grunnlag for å innklage Norge på bakgrunn av diskriminering når det gjelder muligheten til å bli foreldre.

---

⁵¹ Rebecca Cook (1995)

⁵² Macdonald, Matscher og Petzold (1993) s. 441

⁵³ For eksempel Hoppe mot Tyskland, 5.12.2002.

Transseksuelles rettigheter har nylig vært oppe i storkammer i to saker; I mot Storbritannia og Christine Goodwin mot Storbritannia, begge 11.7.2002. Krenkelse av blant annet både retten til privatliv (art 8) og retten til å inngå ekteskap og stifte familie (art 12) i begge saker. Den internasjonale rettslige utvikling viser at definisjonen og konsekvensen av kjønn er et relativt tema, og vi vil sannsynligvis se flere eksempler på saker hvor kjønn både blir dekonstruert og rekonstruert.

1.4.6.2 Barns rett til familie

I barnekonvensjonen er det artikkel 3 som henviser til prinsippet om barnets beste. Artikkelen regulerer forholdet mellom staten og barnet, og fastlegger retningslinjer for de hensyn lovgiver må ivareta når den regulerer forhold som angår barn. Artikkelens første ledd slår fast at hensynet til hva som gavner barnet best er *ett* (min utheving) tungtveiende argument (“a primary consideration”) i alle handlinger som angår barnet. Andre ledd viser til at statene har ansvar for å sikre barnet omsorg og vern, men her vises det til at det må avveies mot de rettigheter og forpliktelser foreldre eller andre omsorgspersoner har.

Retten til familie kan deles i to.⁵⁴ For det første gjelder det barnets rett til erverv og bevaring av identitet, herunder muligheten til å kjenne sine foreldre, registrering ved fødsel, navn og nasjonalitet.

Den andre siden av retten til familie fremkommer blant annet av artikkel 7, som sier at barnet har rett til omsorg fra foreldrene. Også artikkel 9 nr. 3 om at barnet har rett til ...”personlig forbindelse og direkte kontakt med begge foreldrene på et regelmessig grunnlag, med mindre dette er i strid med barnets beste” er her av interesse. Dette samsvarer i høy grad med EMK artikkel 8, i alle fall deler av den.

Også av interesse her er artikkel 16 som pålegger statene å beskytte barnet mot ...”vilkårlig eller ulovlig innblanding i hans eller hennes privatliv, familie, hjem eller korrespondanse.”

Barns rett til familie er også fremhevet i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 23; familien har krav på samfunnets beskyttelse fordi det er den naturlige og grunnleggende samfunnsenhet. Artikkel 10 nr. 1 i FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter understreker det samme.

EMK artikkel 14 inneholder et diskrimineringsforbud. Artikkelen fremhever konvensjonens beskyttelse av alle, uavhengig av ”kjønn, rase, farge, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, tilknytning til en nasjonal minoritet, eiendom, fødsel eller annen status.” Praksis etter bestemmelsen viser at det må foreligge vektige grunner for at forskjellsbehandling kan aksepteres. Artikkelen kan tas til inntekt for barns rett til beskyttelse uavhengig av om de er født i eller utenfor ekteskap.⁵⁵

I artikkel 7 i FNs barnekonvensjon fremmes barns rett til å kjenne og vokse opp hos sine foreldre, så sant dette er mulig. Ved utarbeidelse av konvensjonen var det i hovedsak adoptivbarns rett til kjennskap om sine biologiske foreldre som var motiverende, men artikkelen har vært anvendt for også å fremme kunnskap om en sæddonors identitet.⁵⁶ Det er ikke mulig å fastslå en entydig tolkning av artikkelen. Mye taler for at den uansett må sees i sammenheng med artikkel 8, som fastslår et barns rett til respekt for sin identitet. Selv om barnekonvensjonen tas til inntekt for at genetisk slektskap skal fremmes og beskyttes, sier også konvensjonen noe om at de familierelasjoner som barnet lever i skal beskyttes uavhengig av biologi.

FN's barnekonvensjon artikkel 21 om internasjonale konvensjoner åpner for internasjonal adopsjon som et alternativ for barn som ikke på noen egnet måte kan få tilfredsstillende omsorg i sitt hjemland. Artikkel fastslår at barnets beste skal være det viktigste hensyn (“the paramount consideration”) ved adopsjon. Gjennom Haagkonvensjonen blir dette utdypet og utbygget videre. I prinsippet om barnets beste ligger det blant annet at barn, av hensyn til den fullstendige og harmoniske personlighetsutvikling, bør få vokse opp i et familiemiljø i en atmosfære av kjærighet og forståelse. Begge konvensjoner bygger på at enhver stat bør prioritere å treffe tiltak for at barn kan forbli under omsorg i sin egen familie, og hvis dette ikke kan gjennomføres, forutsettes det at man forsøker å finne andre tilfredsstillende omsorgsalternativer for barnet i hjemlandet. I sin rapport til FNs komité for barnets rettigheter gir Barne- og familiedepartementet uttrykk for at artikkelens ordlyd ikke er i strid med norsk lovgivning og praksis.⁵⁷

---

⁵⁴ Kirsten Sandberg (2003) s. 80

⁵⁵ Mer om dette blant annet i pkt 3.3.3.1

⁵⁶ Anna Singer (2002) s. 628

⁵⁷ BFD: Rapport: “Barnets rettigheter”: Norges andre rapport til FNs komité for barnets rettigheter-1998

1.5 Videre i oppgaven

Utgangspunktet for en analyse av morsgjerningen er at hun er en kvinne. Men i dag er det ikke like selvsagt hva en kvinne er, hverken biologisk, sosialt eller kulturelt. Jeg finner det derfor nødvendig å starte med en gjennomgang av kjønnteoretiske aspekter knyttet til kvinnen og også til det å være mor. Del 2 heter: *Hva er en kvinne?*

Videre følger arbeidet morsoppgaven i tid, først gjennom hvilke krav som settes til de kvinnene som ønsker å bli mødre og dernest lovgivers regulering av hvordan man forventes å være som mor. Ulike tema danner den røde tråd for analysen; biologi, legning, samlivsstatus, helse, økonomi, kjønn, etnisitet og klasse. Hvert tema blir vurdert både i forhold til likestilling og barnets beste. På denne måten håper jeg at fokuset på de bakenforliggende, prinsipielle vurderingene lettere blir synliggjort. Det er overlappinger og utstrakt kommunikasjon mellom de ulike avsnitt, men denne fremgangsmåten viste seg likevel å være mest hensiktsmessig. Noe går også tapt gjennom denne inndelingen, men det overordna bildet kommer enda bedre frem.

Del 3 lyder tittelen: *Hvordan bli en mamma?* Avsnittet tar sikte på å si noe om hvordan lovgiver til en viss grad regulerer hvem som skal få anledning til å bli mødre, i hvert fall der dette krever hjelp fra samfunnets side: Herunder plasserer jeg spørsmålet om biologi, legning, samlivsstatus, helse og økonomi. De rettslige bestemmelsene som tematisk omhandler disse temaer, sier hovedsakelig noe om kvinners mulighet til å bli mor, ikke om hvorledes de utfører morsoppgaven.

Del 4 har jeg navngitt: *Hvordan være en mamma?* Lovgiver legger føringer på hvorledes man utfører den morsgjerning man besitter. Dette skjer dels ved hjelp av lover som regulerer rettigheter og plikter, dels ved økonomiske overføringer, men også ved en definering av hva som er til samfunnets beste, barnets beste og foreldres beste gjennom offentlige dokumenter: Herunder plasserer jeg de spørsmål som omhandler kjønn, etnisitet og klasse. Betragtninger herunder sier først og fremst noe om rammene mødre opererer innenfor.

Den siste delen (del 5) har jeg kalt: *Hva er da en mamma?* Her viser jeg til noen fakta om situasjonen i dag, før jeg beveger meg mot mer samfunnsvitenskapelige betraktninger rundt familien og kvinnen, og hvor vi er på vei. Til sist gjør jeg i konklusjonen et forsøk på å fremheve hvordan rettsreglene definerer den gode mor, anno 2004.

2 Hva er en kvinne?

2.1 Generelt

Kjønn er biologi. Men kjønn er også identitet (hvordan vi opplever oss selv som mann eller kvinne), kulturelle symboler (hvordan vi assosierer visse egenskaper og uttrykk til kvinnelighet og mannlighet), og struktur (hvordan fordelingen av makt, ressurser, arbeid osv er systematisk koblet til kjønn).

Spørsmålet i dag er både hvordan kjønn og hva er kjønn. Mange sier at det ikke lenger finnes bare to kjønn, fordi andre momenter spiller en stadig større rolle når det gjelder opplevelsen av kjønn, blant annet seksualitet, rase og religion. Det skjer en dynamisk endring av både kjønn og rett, og dikotomien mellom kjønn betyr noe annet i Norge enn andre steder.

Anatomisk er kvinnen annerledes enn mannen. Det er fortsatt kvinner som bærer frem, føder og ofte ammer barna. Vi kan i større grad enn i tidligere tider kontrollere den kvinnelige biologi, men den er likevel ikke forsvunnet. I ytterste konsekvens gjør dette kvinner til noe annet enn menn.

Spørsmålet er hva denne forskjelligheten innebærer og hvilke konsekvenser den skal få.

Kvinnesaken har bygget på en forestilling om at kvinnelighet er en felles betingelse for alle kvinner. Idéen har vært at kvinner har mer til felles på grunnlag av sitt kjønn enn det som skiller dem på grunn av sosiale eller kulturelle forskjeller. Dette har gitt en gruppe, hvite middelklassekvinner, legitimitet til å uttale seg på vegne av alle kvinner. Poststrukturalisme, globalisering, migrasjon og den kulturelle individualiseringen er alle ulike forklaringer på hvorfor det gamle premisset i feminismen om at alle kvinner har mer til felles enn det som skiller dem, er på vei ut. Kjønn er mer komplisert.⁵⁸

---

⁵⁸ "Kvinnen er ganske visst et menneske liksom mannen, men en slik påstand er abstrakt; faktum er at ethvert menneske alltid er særskilt situert. Å avvise begreper som "det evig kvinnelige", "den sorte sjel" og "den jødiske karakter", er ikke det samme som å benekte at det i dag finnes jøder, sorte og kvinner: en slik benektelse innebærer ikke en frigjøring i forhold til dem det gjelder, men en inautentisk flukt. Det er klart at ingen kvinne uten selvbedrag kan hevde at hun plasserer seg hinsides sitt eget kjønn." Simone de Beauvoir (1949) s 6

Ifølge filosofen Judith Butler blir våre identiteter som kvinner eller menn kontinuerlig konstituert.⁵⁹ Kjønn blir til gjennom de repetitive handlingene og uttrykkene vi normalt tenker på som resultat av kjønnsidentitet, men hun mener at det finnes ingen kjønnsidentitet bakenfor uttrykket om kjønn. Det finnes en rekke eksempler på at tradisjonell medisinsk forskning har forklart med natur det nyere kvinneforskning først og fremst ser på som samfunn og kultur.

I 1955 brukte psykologen John Money for første gang termen ”gender”(kjønnsidentitet eller sosialt kjønn) i forbindelse med kjønnsrolledebatten. I dette begrepet ligger en oppfatning av at det sosiale kjønn er formet av samfunnet, og at det varierer fra kultur til kultur og mellom ulike epoker i historien. Senere introduserte Money også et annet begrep; ”gender identity”- dette betegner den individuelle opplevelsen av å inneha en bestemt kjønnsrolle; kjønnsrolleidentiteten. Transvestitter er et eksempel på personer hvor kjønnsrolleidentiteten er i uoverensstemmelse med kjønnsidentiteten.⁶⁰

Elisabeth L`Orange Fürst har i teoretisk sammenheng argumentert for det heterogene kroppssubjektet som fruktbart begrep. Det innebærer en ikke-dualistisk, både-og-forståelse, der kroppen er en samtidighet av subjekt og objekt, følelser og grenser.⁶¹

Toril Moi har ønsket å synliggjøre at skillet mellom biologisk og sosialt kjønn aldri vil føre til noen god teori om kroppen eller subjektiviteten. Skillet kan gi argumenter mot reaksjonær kjønnspolitikk basert på biologisk determinisme (benekte at biologi rettferdiggjør sosiale normer), men gir ingen konkret forståelse av hva det betyr å være mann eller kvinne i et gitt samfunn. Isteden for å bruke begrepene om biologisk og sosialt kjønn, gjeninnfører Moi relasjonen mellom kropp og subjektivitet.⁶² Fokuset er her på kroppens fundamentale tvetydighet. Utgangspunktet er at det er umulig å trekke en skarp linje mellom den rene natur og den rene, menneskeskapte betydning. Relasjonen mellom kropp og subjektivitet er verken nødvendig eller vilkårlig, men gir uttrykk for et samspill. Kroppen har innflytelse både på hva samfunnet – de andre - gjør med meg og min respons på deres innspill. Samtidig har ingen spesifikk form for subjektivitet nødvendigvis følge av en spesiell kropp. Dette gir mulighet til å betrakte de biologiske forhold i lys av en ontologisk,

---

⁵⁹ jfr Toril Moi (1998)

⁶⁰ Jan-Erik Ebbestad Hansen og Kari Møller (2001) s. 8

⁶¹ Kvinneforskning 2/03 s.13

⁶² Hennes ”inspiratorer” er Merleau-Ponty og Beauvoir, jfr. Toril Moi (1998) s 163

økonomisk, sosial og psykologisk kontekst. Det gir også mulighet for en frihet til å forme sitt eget kjønn, og gir grunnlag for Beauvairs kjente formulering; ”Man er ikke født kvinne – man blir det.”⁶³

2.2 Forholdet mellom kjønn og barneomsorg

Forholdet mellom kjønn og barneomsorg er et omstridt tema; nitidig diskutert og analysert av feminister, psykologer, jurister osv. I dette avsnittet ønsker jeg å rette fokus mot noen av de antagelser som legges til grunn for offentlig politikk, samt referere til noe mer sosialpsykologisk forskning.

Den mest profilerte retningen innen feminisme har de siste 30 årene ikke fokusert på barna og moderskapet, tvert imot; de har kjempet for kvinnens rett til å være alt annet enn mødre. Morskap har blitt ansett som en sosial institusjon, et uttrykk for mannlig deltakelse og kontroll av både kvinnelig seksualitet og reproduksjonen gjennom ekteskapsinstitusjonen og pater-est-regelen. Andre feminister (”livmorfeminister”) har på sin side gjort mye ut av at kvinnene bærer frem barnet og føder det, og argumentert for at dette gir dem større rett og kontroll over barnet enn mannen.

Psykologiske teorier har tradisjonelt tatt utgangspunkt i at menn og kvinner er ulike, og at det er viktig for barnet sin utvikling at de får erfare denne grunnleggende ulikheten. Enkelte forskere mener at dette tradisjonelle synet også ligger til grunn for dagens rettspraksis.⁶⁴ Mors spesielle stilling for barna er begrunnet med at hun har et medfødt morsinstinkt og omsorgsinstinkt. Det er fortsatt endel psykologer som mener at barnet først binder seg til mor, før de binder seg til far og så andre. Men stadig flere er kritiske til myten om den medfødte morskjærligheten. Myten blir tvert i mot sett på som grunnlag for den institusjonelle undertrykkelsen.

En annen sak er at så lenge barnet ammes er det klart at mor representerer noe mer enn far. Samtidig viser flere psykoanalytisk orienterte feminister at nettopp å bringe far inn på barnerommet, og ikke lenger se på ham som den onde andre, men en samarbeidspartner, vil føre til en annen type barneomsorg og en annen type verden, der både patriarkatet og kvinnehatet blekner og forsvinner.⁶⁵ Chodorow og Dinnerstein har foreslått at vi bør endre paradigmat mor-barn og gi hvert spedbarn to foreldre, to like involverte foreldre, to like sjefete, dominerende, givende og kjærlige foreldre, som

---

⁶³ Toril Moi (1998) s.23-24 og s.161-163

⁶⁴ Vibeke Glaser Holthe (1995)

⁶⁵ f.eks Dorothy Dinnerstein; ”The Mermaid and the Minotaur” og Nancy Chodorow ”Femininity and Psychoanalysis” og Jessica Benjamin; ”The Bonds of Love”

oppmuntrer både til uavhengighet og sammensmeltning. På denne måten blir kvinner og menn like selvstendige og viktige i foreldrerollen, og foreldrefiguren vi skaper oss i samfunnet blir både kvinnelig og mannlig.

Forholdet mellom det private og det offentlige har vært et sentralt tema i kvinneforskningen siden antropologen Michelle Rosaldo i 1974 knyttet kvinners underordning nettopp til deres forankring i den hjemlige sfære.⁶⁶ Hun mente å kunne fastslå at det i alle samfunn, industrialiserte så vel som ikke-industrialiserte, finnes en assymetri mellom kjønnene når det gjelder aktiviteter og kulturell verdsetting. Denne assymetrien relaterer hun til forholdet mellom det private og det offentlige. Kvinners rolle i reproduksjonen har gjort det sannsynlig at kvinners aktiviteter knyttes til husholdssfæren. Menns frihet fra de nære aktiviteter i hjemmet har gjort det mer nærliggende å knytte dem til formingen av samfunnet. Argumentet er videre at menns offentlige rom, som er preget av relativt store nettverk, omslutter og underordner kvinnesfæren. Det private verdsettes lavere og tillegges mindre makt enn det offentlige.⁶⁷

Men barnet overlever ikke uten en sosial kontekst, og den sosiale konteksten gjør at far kan være en likeverdig deltager i det meste av oppfostring av barnet. Det er ikke slik at barnets psykologiske utvikling hviler i hendene på en forelder av det ene eller det annet kjønn. Samtidig er det en utbredt oppfatning at barnet trenger rollemodeller av begge kjønn. I familiemeldingen blir det blant annet hevdet at det har blitt en alminnelig og styrket oppfatning at fars medvirkning i barns liv er viktig.⁶⁸ Det er viktig for barn å ha en mannlig rollemodell å identifisere seg med, og at far her er i en særstilling. Derfor finnes blant annet egne forskrifter til likestillingsloven om kvotering av menn til arbeid i barnehage og skole, og nye og forbedrede rettigheter gitt far i forbindelse med fødsel.

Det kjønnsspesifikke ved farskap har det blitt fokusert på i flere tiår; viktigheten av at barn har en mannlig rollemodell og en god farsfigur er blitt fremhevet fra mange hold. Det kjønnsspesifikke ved morskap er derimot fraværende som tema, mødre kan være gode eller dårlige, men det blir ikke argumentert for verdien av mødre ut fra tanken om å sikre barn kvinnelige rollemodeller. Mødre har frem til nå i større grad blitt tatt for gitt.

---

⁶⁶ Michelle Rosaldo & Louise Lamphere: "Women, Culture and Society" Stanford: Stanford University Press, 1974

⁶⁷ Gro Hagemann og Anne Krogstad: "Kvinner som vil" i "Høydeskrekk. Kvinner og offentlighet."

⁶⁸ St.meld.nr.53 (2003-2004)

Sammenstilt med det brede ønske om å anse kjønn som underordnet i barneomsorgen representerer dette synet på kjønn som rollemodeller et ambivalent syn på konsekvensene av kjønn. Ved å opprettholde argumentet om de ulike kjønnets betydning for barnets psykologiske utvikling, gir man samtidig uttrykk for at en mann og en kvinne bidrar med ulike aspekter i barneoppdragelsen og at de bekrefter barn på ulik måte.

Det kan også stilles spørsmål ved om vi i dag har kommet så langt når det gjelder skapelsen av likhet at de skiller vi har igjen må dyrkes eller i alle fall tas vare på. Tove Stang Dahl arbeidet for å ta vare på forskjellen mellom kvinner og menn, samtidig som de negative konsekvenser av at rettsreglene favoriserte en mannlig måte å organisere livet sitt på skulle minimaliseres.⁶⁹

Vi vil aldri få vite hva som er sannheten omkring barneomsorg og kjønn, selv om forskning kanskje kan bringe oss nærmere. Det finnes kvinner som er likere noen menn enn andre kvinner og visa versa. Også andre faktorer enn kjønn vil være medbestemmende, noe jeg ønsker å synliggjøre gjennom de neste avsnittene.

---

⁶⁹ Tove Stang Dahl (1994) s.341

3 Hvordan bli en mamma?

3.1 Spørsmålet om biologisk tilknytning

3.1.1 Innledning

Her skal jeg se på hvordan morskap (foreldreforhold) etableres gjennom adopsjon og assistert befruktning. Adopsjon er et rettsforhold som etablerer varige bånd mellom barn og voksne uten at det vanligvis finnes biologisk slektskap i bunnen. Ved bruk av kunstig befruktning i Norge er det ingen tvil om det biologiske slektskapet mellom mor og barn, det vil derimot ikke være biologisk slektskap mellom far og barn i de tilfellene der man har benyttet seg av kunstig inseminasjon.⁷⁰ Også fosterhjemsforhold etablerer et rettsforhold mellom barn og en voksne, men dette har vanligvis ikke det samme preg av varighet og endelighet over seg til at det inngår som eget punkt i drøftelsen.⁷¹ For å sette samfunnets krav til mødre inn i en større sammenheng vil jeg likevel i enkelte avsnitt referere til hvordan det samme tema er regulert gjennom barnevernslovgivningen, og i praksis knyttet til denne.⁷²

Etter en kort gjennomgang av instituttene assistert befruktning og adopsjon vurderer jeg hvorledes lovgivers regulering av kunstig befruktning kan sies å påvirke diskusjonen av hva biologi betyr for menn og kvinner i dag, avsnitt 3.1.2. I avsnittet om biologi og barnets beste (3.1.3) diskuteres hvordan hensynet til barnets beste blir tolket når det gjelder barnets behov for kjennskap og kontakt med sine biologiske foreldre. For det første er det spørsmål om barns kjennskap til biologiske foreldre generelt, for det andre spørsmål om barns kjennskap til biologiske fedre spesielt.

---

⁷⁰ Mer om de to ulike typene assistert befruktning i pkt. 3.1.1. Her skisserer jeg også ulike fremtidsmuligheter.

⁷¹ Jeg ønsker likevel å påpeke at jeg ved dette ikke anser det forhold som etableres mellom et fosterbarn og en fosterforeldre som mindreverdig eller mindre ekte og inderlig enn for de der det etableres forhold som er ment å vare for alltid. Målet ved fosterhjemsordningen er likevel et annet.

⁷² I lovs form stilles det to krav til fosterhjem, jfr bvl §4-22, 2 ledd; for det første skal det foretas en generell vurdering av fosterforeldrenes egnethet, dvs vurdere om disse er personer med en særlig evne til å gi barn et trygt og godt hjem. For det andre skal det foretas en konkret vurdering av om nettopp disse fosterforeldrene er egnet til å være fosterforeldre for det barn det gjelder, her skal det alstå foretas en vurdering av fosterforeldrenes individuelle forutsetninger som sammenstilles med barnets behov. En spesifikasjon av kravene er følger rundskriv fra barne-og familiedepartementet; URL: <http://www.odin.dep.no/bfd/norsk/regelverk/rundskriv/004021-250006/index-dok000-b-n-a.html>.

3.1.1.1 Assistert befruktning

Vi har to former for assistert befruktning. Bioteknologiloven regulerer begge, samlet betegnet som ”kunstig befruktning”, § 2-1.⁷³ Kunstig inseminasjon utføres dersom mannen er befruktningsudyktig, eller han har eller er bærer av alvorlig arvelig sykdom, jfr. § 2-3. Kunstig inseminasjon kan også finne sted dersom kvinnen er bærer av alvorlig arvelig kjønnsbundet sykdom, jfr §§ 2-3, jfr 2-13. Befruktning utenfor kroppen utføres bare hvis mannen eller kvinnen er befruktningsudyktig eller ved uforklarlig befruktningsudyktighet, jfr § 2-4.

Hovedhensynet i bioteknologiloven står beskrevet i formålsbestemmelsen i § 1-1; bioteknologi skal utnyttes til beste for mennesker i et samfunn der det er plass for alle.⁷⁴ Den videre tolking av bestemmelsen åpner for flere spørsmål. Selv om vi legger til grunn at det er det nytteetiske som er det bærende etiske grunnlag i loven, gir det seg ikke selv hvem loven skal utnyttes til beste for; Den enkelte barnløse kvinne? Eller barnløse kvinner generelt? Hva er til det beste for det barnløse paret? Eller skal det ufødte barnets beste stå i sentrum?⁷⁵ En viss presisering følger etter lovendringen, da det i bestemmelsen om avgjørelse om behandling er tatt inn en ny setning i § 2-6 første ledd; parets omsorgsevne og hensynet til barnets beste skal vektlegges.

Historisk har diskusjonen om assistert befruktning handlet om hvorvidt vi vil ha et slikt tilbud, og hvordan det da skal administreres. Skal tilbud om assistert befruktning betraktes som en positiv rettighet eller et tilbud staten har råderett over? I dag kan det slås fast at assistert befruktning er kommet for å bli, og diskusjonen vender seg mot kriterier; former for utførelse og ikke minst om grenser.

Reglene om assistert befruktning inneholder pr i dag de strengeste begrensningene for hvem som skal få anledning til å bli foreldre: Det skal være et par som har vært samboere eller gift i noen år, jfr § 2-2, de skal være heteroseksuelle og de må gjennomgå en psykososial og medisinsk vurdering, jfr § 2-6. Jeg vil gjennom de neste avsnittene kommentere betingelsene for bruk av metoden.

---

⁷³ Den første lov om kunstig befruktning trådte i kraft i 1987. Med kunstig befruktning mener en både kunstig inseminasjon og befruktning utenfor kroppen. Ny lov om bioteknologi trådte delvis i kraft 01.01.2004.

⁷⁴ Selv om formålsbestemmelsen er endret til å inneha ”i et samfunn der det er plass til alle”, innebærer ikke dette noen realitetsendring fra tidligere. Også den videre presisering til slutt i bestemmelsen ”basert på de etiske normer nedfelt i vår vestlige kulturarv,” er bare ment å synliggjøre tidligere realitet.

⁷⁵ I følge nytteetikken er en handling god om den fører til lykke, nytte eller velferd, enten for samfunnet som helhet eller for enkeltindivider eller grupper (typisk postmoderne?). Alternativet til nytteetikken er plikтетikk; er det vi gjør riktig i og for seg? Vurderingen her er normbasert.

3.1.1.2 Adopsjon

Adopsjon er historisk sett ingen enhetlig sosial eller rettslig institusjon. Det er en eldgammel institusjon, men rettsvirkningen har vært – og er – forskjellige.⁷⁶ Regjeringen ser i dag på adopsjon som en god og fullverdig måte å danne en familie på.⁷⁷

Adopsjon er regulert av lov om adopsjon 28 februar 1986 nr 8. Adopsjon finner bare sted etter en helhetsvurdering som skal ha barnets beste for øye, jfr § 2; “til gagn for barnet.”⁷⁸ Dette er fremhevet både i loven selv og i forarbeidene.⁷⁹ Dette kan forsåvidt illustreres ved at familien ikke kan påvirke hva slags barn den får. Adopsjonskontorene skal finne en familie som passer dette barnet både utfra behov (fysiske og psykiske) og utfra oppfatninger og holdninger i barnets opprinnelsesland. Dette illustreres også gjennom det faktum at ingen har rett til å adoptere på bakgrunn av at visse minstevilkår er oppfylt. Adopsjon skjer etter en helhetsvurdering av det enkelte tilfelle. Utgangspunktet er at det skal foretas en skjønnsmessig prøving, hvor adoptivforeldrenes ønske om å oppfostre et barn er et minimumsvilkår som må være oppfylt. Når søkeres rettigheter i forbindelse med en adopsjon skal ivaretas, er det derfor i første rekke deres rettigheter etter forvaltningsloven det er snakk om, som for eksempel retten til veiledning.

Det er søkeres forutsetninger og muligheter til å gi barnet en trygg og harmonisk oppvekst som skal vurderes ved adopsjon.⁸⁰ Bortsett fra krav til alder, blir familiens omsorgsevne vurdert etter skjønn; den materielle standard, familiens fysiske og mentale helse. Familieformer, spesiell seksuell legning eller andre ting (evnenivå) kan føre til at søknaden avvises. Samtidig er det ikke tvilsomt at det først og fremst er personlig egnethet som avgjør om søkerne blir gode adoptivforeldre. Det understrekes derfor at retningslinjene kun er veiledende, og at den myndighet som skal godkjenne adoptivforeldre må foreta en helhetsvurdering av søkeres totale livssituasjon ut fra hva som er til gagn for barnet, jf adopsjonsloven §§ 2 og 22.

---

⁷⁶ Ikke før i 1917 var det rettslig adgang til adopsjon i Norge, og først i 1935 ble det mulig med ”sterk adopsjon”, det vil si at det adopterte barnet fikk det samme rettslige forhold som egenfødte barn. Mye ble tidligere ordnet formløst (de facto adopsjon). Barnet ble forsørget av adoptantene, kunne få bruke deres familienavn, og arvet ved formløs overgang, eventuelt ved testament. Dette er måten det enda arrangeres på i f.eks. muslimske land, da koranen forbyr adopsjon.

⁷⁷ St.meld.nr.29 (2002-2003) s. 31

⁷⁸ Adoptivforeldrenes og slektens behov var tidligere overordnede mål ved adopsjonen. Bl.a. behovet for arbeidskraft virket motiverende, også videreføring av egen maktposisjon og slektsnavn kunne være en motivasjon, at det skulle være arvinger etter adoptivforeldrene en annen.

⁷⁹ NOU 1976: 55

⁸⁰ Ot.prp. nr 40 (1984-85) og Innst.O. nr 19 (1985-86)

3.1.2 Biologi og likestilling

Kvinner og menn har fra naturens side ulike forplantningsmessige funksjoner. Mannen bidrar med sæd, mens kvinnen bidrar både med egg og livmor, og senere: sine bryster. Det man er uenige om er hvilken konsekvens dette får og skal få i bioteknologien ved reguleringen av kunstig befruktning.

Diskusjonen om assistert befruktning viser oss hvordan vi også i jus må ta stilling til kvinner og menn som biologiske vesener, og ta stilling til om det er noen forskjell på oss, og hva den eventuelt medfører. Bioteknologinemda holder i sin siste innstilling fast ved at sperm og egg er vesensforskjellig, og fastholder derfor forbudet mot eggdonasjon, surrogatmødre og delt morskap, jfr § 2-11.⁸¹ I Sverige konkluderte de denne diskusjonen med at både sperm og egg er organisk materiale, og kan vi donere sperm må vi også kunne donere egg.

Sæddonasjon ved kunstig inseminasjon og befruktning utenfor kroppen er fra 01.01.2002 sidestilt, da noe annet ble ansett være ulogisk.⁸² Eggdonasjon er fortsatt forbudt, jfr §§ 2-15 og 2-18 første ledd.

Kollektive kvinneinteresser dannet i sin tid grunnlaget for feministers kritikk av metoden med kunstig befruktning. Argumentet om kontroll over egen kropp var utgangspunkt i deres kritikk. De argumenterte ikke for sterkere rett til reproduktive metoder på bakgrunn av selvbestemmelse og frihet. Derimot argumenterte de at "Vi er våre kropp"; et krav om respekt for befruktnings -og svangerskapsprosessen som en del av kvinnens kropp, med andre ord et krav om respekt for kvinnen som bærer av nytt liv. Også respekten for barnløshet vil med bakgrunn i de kollektive kvinneinteresser tilsi at metoden ikke tilbys i det omfang den gjør i dag.

Samtidig gir teknikken stadig flere kvinner og par det barnet de mest av alt i verden ønsker seg. Teknikken med kunstig befruktning gir, til tross for medisinske, økonomiske og følelsesmessige utfordringer, en unik mulighet for kvinner som ellers ikke ville ha fått det til å oppleve både graviditet, fødsel og å få sitt eget barn. Med bakgrunn i at barnløshet sannsynligvis representerer et større problem for kvinner enn menn, kan det argumenteres for at tilbudet med kunstig befruktning først og fremst ivaretar den enkelte kvinnes behov for å bli mor.

---

⁸¹ Høringsnotat til ny bioteknologilov s.58

⁸² Høringsnotat til ny bioteknologilov s.37

Samtidig kan det også hevdes at å se på paret som en behandlingsenhet gjør at vi igjen lar kvinnen ta ansvar for familiens lykke, og at det på denne måten er et skritt tilbake for likestilling og frigjøring av kvinnen.

Hvordan påvirkes fars rettigheter av metoden? Det blir hevdet at teknikken gir hensynet til å sikre mannen genetisk avkom har fått høy vekt, og den gir helt andre muligheter for kontroll av svangerskap, for både samfunnet og mannen, enn tidligere. Flere hevder at metoden faktisk er en løsning på menns problem mer enn kvinners, fordi genetisk slektskap har vist seg viktigere for menn enn kvinner.⁸³ Slik kriteriene for metoden er i dag, blant annet kravet til samlivsform i § 2-2, og kravet til samtykke i § 2-5, blir morskap knyttet sterkere til ekteskap eller samboerforhold med en mann enn ved naturlig befruktning. Dette er av enkelte ansett som en form for patriarkalsk kontroll med morskapsinstitusjonen.⁸⁴ Det kan hevdes at kravet om en mann og en kvinne likestiller partene; de blir gjensidig avhengig av hverandre for å få et barn. Kjønnene likestilles, når det fra naturens side er skjevt; kontroll tas fra kvinnen og gis til mannen og legestanden. Motivet for å likestille kjønnene er hensynet til barnets interesse av å vokse opp sammen med både en mann og en kvinne. Hensynet til barnets beste blir analysert i neste avsnitt.

3.1.3 Biologi og barnets beste

3.1.3.1 Generelt

Spørsmålet om hvordan lovgiver skal regulere forholdet til barnets biologiske foreldre har blitt vurdert, og endret, flere ganger.⁸⁵ Spørsmålet er av vesentlig betydning både i adopsjonslovgivningen og i lovgivningen som regulerer tilgangen til kunstig befruktning.

Biologisk tilknytning mellom barn–mor og mellom barn–far har vært gjenstand for økende fokus det siste tiåret. Hensynet til barnets beste blir i de aller fleste tilfeller fremhevet som motiverende i endringer og rettsavgjørelser som går i retning av å etablere og å ”dyrke” biologiske bånd.

I dag har et *adoptert barn* krav på informasjon om sine biologiske foreldre når det fyller 18 år, jfr adl § 12 annet ledd. Etter anmodning kan barnet få informasjon tidligere, det er opp til

---

⁸³ Bl.a danske Lene Koch s 62 og australske Christine Cnowes (1985) Note nr 5, side 70

⁸⁴ Anne Hellum

⁸⁵ Vi har sett en endring fra fortsatt sterk tilknytning til sin biologiske slekt (svak adopsjon med både familie- og arverettslige bånd til de biologiske foreldrene i 1917-loven) til et totalt brudd mellom barnet og dets biologiske foreldre før dagens adopsjonslov. I den nye bioteknologien er det første gang at hensynet til barnets beste eksplisitt er nevnt.

fylkesmannen eller departementets skjønn. En rettsavgjørelse i 1995 bekrefter at retten til informasjon også gjelder adopsjoner som hadde funnet sted før den gjeldende adopsjonsloven av 1986 ble vedtatt. Allerede i forarbeidene til endringsloven av 1956 om adopsjon, ble det fremhevet at barnet selv måtte få vite hvem de virkelige foreldre var, dersom barnet ønsket det og hadde oppnådd en viss alder.

Informasjonsplikten består av to elementer. Adoptivforeldre har etter § 12 første ledd en selvstendig plikt til ”så snart som tilrådelig” å fortelle barnet at det er adoptert. Myndighetene har etter bestemmelsen i andre ledd plikt til å opplyse hvem deres biologiske foreldre er. Bakgrunnen for informasjonsplikten er i første rekke den betydningen det antas å ha for et menneske å kjenne sin identitet. Identitet handler om hvem du er i dag, og hvem du bor sammen med, men det handler også om biologiske røtter. Ønsket om å unngå opprivende familiekonflikter, og hensynet til at barnet ikke skal få vite det gjennom andre at det er adoptert, har medført at loven setter krav til at adoptivforeldrene selv fra starten av plikter å fortelle barnet at det er adoptert.⁸⁶

Aldersgrensen som er satt til 18 år, begrunnes i flere hensyn. Dels antar man at barnet da er blitt såvidt voksent at man kan være trygg på at det ligger et veloverveid ønske bak anmodningen om biologiske foreldres identitet. Dels antar man at barnet da også har styrke til å takle mindre hyggelige opplysninger om sine biologiske foreldre i tillegg til at de også ”tåler” det faktum at det ikke er registrert opplysninger på deres biologiske foreldre.⁸⁷ Muligheten for at en biologisk mor eller far avviser sitt barn, fremmer også betingelsen om en aldersgrense.

Ved bruk av *kunstig befruktning* og sæd fra en annen enn kvinnens mann er diskusjonen en noe annen enn ved adopsjon. Spørsmålet gjelder da bare forholdet til barnets biologiske far. Ennå er barnet alltid biologisk knyttet sammen med sin mor, i alle fall om kunstig befruktning er blitt utført i Norge. Verker eggdonasjon eller surrogatmødre er tillatt i Norge, men begge deler er regulert i andre land. Et barn født ved hjelp av en annen kvinnes egg vil på bakgrunn av barneloven § 2 regnes som barn av den kvinnen som har født det. Barn født ved hjelp av eggdonasjon vil derfor i utgangspunktet ikke representere noen utfordring når det gjelder foreldreansvaret. Men verken retten til samvær eller retten til kjennskap er regulert. Likestilling av foreldres status, samt det bakenforliggende hensyn til biologisk kjennskap taler for å regulere dette på samme måte som man har regulert forholdene rundt sæddonasjon. Mye tyder på at dette likevel ikke vil reguleres rettslig

---

⁸⁶ Ot.prp.nr.40 (1984-1985) s 17

⁸⁷ Ot.prp.nr.40 (1984-1985) s 18

før teknikken kan anvendes i Norge, selv om det antageligvis lever barn og mødre hvis familie er etablert ved hjelp av de nevnte teknikker i utlandet.

Delt morskap har vi forbudt, med bakgrunn i en moralsk og etisk begrunnelse om at dette er til det beste for samfunnet, den familien det angår og ikke minst barnet. Den grunnleggende identitetstilknytningen som barnet har gjennom moren anser vi som så viktig at vi ikke vil bryte med det udelte og hele morskap. Det er herigjennom trukket en grense for den individualistiske rettighetstanken; kvinner har ikke rett til å benytte seg av kroppen sin helt som de vil, selge egg eller låne ut livmor ønsker vi ikke å gi samfunnets velsignelse til.⁸⁸ På denne måten kan man si at relasjon blir viktigere enn det isolerte individ; graviditeten som relasjon mellom kvinne og foster skal beskyttes.

Men i Sverige ble det gjennom en lovendring i år tillatt å donere bort egg, det samme er det i Danmark. Hovedargumentet her er at både egg og sperm er organisk materiale, og like viktig i den prosessen en graviditet er. Spørsmålet er vel hvor lenge dette anses som uakseptabelt i Norge. Teknikken gir uante muligheter.

3.1.3.2 Hensynet til biologi

Det er nå fattet vedtak om at sædgiveres anonymitet skal oppgis. Dette syn begrunnes i all hovedsak med hensynet til barnets beste (alle barns rett til å kjenne sitt biologiske opphav).⁸⁹

At det som utgangspunkt er positivt for et barn å kjenne til sitt biologiske opphav bestrides ikke. Mer presist er det spørsmål om kjennskap til biologi er så viktig at det oppveier for de eventuelle utfordringer det kan føre med seg. På et mer generelt plan er det et spørsmål om hva fokuset på biologi, kanskje spesielt farsbiologi, medfører for alle de tusener av barn som av mange ulike årsaker ikke kan ha kjennskap til eller vil ha kontakt med biologiske foreldre/far. Hvilket behov har barnet for å kjenne sitt biologiske opphav?

---

⁸⁸ Jfr diskusjonen om prostitusjon; kvinners rett til å nyttiggjøre seg av kroppen sin som de ønsker

⁸⁹ Frem til i dag har en sæddonor vært anonym. FNs komité for barnets rettigheter har i sin kommentar da de behandlet Norges første rapport i 1994, fremhevet at hemmeligholdelse av sædgivers identitet i forbindelse med kunstig inseminasjon, muligens er i strid med barnekonvensjonens bestemmelse om å få kjennskap til sine foreldre. Jfr. FNs dokument CRC/C 15/add.23, 25 april 1994, paragraf nr 10 (Spørsmål som først og fremst opptar komiteen).

Det medisinske argument for å kjenne sitt opphav er av mange også regnet som det fremste argument for å oppheve anonymiteten. Mulighet for kjennskap til for eksempel sin slekts familievakheter fremheves. Utvilsomt kan dette være av vesentlig relevans i enkelte tilfeller. Også det eksistensielle behov for å kjenne sitt opphav fremheves i diskusjonen. Dette behovet har ulik grad av relevans for de forskjellige barn og unge, og det kan i like stor grad være kulturskapt som det er iboende i oss alle. Den økende interessen henger sannsynligvis også sammen med at det er blitt mulig, med stor presisjon gjennom DNA-teknikken, å kartlegge et individs genetiske opphav. Men at det er blitt mulig å fastslå en persons genetiske opphav, forklarer ikke nødvendigvis hvorfor det oppfattes som ønskelig å gjøre det.

Valget av anonym donor eller anonymisering ved adopsjon fremfor kjent far eller opprinnelsesfamilie kan skildres som en prioritering av relasjoner. Velger man anonymisering så velger man å verne den nye familien, man slipper å inngå et livslangt samarbeid med en tredjeperson, og barnet får den trygghet og stabilitet som det gir å vokse opp i et hjem med to foreldre. På den annen side; velger man åpenhet rundt opphav åpnes det for muligheten for at barnet selv kan avgjøre om dette er en viktig del av hans eller hennes identitet, i tillegg til at åpenhet rundt opphav gir mulighet for å registrere medisinske opplysninger.

Forslaget om å oppheve sædgiveres anonymitet kan også ses på som enda et forsøk på å styrke den biologiske fars rettigheter overfor sitt barn. Dette styrker også en juridisk fars rett til å avvise et ikke-biologisk barn, samtidig som også menns kontroll over kvinnen styrkes. Det er ikke noe nytt at barn vokser opp i troen på ”feil far”, uten at verken de eller sosial far har tatt nevneverdig skade av det. Både ved adopsjon og ved anvendelse av kunstig befruktning har barnet en mannsfigur som lever som barnets far.

Hensynet til stabilitet og følelsen av fullstendig familietilhørighet i den nye, adopterte familie trekker vanligvis i motsatt retning av hensynet til biologisk identitet. Samtidig kan det forhold at barnet fra starten av får vite at det er adoptert i seg selv bidra til at adoptivforholdet oppleves som trygt og naturlig.

Flere adopterte har de siste årene fremhevet at det først er når samfunnet rundt den adopterte begynner å problematisere det å være adoptert, at det blir et problem.⁹⁰ Også der den adopterte

---

⁹⁰ Kim Kalsås, som er en av de første utenlandsadopterte som kom til Norge.

opplever sin bakgrunn som en ekstra utfordring, kan samfunnets fremhevelse av biologiske bånd forsterke den adopteretes følelse av ”å ikke høre til”. Det biologiske anses som et ideal, dermed blir adopterte uten kontakt med sin biologiske bakgrunn mangelfull. Dette undergraver det forhold som er mellom adoptivbarn og deres foreldre: “Det å knytte identitet til biologi, er en holdning som stigmatiserer alle adopterte og adoptivforeldrene deres. Der er jo å hevde at båndene oss imellom er svakere. At vår relasjon er “mindreverdige”. Det er et uttrykk for et menneskesyn som nærmer seg nazistenes “Blut und Boden”-tanke”, mener litteraturviteren Geir Follestad, selv adoptert fra Korea.⁹¹

De fleste ungdommer går igjennom en eller annen form for identitetskrise i løpet av ungdommen. Alle barn har med seg ulike erfaringer ”i bagasjen,” noen mer enn andre. Det meste tyder på at både adopsjon og kunstig befruktning er alternative måter å skape en familie på som er kommet for å bli, og jeg setter derfor spørsmålsteget ved verdien av fremhevelsen av kjennskap til biologi knyttet til språkopplæring, identitet og etnisitet. Dette kan bidra til å fordekke andre problemer, samtidig som dette også kan stå i veien for andre måter å løse utfordringene ved rotløshet på. Majoriteten av de utenlandsadopterte barn og unge klarer seg godt i sin nye familie og sitt nye hjemland viser undersøkelse i flere land, inkludert Norge.

Etter mitt syn bør det i diskusjoner vedrørende barn og biologi vektlegges i større grad at et barns mulighet til et godt liv, barns mulighet og følelse av tilhørighet og et godt forhold mellom barn og foreldre alle er forhold som *kan* løsrives fra spørsmålet om biologi. Heller ikke adopterte er en ensartet gruppe, også her kan personlige, medfødte egenskaper virke inn og medføre at noen har et behov for å lete etter biologiske røtter, og andre ikke. Situasjonen kan være ulik for det enkelte barn avhengig av om det snakkes om assistert befruktning, stebarnsadopsjon eller utenlandsadopsjon. Barnets alder da det kom til de ”nye” foreldrene vil også virke inn når det gjelder deres behov for kjennskap og kunnskap om sin opprinnelige familie. Forholdet mellom barnet og de ikke-biologiske foreldrene vil sannsynligvis også påvirke barnets ønsker. Utenlandsadopterte barn har gjerne et ytre som skiller dette fra adoptivforeldrene, og som *kan* aktivere spørsmål fra utenforstående om ”hvor de kommer fra”. Dette kan også bidra til barnets/ungdommens behov for mer informasjon om sitt fødeland og sine biologiske foreldre. Vekten av argumentet om biologisk kjennskap må være gjenstand for en vurdering av mer konkret karakter enn den er idag. Barnets beste gir som prinsipp

---

⁹¹ Geir Follestad; “Adoptert identitet” 2002. Her intervjuet av Aftenposten lørdag 13 april 2002.

henvisninger til en helheltsvurdering, og kjennskap til biologi er nettopp begrunnet i barnets beste. Ikke bare som barn, men også som voksen.

Det blir også argumentert med at den anonyme sæddonasjonen kan svekke den forbindelse mellom far og barn som man prøver å styrke. Den kan bidra til å styrke forestillingen om at reproduksjon er kvinners sak. Det er sant at barnets forbindelse med sin biologiske far er kuttet over, men ved sæddonasjon flyttes ansvaret over til en biologisk mor og en ikke-biologisk far. Jeg kan ikke se at dette i seg selv svekker farsansvaret. Igjen er vi altså tilbake til diskusjonen om hvorvidt relasjonen til en biologisk far er viktigere enn relasjonen til den sosiale far.⁹²

Det kan også problematiseres hvilke utfordringer barnet vil møte ved en kjent donor. Som ved adopsjon, er det i aller høyeste grad usikkert hva barnet møter den dagen det oppsøker sitt biologiske opphav. En sak er potensielle steforeldre, en annen sak er å ha en far og en slekt som aldri har ønsket deg, som ikke føler noen slektskap til deg utover det biologiske og som aldri har hatt noe forhold til din mor. Argumentet kan hentes fra debatten på 1950-tallet om hvilke adopsjonsformer vi skulle ha; tilhengerne av sterk adopsjon argumenterte på denne måten.⁹³

Familiemeldingen⁹⁴ legger til grunn at barn har rett til å kjenne sitt biologiske opphav, uansett hva slags familie det vokser opp i. Men på den andre siden er det lite i meldingen som begrunner denne retten til biologisk kjennskap. Når familiens verdier fremheves er det fokus på samspillarenaen, foreldres formidlerrolle av samfunns- og kulturverdier, funksjoner som omsorg, læring, sosialisering, solidaritet, egenutvikling, ansvarsutvikling og verdiformidling. Etter mitt skjønn kan alle disse sidene ved en familie ivaretas på beste måte uten noen form for biologisk slektskap eller kjennskap i bunn av forholdet. Og kjennskap kan etableres uten at noe av dette følger med. Oppvurderingen av biologi til et prinsipp med avgjørende betydning for barns identitetsutvikling kan stigmatisere flere grupper barn; adopterte, barn under omsorg av barnevernet, og andre som av ulike grunner ikke har/kan ha kontakt med sin biologiske familie eller deler av den. Kanskje er det foreldrenes rettigheter vi egentlig vil sikre? Det kan være legitimt nok, men da bør vi ikke skal blande kortene og kalle det barns rettigheter og barnets beste.

---

⁹² Mer om farskap i pkt. 3.3.3.1

⁹³ Se bla Arnholms Lærebok i familierett, 3 utgave § 10

⁹⁴ St.meld.nr.29 (2002-2003)

Å ha kjennskap til betyr ikke nødvendigvis det samme som å ha inngående kunnskap om eller kontakt med sine foreldre. Det problematiske ved å fremheve biologi er det signalet dette sender ut om at biologi er så viktig. Etter mitt syn er det dagens *fokus* på biologi, og dens sterke egenverdi som argumentbærer, som er negativ og lite konstruktiv.

3.1.3.3 Stebarnsadopsjon

Retten til stebarnsadopsjon er begrunnet i barnets beste. Men mens det samme argument fremhever biologisk tilknytning ved utenlandsadopsjon og ved bruk av metoden med kunstig befruktning, er det ved stebarnsadopsjon barnets behov for rettslig sikkerhet som fremheves.

De som deler foreldreansvaret har en eksklusiv rett og plikt til å ta seg av sine barn, jfr bl § 30, og dette er vanligvis de biologiske foreldrene. Forestillingen om de biologiske foreldrenes eneansvar for å oppdra og gi omsorg til sine barn gjelder også i andregangsfamilier der det finnes steforeldre. Hvis mors eller fars nye partner skal få juridiske rettigheter og plikter i forhold til partnerens barn, må barnet adopteres.

Ca 16 prosent av alle adopsjoner som fant sted i Norge i 2002 var stebarnsadopsjoner.⁹⁵

Stebarnsadopsjon har tradisjonelt funnet sted blant ektepar, adl § 5, jfr vilkår i § 7, men en lovendring 1.1 2002 gav også registrerte partnere rett til å adoptere hverandres barn, jfr partnerskapsloven § 4, jfr adl § 5a, annet ledd. Diskusjonen viser at dette delvis er gjort av hensyn til barnets behov.⁹⁶ Gjennom denne økte muligheten til stebarnsadopsjon søkte man å styrke barns behov for trygge omsorgspersoner, fordi man anså stabilitet og kontinuitet som noen viktige komponentene i et forsøk på å skape en god og trygg barndom. Hovedargumentet var at barnets juridiske stilling på denne måten kunne sikres; dette skulle ikke medføre noen praktisk endring for barnet. Barnet ville få muligheten til to juridiske foreldre istedenfor en. På denne måten sikret man barnet arverett fra begge foreldrene, og man sikret at barnet ikke ble tvunget til å flytte hjemmeifra om den biologiske foreldren skulle falle fra. Barnet ble også sikret samvær og økonomiske bidrag hvis paret skulle velge å gå fra hverandre.

Alle sakene om stebarnsadopsjon skal behandles med utgangspunkt i adl § 5a første ledd jfr § 2.

Departementet har også utarbeidet retningslinjer for stebarnsadopsjon hvor punkt 7.1.2.2 omhandler

---

⁹⁵ Statistisk sentralbyrå

⁹⁶ Jfr. Barne- og familiedepartementets høringsnotat om endring av lov 28. Februar 1986 nr.8 og i lov 30. april 1993 nr.40 om registrert partnerskap.

adopsjon av stebarn under 18 år.⁹⁷ Det fremheves her at spørsmålet om hvorvidt adopsjon kan sies å være til barnets beste blant annet skal vurderes i forhold til familierelasjonens stabilitet, tilknytningen mellom barn og søker og barnets behov for rettslig tilhørighet til søker. Det skal vurderes hvorvidt behovet for rettslig tilhørighet kan sikres på annet vis, og det skal legges til grunn at forholdet (mellom barn og søker) må ha vart over et lengre tidsrom for at kravet til oppfostring kan anses oppfylt. Det skal også vurderes om barnets rett til å nekte samtykke i en alder av 12 år, tilsier at adopsjon bør utsettes til etter at barnet har fått sagt sin vilje: ”Når særlige grunner taler for det kan det likevel gis bevilling til adopsjon når barnet er under 12 år.”

Nesten to år etter den formelle lovendringen innvilget departementet første homofile stebarnsadopsjon 10 november 2003. Barne,- ungdoms- og familieforvaltningen hadde avslått flere søknader om stebarnsadopsjon sommeren 2003. Felles for fire saker som ble oversendt barne- og familiedepartementet for endelig avgjørelse i november var at alle var søknader fra lesbiske partnere om å få stebarnsadoptere barn som var unnfanget ved sæddonasjon der donors identitet var ukjent. Barneverntjenesten hadde i alle sakene uttalt seg positivt til stebarnsadopsjon, og uttalt at søker hadde like mye praktisk omsorg for barnet som den biologiske mor. Alle søkerne hadde vært sammen med partneren om unnfangelse, svangerskap og fødsel. En sak omhandlet et barn på 4 år. Mor hadde vært partner med søker i 6 år. Saken ble innvilget med bakgrunn i partnerskapets varighet og bekreftelse på at det forelå et barn-forelder forhold. To av sakene omhandlet samme foreldreparet, da dette paret ønsket å stebarnsadoptere hverandres barn. Denne søknaden ble innvilget, med henvisning til at partnere hadde levd i partnerskap i 9 år og at da sakene var behandlet i fellesskap, ble det eldste barnets alder utslagsgivende i spørsmålet om hvorvidt det forelå et barn-forelder forhold. Den siste saken omhandlet et tvillingpar. Med bakgrunn i barnas lave alder (1 år), og parets korte tid som partnere (ett år), ble denne saken avslått.

I begge sakene hvor adopsjon ble innvilget la departementet til grunn at barnet hadde et sterkt behov for rettslig tilhørighet til søkeren. Dette ble begrunnet i den sterke faktiske tilknytningen mellom barnet og søker. Annet enn dette vurderte ikke departementet alternative måter å sikre barnet på rettslig, for eksempel gjennom testament. Det la heller ikke til grunn, som BUFA hadde gjort, at det må foreligge noen særlig grunn til stebarnsadopsjon på bakgrunn av barnets lave alder, og det faktum at barnet da ikke har noen uttalerett.

---

⁹⁷ Rundskriv Q-1045

Etter mitt skjønn er resultatet av sakene riktig, samtidig som det kan påpekes at departementet ser ut til å tolke loven noe annerledes denne gangen enn det gjorde da retningslinjene ble utformet. Særlig i spørsmålet om behovet for rettslig tilknytning og i vurderingen av hvorvidt adopsjon bør avvendes til barnet er over 12 år, kan det synes som om utgangspunktet for vurderingene har skiftet.

Retningslinjene har som utgangspunkt at adopsjon bare bør finne sted før barnet er 12 år når særlige grunner taler for det, mens vurderingen som departementet avsier ikke stiller slike konkrete krav.

Etter mitt skjønn er den helhetsvurdering som departementet foretar mer i tråd med bakgrunn i lovens ord og intensjon enn den vurdering som retningslinjene legger opp til. Loven stiller bare et krav om at adopsjon skal være til barnets beste ("til gagn"), og at søkeren enten skal vise til at det har oppfostret barnet eller vise til et ønske om å oppfostre barnet.

BUFA har lagt til grunn at det ikke anses som noe særskilt at de første stebarnsadopsjonene her til lands ble innvilget gjennom anke til departementet. Tvert i mot påpekes det at det er naturlig at det er departementet som går foran med en utvidende tolkning. De er nå i gang med å godkjenne flere søknader på bakgrunn av den endringen som må legges til grunn at fant sted 10.11.03.

3.2 Spørsmålet om seksuell legning

3.2.1 Innledning

Samfunnet anser ulikhet når det gjelder livsstil og levemåter som en positiv verdi, også når det gjelder valg av kjønn på partner. Diskriminering skal ikke finne sted: "Regjeringa har som mål at lesbiske og homofile utan frykt for sanksjoner kan leve ut sin kjærleik til personar av same kjønn." Regjeringen legger videre til grunn at likebehandling legger til rette grunnlaget for likeverd.⁹⁸ Det spørsmål som naturlige følger er i hvilken grad vi vil likebehandle, og hvordan vi begrunner en eventuell forskjellsbehandling.

I dag skiller lovgiver registrerte partnere fra ektefeller på to områder: tilgang til kunstig befruktning og retten til utenlandsadopsjon. Både adopsjon og teknikken med å foreta befruktning utenfor kroppen løsriver i utgangspunktet prosessen fra heteroseksualiteten. Likevel har man gjennom medisinsk praksis og lovregulering valgt å gjøre et ekteskap eller samboerforhold til en mann som

---

⁹⁸ St.meld. nr 25 (2000-2001) s. 5-6

en absolutt betingelse for at en kvinne skal kunne bli mor sammen med noen, jfr bioteknologilovens § 2.2 og adl § 5.⁹⁹

Fra partnerskapsloven trådte i kraft og frem til 2001 er det registrert 18 fødsler der mor levde i registrert partnerskap. Disse barna er blitt unnfanget gjennom assistert befruktning i Danmark, eller gjennom privat donor her hjemme. Noen av disse kvinnene har valgt å få barn med mannlige homofile venner, mens andre har helt fra starten av vært ”alene” om omsorgen for barnet.

Tema er fremdeles hvordan en kvinne blir en mor, men mens rammen i forrige avsnitt var biologisk tilknytning, er det nå kvinnens seksuelle legning som danner bakgrunn for den diskusjon jeg refererer til. I punkt 3.2.2 gjør jeg greie for barne- og familiedepartementets begrunnelse for ikke å tillate utenlandsadopsjon. I 3.2.3 vurderer jeg argumentet om at det er til barns beste at lesbiske og homofile ikke har tilgang til utenlandsadopsjon eller kunstig befruktning.

3.2.2 Legning og likestilling

Allerede i høringsuttalelsen til spørsmålet om samboeres adoptivrett var det enkelte instanser som fremhevet at også homofile par burde få adoptere sammen.¹⁰⁰ Med bakgrunn i den godkjennelsen som alle vordende adoptivforeldre må få, mente blant andre Norsk Kvinnesaksforening at lovregler som utelukket noen fra å adoptere sammen var uødvendige.

Barne- og familiedepartementet la vekt på internasjonale konvensjoner i sin avgjørelse om å utelate adopsjonsrettigheter til homofile. Nærmere bestemt fryktet de at en slik rettighet ville skape « ... store problemer i forhold til avgiverlandene, dersom registrerte partnere skulle få lov til å adoptere sammen».

I adopsjonssaker ser det altså ut til at departementet anerkjenner at homofile og lesbiske kan være like gode foreldre som heterofile, men deres argumentasjon for ikke å foreslå internasjonal adopsjon er fremdeles « ... hensynet til barnas opprinnelsesland». I høringsuttalelsen argumenterer departementet videre med at «så vidt departementet kjenner til, tillater ingen av de land norske adopsjonsforeninger har formidlingstillatelse i adoptivforeldre av samme kjønn».¹⁰¹ Denne påstanden står i klar motsetning til utredningen som den svenske Komitéen om barn i homoseksuelle

---

⁹⁹ Enslig personer kan ved oppfyllelse av visse vilkår adoptere alene, jfr adl § 5. Se mer under pkt. 3.3

¹⁰⁰ Ot.prp.nr.40 (1984-1985) s. 10

¹⁰¹ O

familjer står bak. På oppdrag fra komiteen utførte Sveriges ambassader en kartlegging i ulike adopsjonsland. Resultatene fra denne var klare: det er ingen grunn til å tro at Sveriges adopsjonssamarbeid med andre land blir truet om Sverige tillater homofile partnere å bli prøvd for internasjonal adopsjon, på linje med heterofile par. Helhetsbildet fra kartleggingen var at Sveriges relasjoner til avgiverlandene ikke kom til å forandre seg. I Sverige fikk derfor registrerte partnere den samme retten som gifte til fjernbarnsadopsjon f.o.m. juni 2002. Enda får adopsjon fra andre land ingen stor praktisk betydning, fordi de aller fleste land ikke tillater adopsjon for homofile. Reelt har derfor vedtaket først og fremst betydning i forhold til stebarnsadopsjon og adopsjon av svenske barn. Men det kan hevdes at vedtaket har en viss symboleffekt, da adoptantenes lands myndigheter på denne måten gir uttrykk for at seksuell legning ikke spiller noen rolle når ens evne som omsorgsgiver skal vurderes.

Det har ikke vært oppe til diskusjon i Stortinget om man skal ha samme ordning for registrerte partnere som man har for gifte foreldre; nemlig at barn født inn i et ekteskap (partnerskap) automatisk gir far (partner) foreldreansvar. Alternativet med automatisk felles foreldreansvar på bakgrunn av foreldrenes status kan være et godt alternativ i de tilfeller hvor far eller donor er ukjent, men bildet blir straks mer komplisert i de tilfeller den lesbiske partneren har avtale med den biologiske faren om at hans rett som far skal anerkjennes. Dette er uansett et spørsmål som krever ytterligere diskusjon. Et alternativ som trer frem med ytterligere vekt er alternativet om at foreldreskap må erkjennes uansett foreldrenes samlivsform.¹⁰²

3.2.3 Legning og barnets beste

De aller fleste er enig om at homofile og lesbiske som utgangspunkt skal nyte godt av de samme menneskerettigheter som heterofile. Det er når man diskuterer homofile og lesbiskes rettigheter i kombinasjon med barnets rettigheter at det blir vanskelig og uenighetene viser seg. Det ble sagt i det private forslaget til opphevelse av partnerskapsloven; “det heterofile ekteskapet (er) den beste ramme rundt barns oppvekst og dermed rundt den slekt som skal føres videre, (og) må ha en særstilling i lovverket.”¹⁰³ Fortsatt er det nok mange i samfunnet som gir støtte til et slikt syn, men har det noen støtte i forskning og fagmiljø?

Lovreguleringen og nå forvaltningspraksisen om homofil stebarnsadopsjon viser at spørsmålet om ei kvinne skal få adoptere partners barn i dag er løst fra spørsmålet om legning. Når lovgiver

---

¹⁰² Mer om dette i pkt. 3.3

først har fremmet retten til stebarnsadoptsjon for denne gruppen er det vurderingen av det enkelte barns beste som virker bestemmende for utfallet av søknaden, og da er mors eller partners seksuelle legning ikke en vurderingsnorm.

Familiepolitikk- og lovgivning skal basere seg på kunnskap.¹⁰⁴ Den første studien som er gjort i Norge på barns oppfatning av å vokse opp med lesbiske foreldre viser av det er andres holdninger og reaksjoner, eller forventninger om disse, som skaper problemer.¹⁰⁵ I seg selv opplever ikke barna selv sine forhold som mindreverdige eller dårligere. Ingen av de ni ungdommene forskeren snakket med hadde blitt mobbet for sin lesbiske mor, en hadde en gang opplevd en slengkommentar. Funn i andre undersøkelser tyder på at en oppvekst hos lesbiske mødre eller homofile menn heller ikke øker sjansene for at barnet utvikler en homoseksuell orientering, så på denne måten kan det heller ikke være strid med barnets beste. Hensynet til stabilitet viser heller ingen signifikante forskjeller mellom skilsmisseadferd i ekteskap og partnerskap.¹⁰⁶ Da man fortsatt har et forholdsvis lite materialet å bygge på (913 partnerskap fra 1993 til 1999) er det vanskelig å trekke bastante konklusjoner, men hittil er det ingenting som tyder på at homofile partnere har mindre stabilitet å tilby barn enn ektefeller.¹⁰⁷

Hvis seksuell legning viser seg å være irrelevant for ens evne som foreldre, hvorfor opprettholder da loven krav om heterofilt samliv for kunstig inseminasjon? På Stortinget og i høringsuttalelsene la man vekt på hensynet til barnet og dets oppvekstvilkår. Man argumenterte ut fra barnets rett « ...til en far og en mor - iallfall når far og mor skal ha samfunnets hjelp til å gjøre det mulig». Også i familiemeldingen fra våren 2002 ble det vist til at et ”barn har rett til en mor og en far”, men at samfunnet har et medansvar for å støtte både barnet og ”den som står alene med omsorgen” hvis en omsorgsperson mangler.¹⁰⁸ Kjønnskomplementariteten i det heterofile parforholdet blir her gitt ei universiell og funksjonell grunngivning; oppvekst hos ei mor (kvinne) og en far (mann) er en viktig forutsetning for en normal personlighetsutvikling der gutter skal bli menn og jenter bli kvinner. I psykologisk teori har det tradisjonelt vært en vanlig oppfatning at gode rollemodeller av begge kjønn er nødvendig, ikke minst for at barna skal tilegne seg sine kjønnsroller på en normal og god måte.¹⁰⁹ Men det har i det siste vært gjort stadig mer og ulik forskning på dette området, og

---

¹⁰³ Dok.nr 8:106 (1995-1996)

¹⁰⁴ St.meld. nr 29 (2002-2003) s. 6

¹⁰⁵ Sigrun Saur Stiklestad

¹⁰⁶ St.meld. nr. 25 (2000-2001)

¹⁰⁷ Turid Noack (2000)

¹⁰⁸ St.meld.nr 29 (2002-2003) s. 6

¹⁰⁹ H. Rudolph Schaffer (2000) s. 104

forskningsresultatene peker ganske entydig mot at en sunn psykologisk utvikling ikke er avhengig av en tokjønnsfamilie. Det er derimot kvaliteten på forholdet mellom foreldre og barn som er avgjørende.¹¹⁰

Det kan også handle om å beskytte barn mot annerledeshet. Hvis undersøkelser tydet på at barn av homofile ble spesielt utsatt for mobbing kunne dette være et argument for at myndighetene kanskje burde gå noe forsiktig frem når de skulle utvide denne gruppens rett til å bli mødre. Men barn av homofile blir etter hva vi vet ikke mer mobbet enn andre. Og argumentet om at barn ikke må skille seg ut, da risikerer man mobbing i økende grad, er et velbrukt argument. Og det slår i feil retning; det er de som er annerledes som får ansvaret for å normalisere seg isteden for å plassere ansvaret der det hører hjemme; hos dem som diskriminerer, mobber og stigmatiserer andre grupper, enten det gjelder homofile, mørkhudete, eller fysisk eller psykisk utviklingshemmede. Eller skilsmissebarn for 30 år siden. I spørsmålet om hvorvidt homofile skal få hjelp til sin barnløshet, kan det hevdes at det i større grad handler om beskyttelse av samfunnet fra annerledeshet, enn det handler om å unnlate å gi visse grupper rettigheter på bakgrunn av å beskytte barn fra mindreverdige forhold. Wenche Mühleisen fremhever at dette bærer preg av en normalitetskontroll mer enn en kvalitetskontroll.¹¹¹ Det kan synes som om enkeltmenneskers omsorgsevne blir dratt i tvil for at resten av samfunnet skal kunne fortsette å diskriminere.

Det kan også anføres at kravet om å tilby lesbiske par kunstig befruktning eller tilgang til adopsjon er et nytt uttrykk for voksnes rett til barn. Når naturen selv forutsetningsvis krever medvirkning fra både en mann og en kvinne, er det ikke riktig av mennesker å sette seg over de premissene naturen gir, da disse i seg selv kan anføres som gode el.l. Men når det gjelder teknikken med kunstig befruktning er det lenge siden vi anså naturens virkemåte som en grense. Barnløse par er jo barnløse fordi naturen ikke vil gjøre dem med barn. Og beslutningen om å bli med barn er en egoistisk beslutning, uavhengig av legning eller status. Etter min mening må det være en utfordring for barnet utover det normale som kan grunngi diskriminering av homofile og lesbiske foreldre.

Konklusjonen, sett i lys av det forskningsmaterialet som foreligger i dag, er at det i utgangspunktet ikke foreligger noen betenkeligheter knyttet til barns beste ved å la homoseksuelle og lesbiske par ta til seg fosterbarn, adoptivbarn eller få tilgang på kunstig befruktning. Det er også et poeng i denne sammenheng at barn av homofile ofte er ønskebarn, oppmuntret og støttet uansett hvordan de er

---

¹¹⁰ H. Rudolph Schaffer: "På barns vegne" gir et lite tverrsnitt av de ulike undersøkelser som er blitt gjort

¹¹¹ (2002)

unnfanget eller hvilken partner det er som har unnfanget eller adoptert dem. I den forstand er de allerede i utgangspunktet blant de heldigste. Kanskje kan man tvert i mot anføre barnets beste som et argument for at også homofile familier skal kunne vurderes som foreldre; da vil samfunnet ha flere mulige foreldre å velge mellom, og barnet større sjanse for å få noen som virkelig er kompetente.¹¹²

Når det gjelder plassering av barn i fosterhjem er det fra departementets side fastslått at det er omsorgsevnen og ikke seksuell orientering som skal være avgjørende.¹¹³ Forbeholdet gjelder de saker der det allerede i startfasen er klart at adopsjon kan bli aktuelt på sikt; da bør ikke lesbiske og homofile hjem benyttes som fosterhjem med bakgrunn i at de pr idag ikke har anledning til å adoptere. I den nye forskriften om fosterhjems plassering, arbeides det for tiden med høringsuttalelser som omhandler plassering av barn hos lesbiske og homofile.¹¹⁴ Som barne- og fmiileminister Dávøy fremhever er høringsuttalelsene mange og sprikende, men alle opptatt av hva som er barnets beste.

3.3 Spørsmålet om samlivsstatus/sivilstand

3.3.1 Innledning

Familien som sosial institusjon anses som den viktigste sosiale enhet i samfunnet, både som arena for tilhørighet, nærhet og fellesskap for både barn og voksne.¹¹⁵ Hvordan familier organiseres anses ikke som en privatsak, da slitesterke relasjoner og samliv sparer individer og samfunn for store omkostninger. Da storsamfunnet ikke kan ta valget av samlivsform for voksne mennesker, anser samfunnet sitt ansvar som ivaretagelse av de svakes rettigheter, og tilrettelegger for best mulig forutsetninger for et stabilt samliv.¹¹⁶

Tema i punkt 3.3.2 er hvorvidt kravene til sivilstand kan sies å påvirke likestillingen mellom partene, mens punkt 3.3.3 handler om hvordan ulike hensyn i forbindelse med regulering av samliv blir antatt å fremme hensynet til barnets beste.

---

¹¹² jfr synet til flere høringsinstanser i spm om adopsjon i en eller annen

¹¹³ URL:<http://www.odin.dep.no/bfd/norsk/regelverk/rundskriv/004021-250006/index-dok000-b-n-a.html>. 18/10 2003

¹¹⁴ URL:<http://www.odin>.

¹¹⁵ St.meld.nr.29 (2003-2004) s. 5

¹¹⁶ Innst.S.nr 53 (2003-2004) pkt 2.1

3.3.2 Samlivsstatus/sivilstand og likestilling

Styringsmaktene mener at ekteskapet er den beste samlivsformen hovedsaklig av to grunner; formalisering av gjensidig forpliktelse og stabilitet.¹¹⁷ Etter regjeringens syn skal større forpliktelser slå ut i større rettigheter. Dette gjelder ikke minst i forhold til eventuell skilsmisse eller død, men også i form av hjelp til å etablere en familie.

Tradisjonelt er samboerskap blitt ansett som en selvvalgt samlivsform som staten ikke skal regulere nærmere.¹¹⁸ Det har vært anført at det må legges til grunn at noen par velger samboerskap fremfor ekteskap av ulike årsaker, og at man må ikke regulere samboerskap slik at denne valgfriheten reelt sett blir borte. Men samboerutvalget fremmet forslag om flere reguleringer av hensynet til balansen mellom rettigheter og plikter og av hensyn til den svake part (ofte barna) i samlivet.¹¹⁹ Det er i dag mange flere som lever som samboere, og man kan ikke uten videre lenger legge til grunn at dette gjøres i protest mot de reguleringer som ekteskapet gir. Den svake part i samboerskap kan etter samboerutvalgets mening være den økonomisk avhengige, fedre uten avtalte rettigheter i forhold til egne barn, eller det kan være den parten som av ulike grunner har stilt svak når avtaler har blitt inngått, testament skrevet eller som rett og slett befinner seg i en så vanskelig situasjon ved tap av partner at samfunnet bør hjelpe til.

Flere av forslagene til samboerutvalget er vedtatt gjennomført, om enn med noen endringer.¹²⁰ Forslaget som umiddelbart har størst virkning på likestillingen mellom partene under samliv, er forslaget om å innføre betinget automatisk felles foreldreansvar. Den konkrete gjennomføringen kommer Regjeringen tilbake til Stortinget med et lovforslag på, men det er allerede i dag klart at Stortinget ønsker en form for felles foreldreansvar for samboere når farskap er erkjent, og partene har erklært at de bor sammen.¹²¹

Denne regel innføres på bakgrunn av en erkjennelse av at reglene for foreldreansvar i dag ikke regulerer forholdet mellom barn og samboerfedre godt nok. Frem til i dag har samboerfedre måttet samtykke i felles foreldreansvar, noe mange menn trodde de hadde på bakgrunn av erkjent farskap. Denne regel har overrasket flere fedre. Statistikk viser også at samboerfedre på alle måter kommer

---

¹¹⁷ St.meld.nr 29 (2002-2003) s. 10 og Innst.S.nr 53(2003-2004), pkt 2.1

¹¹⁸ Det er et grunnprinsipp i forvaltningsretten at enkeltborgeres liv ikke skal regulere mer enn nødvendig. Hvis noe skal lovfestes, er det fordi hensynet til en av partene tilsier at dennes rettigheter må sikres ved hjelp av lov eller fordi man av samfunnsmessige årsaker trenger en inskrenkning av handlefriheten eller å pålegge en plikt.

¹¹⁹ Regjeringens behandling av samboerutvalgets forslag i NOU 1999:25, St.meld.nr.29 (2003-2004) s 66

¹²⁰ Jfr. Regjeringens behandling av samboerutvalgets forslag i NOU 1999:25, St.meld.nr.29 (2003-2004)

dårligere ut enn gifte fedre når det gjelder samvær med sine barn etter samlivsbrudd. F.eks blir 98 % av alle barn boende hos mor ved opphør av samboerskap.¹²² Stortinget ønsker ved denne regelendringen å bidra med sitt for at konsekvensen av forskjellen mellom farskap av gifte og samboerfedre utviskes.

Finske undersøkelser¹²³ indikerer at sosialt farskap av ikke-biologiske fedre øker, men at kunnskapen om sosiale fedre (f.eks. stefedre) fremdeles ikke er tilstrekkelig. Fokuset på biologi ser her ut til å bli opprettholdt til tross for stadig mer forskning rundt det som karakteriseres som ”new fatherhood”. Også i Norge trenger vi mer kunnskap om stefamilier, både om hvordan de ser ut og hvordan de fungerer.¹²⁴ Ann Vølstad fant i sin hovedfagsavhandling at mannens utøvelse av farskap og hans forventninger til partneren som stemor får stor betydning for hvordan stemoren utformer sin omsorg og for den relasjonen hun oppnår med stebarnet. Dette er et skritt på veien til mer kunnskap om forholdet mellom likestilling og barnets beste i stefamilier. I endel tilfeller er adopsjon ingen løsning, for eksempel der det finnes en biologisk far som er en aktiv del av barnets liv. Det kan tenkes at lovgiver burde diskutere regulering av forhold mellom barn og steforeldre på andre måter.

3.3.3 Samlivsstatus/sivilstand og barnets beste

Den rettslige utviklingen har i lang tid gått i retning av gjøre barns rettigheter mer uavhengig av foreldrenes samlivsstatus. Utviklingen har vært styrt av et dobbelt ønske; ønsket om å likestille alle barn og ønsket om å styrke tilknytningen mellom barn og foreldre uavhengig av foreldrenes samlivsstatus. Lovverket er redigert med ønsket om bedre å ivareta den ”svakere” parten (se forrige punkt), ikke med mål om å likestille de to samlivsformer. Selv etter endringen av reglene om samboere, opprettholdes ekteskapets særstatus.

Antagelse om at et barn har best av å vokse opp med to foreldre; en av hvert kjønn, har vært anført som grunn til å kreve “ekteskapslignende forhold” ved kunstig befruktning, og ekteskap ved adopsjon.¹²⁵ Likevel har enslige anledning til å adoptere.¹²⁶ Dette følger av adl § 5. Vurderingen som barnevernet utfører er den samme, men kravene til den enslige adoptanten er forsterket med

---

¹²¹ Stortingsforhandlinger (2003-2004) s.754

¹²² Ot.prp.nr.29 (2002-2003)

¹²³ Jouko Huffunen på ”Constructions of Motherhood and Fatherhood”

¹²⁴ Viktig forskning finnes; Irene Levin: *Stefamilien- Variasjon og mangfold* 1994, Kirsti Ramfjord Haaland; *Barnet i skilsmissen. Et familieperspektiv på familieomforming*. Univesitetsforlaget, Oslo, 2002 og AnnVølstad: “Stemor, jeg?” *Stemødres identitet og handlingsrom*. Hovedfagsavhandling i sosiologi, UiO 2002

¹²⁵ mer om dette i 3.1.1.2 og 3.1.2.2 Se også diskusjonen i pkt 2.2 om kjønn og barneomsorg

¹²⁶ Se vurdering i Ot.prp.nr.40 (1984-1985) pkt 3.8

bakgrunn i hun alene skal kunne fylle alle de behov som et par ellers deler på. Det skal være mulig for en enslig å få tillatelse til adopsjon dersom vedkommende er knyttet til barnet eller har ressurser utenom det vanlige i form av kunnskap om eller erfaring med barn. Ved vurderingen skal blant annet tillegges stor vekt på om søkeren har et stabilt og godt nettverk der barnet gjennom oppveksten kan få kontakt med begge kjønn. Det har vært ført en restriktiv praksis ut fra den oppfatning at det gir barn større trygghet å ha to foreldre. Reelt sett har muligheten for enslige til å adoptere blitt ansett for å være en mulighet for enslige kvinner til å bli mødre. Noen vil hevde at dette har betydd en frigjøring for kvinnen, og i realiteten en mulighet også for menn til å frikoble farskap fra samliv med en kvinne. Dette har i alle fall betydd en likestilling av voksne, muligheten for å bli foreldre framkoples deres samlivsstatus. I teorien gir dette også homofile, lesbiske og samboere mulighet til å adoptere etter samme lovbestemmelse som enslige. I praksis mener likevel barne-, ungdoms- og familieforvaltningen at det gjennom barnevernets undersøkelser vil bli avdekket at søkeren ikke vil bli enslig forsørger, og at hun/han derfor ikke skal vurderes som adoptant. Og hvis det ikke skulle bli avdekket av norske myndigheter at en adoptant for eksempel er lesbisk, vil denne måtte lyve for myndighetene i adoptivbarnets hjemland, da seksuell legning ofte blir spurt om. Kinesiske myndigheter, som ellers tillater at enslige kvinner adopterer, er for eksempel strengt imot lesbisk adopsjon.¹²⁷

Adopsjonsloven er ellers absolutt i sitt krav til samlivsstatus; den krever at de som adopterer sammen skal være gift, jfr adopsjonsloven § 5. Retningslinjene angir en minimumstid (to år) og kravet til varighet kan bare fravikes dersom tungtveiende grunner taler for det, for eksempel dersom adopsjonen gjelder et konkret barn som søkerne har knyttet seg til mens de var bosatt i barnets opprinnelsesland.¹²⁸ Et samboerskap forut for ekteskapet skal tillegges vekt forutsatt at søkerne kan dokumentere ved attest fra folkeregisteret eller annen offentlig myndighet at ekteskapet og samboerskapet til sammen har vart i to år, slik at forholdet har vist sin stabilitet.

Hensynet til adoptivbarnet tilsier at myndighetene bør ha en rimelig grad av visshet for at forholdet mellom adoptivsøkerne er stabilt før godkjenning kan gis. Det har vært anført at det er spesielt viktig for adoptivbarn å vokse opp i familier med både en mor og en far. Disse barna har mistet begge sine biologiske foreldre og øvrig slekt, og det anføres at nettopp derfor kan de trenge den styrke som ligger i tilhørigheten til både et foreldrepar og til deres slekt på begge sider.

---

¹²⁷ Etter telefonsamtale med Ola Hagen, onsdag 19 nov 2003

¹²⁸ Rundskriv Q-0972

Sannsynligheten for at barn vil bo sammen med begge foreldrene gjennom hele oppveksten er svært avhengig av om de er født inn i ekteskap eller samboerskap. Dette kan anføres som begrunnelse for å opprettholde kravet om ekteskap i adopsjon. Men dette kravet er ikke det samme for kunstig befruktning; her anses ønsket om stabilitet ivaretatt gjennom krav til antall års samboerskap. Etter min mening kan det diskuteres hvorvidt andre faktorer enn ekteskapsstatus påvirker stabiliteten, for eksempel økonomi eller foreldrenes alder.

Allerede i 1983 sendte justisdepartementet spørsmålet om samboeres adgang til adopsjon ut til høring. I referatet av høringsuttalelsene fremkommer det at det allerede den gangen var et stort antall høringsinstanser, omtrent halvparten, som var positive til å gi samboere tilgang til adopsjon.¹²⁹ Den gangen konkluderte likevel Justisdepartementet med at det ikke burde foreslås en adgang for samboere til å adoptere sammen. Begrunnelsen som ble anført var at denne adgangen uansett ville få liten betydning ved utenlandsadopsjon, fordi ingen av de land man dengang mottok barn fra, godtok samboere som adoptanter. Regelen ville dermed gi inntrykk av en rettighet som i realiteten ikke fantes.

Samboerutvalget mente at hensynet til konsistens i lovgivningen tilsa at også samboere burde kunne få tillatelse til adopsjon, med de samme krav til varighet som stilles for kunstig befruktning.¹³⁰ Dette er ikke fulgt opp med nye forslag til Stortinget. Den grundige individuelle vurdering som ligger til grunn for en adopsjonsbevilling vil eventuelt selektere bort de samboerforhold som ikke innehar den stabilitet som bør forventes ved adopsjon. På den annen side er det anført at par som virkelig ønsker det kan gifte seg, og at en utvidelse av adopsjonsretten til samboere i virkeligheten imøtekommer de voksnes behov mer enn barnas, da hensynet til trygghet, både praktisk og økonomisk taler imot.

I følge Organon Laboratories, UK og Dagbladet 12 juli 2003 skyldes ufertbarhet i 20 prosent av tilfellene et felles eller uforklarlig problem, mens det i 40 prosent av tilfellene skyldes kvinnelig infertilitet og 40 prosent mannlig. Ved anvendelsen av kunstig befruktning anses barnløshet som et medisinsk par-problem. At paret anses som behandlingsenhet, har begrunnet lovens krav om stabilt parforhold for å få tilgang til metoden, jfr bioteknologil § 2-2. Kravet til stabilt samliv kan også tolkes som en måte å fortsatt fremme ekteskap som den beste ramme rundt barns oppvekst, selv om også samboere med 3-5 års samliv får muligheten til å prøve ut metoden. Heller ikke kunstig

---

¹²⁹ Ot.prp.nr.40 (1984-1985) s. 10

¹³⁰ NOU 1999: 25 s. 144

inseminasjon, hvor det er sæd fra fremmed mann som blir inseminert i kvinnen, og mannen slik sett ikke har noen oppgave, blir ikke vurdert for enslige eller lesbiske kvinner. Etter sosialkomiteens innstilling er dette en rasjonell begrunnelse som bør videreføres, og derfor skal det ikke åpnes opp for å gi enslige eller lesbiske tilgang til kunstig befruktning.

Men det kan også argumenteres for at barnløshet ikke først og fremst er et medisinsk problem, men et sosialt problem. Det er ikke nødvendigvis noen sykdom som ligger til grunn for infertilitet, og en kunstig befruktning er heller ikke en behandlingsform som avhjelper infertiliteten, men resultatet av den. På denne måten kan barnløshet anses som et større sosialt problem enn medisinsk, og på dette grunnlag kan det argumenteres for at lovgiver burde åpne opp det absolutte kravet til heterofilitet og ”ekteskaplignende forhold”.

Til fosterforeldre stilles det ikke så strenge krav til formalisering av samlivet. Departementet har gjennom sitt rundskriv spesifisert kravet i bvl § 4-22, 2 ledd til fosterforeldres ”særlige evner” til å innbefatte et krav om stabil livssituasjon.¹³¹ Det antatt beste er at barnet får komme til en familieenhet, uten at departementet her har skilt mellom gifte og samboende par. Det er derimot presisert at enslige personer ikke er utelukket som fostermor/far, det skal foretas en konkret vurdering.

3.3.3.1 Farskapspresumsjonen

Barnelovutvalget foreslo i sin tid at det skulle gjelde samme regel for alle barn; nemlig at farskapet alltid skulle fastsettes gjennom erkjennelse eller dom. Begrunnelsen var dels et ønske om likestilling mellom alle barn, dels et ønske om å fremheve begge foreldres ansvar for barnet. Høringsinstansene gikk nokså enstemmig imot forslaget, fordi de mente at dette kunne skape uro der det ikke var nødvendig. Andre mente at det kunne svekke ekteskapsinstitusjonen og stille spørsmål ved hustruens troskap ved enhver fødsel (!). Departementet gikk da bort fra sitt opprinnelige forslag.

For alle barn født i ekteskap gjelder da regelen om at moras ektemann uten videre anses som far til barnet om foreldrene er gift ved barnets fødsel, jfr barnelova § 3. Dette er det som kalles pater-est-regelen. Slektskap følger av foreldrenes samlivsstatus, og ikke av en konkret erkjennelse. Denne regelen gjelder også barn født ved hjelp av kunstig inseminasjon. Her har ektemannen på forhånd gitt sitt skriftlige samtykke til bruk av en annen manns sæd, og i de fleste tilfeller er det

ingen nærliggende mulighet for at ektemannen selv vil bestride farskapet. Men man skal ikke utelukke muligheten, og tidlig ble det hevdet (Arnholm 1958) at ektemannens samtykke til heterolog inseminasjon (dvs det overføres sæd fra en ukjent donor) også måtte innebære en bindende forhåndsfraskrivelse av retten til å bestride farskapet. Ved vedtagelsen av bioteknologiloven ble det tilføyd et nytt fjerdeledd i barnelovens (bl) § 9, som slår fast at det ved domstolsbehandling av farskapsaker skal avsies dom for at den ektemann eller samboer som har gitt sitt samtykke til inseminasjon er faren, “dersom det ikkje er lite truleg at barnet er avla ved inseminasjonen.” På denne måten har pater-est-regelen beholdt sin gyldighet.

Slik pater-est-regelen er utformet, er det moras status ved fødselstidspunktet som er avgjørende. Selv om faren ikke kan være den biologiske far, vil loven likevel utpeke han som far gjennom ekteskapet med moren. Selv om bioteknologiloven opphever anonymiteten for sædgivere, skal fremdeles den ektemann eller samboer som har gitt sitt samtykke til å utføre inseminasjonen på mora regnes for å være far.¹³² Dette blir i så fall et brudd på det biologiske prinsipp, og i realiteten vil farskap etter inseminasjon med sæd fra en annen mann enn partneren ligne på adopsjon.

Loven gir ikke automatisk farskap til samboende fedre. Far må erkjenne farskapet, enten under svangerskapet eller etter fødsel. Erkjennelsen må godtas skriftlig av barnets mor. Samme prosedyre følges av foreldre som ikke bor sammen. Samboerutvalget foreslo en lovendring som krevde av samboende foreldre at de gjennom en felles skriftlig erklæring tilkjennega at dette var deres felles barn, og at de levde sammen. En slik erklæring vil så danne grunnlag for automatisk delt foreldreansvar for begge foreldrene. Regjeringen ønsket ikke en slik erklæring om morskap som samboerutvalget la opp til, da morskapet allerede følger av bl § 2. Derimot støttet regjeringen en endring fra regelen om at samboermødre må godta farserkjennelsen, til en ny bestemmelse om at foreldreparet på den samme blankett som farskapet erkjennes i tillegg erklærer at de bor sammen. Og så skal fedres foreldreansvar følge direkte av dette, uten at samboermødre opprettholder sin særlige grunn til å nekte ham del i ansvaret. Forslaget om å gjøre felles foreldreansvar mer automatisk for samboerfedre, er begrunnet i et ønsket om å likestille barn i enda større grad enn i dag. Men det kan også tas som et uttrykk for ønsket om å bedre fedres rettigheter. I praksis betyr dette en utvidelse av pater-est-regelen, fordi farskap følger automatisk av samlivsstatus, ikke av en erklæring om at det faktisk er mannens barn. Det juridiske farskap vinner her terreng fremfor det

---

¹³¹ rundskriv om krav til fosterhjem

¹³² Jfr høringsnotatet til ny lov om bruk av bioteknologi

biologiske. Det kommer en odelstingsproposisjon som blant annet omhandler erkjennelse av farskap i løpet av året.¹³³

Utvalget la til grunn at farskapet til de barn som bor alene med sine mødre skal følge de nåværende reglene i barneloven. Hensynet til kvinnes selvråderett ble ansett viktigere enn farens rett til sitt barn, og fortsatt må disse fedrene gå til sak for å få del i foreldreansvaret. Den realitet at barnets mor levde alene rundt fødsel ble ansett for utslagsgivende, og man fryktet at mange kvinner ville nekte å oppgi farens navn hvis kvinnene derigjennom måtte godta delt foreldreansvar.

I dag er realiteten at gruppen fedre som erkjenner farskapet er like stor som den gruppen fedre som automatisk tilkjennes farskapet. Reguleringen av farskap ved kunstig befruktning (bioteknologiloven § 2-1 jfr § 2-9) gir ytterligere en grunn til å se nærmere på hvordan vi fastlegger farskapet. For denne gruppen barn gjelder ulik praksis når det gjelder farskap, pater-est-regelen (bl § 3) gjelder for de som er gift, mens samboende fedre må vedgå farskapet etter bl § 4.

I Stortingsforhandlingene om familiemeldingene fremmet Arbeiderpartiet og Senterpartiet forslag om endring av reglene om foreldreansvar i partnerskap. ”Stortinget ber Regjeringen komme tilbake med forslag til endringer i Lov om barn og foreldre slik at barn hvor biologisk far er ukjent og som fødes med forsørgere i partnerskapsforhold, får de samme juridiske rettigheter som barn som fødes med forsørgere i ekteskapsforhold eller samboerforhold.” Forslaget ble nedstemt med 50 mot 46 stemmer.¹³⁴

3.4 Spørsmålet om helse

3.4.1 Innledning

Kvinner med kroniske sykdommer (diabetes, epilepsi og revmatisme) føder mye oftere barn nå enn tidligere. De nyter godt av en kunnskaps- og ressursintensiv særomsorg, og medisinsk ”går det bra” både med barna og mødrene.¹³⁵ Omsorgen for disse kvinnene kan sies å fremme både hensynet til barn og kvinner. Her er det også et spørsmål om hvordan tilgangen til teknikken med kunstig befruktning og også adopsjon skal regulere, slik at reguleringen ikke bærer preg av en uforholdsmessig diskriminering av visse grupper.

---

¹³³ Stortingsforhandlinger (2003-2004) s.740

¹³⁴ Stortingsforhandlinger (2003-2004) s. 754

¹³⁵ NOU 1999: 13 s. 378

3.4.2 Helse og likestilling

Ved min gjennomgang kommer det tydelig frem at man både ved bruk av assistert befruktning og adopsjon tar utgangspunkt i paret som en enhet (der det er et par), og vurderer den generelle helsetilstand. Jeg kan ikke finne at loven i seg selv diskriminerer mellom menn og kvinner når det gjelder kravet til god helse. Samtidig er det heller ingenting som tyder på at lovgiver har tatt inn over seg at infertilitet er et større og vanskeligere helseproblem for mange kvinner enn det er for deres partnere. Sannsynligvis er moderskap en viktigere del av mange kvinners liv.¹³⁶ Bevisst refleksjon av betydningen av kjønn også i spørsmål om reproduktiv helse kan også ses på som en del av arbeidet for likestilling.

3.4.3 Helse og barnets beste

Helsekravet til adoptivforeldre følger av hovedvilkåret om at adopsjon bare skal finne sted der det er til barnets beste, adl § 2. Partenes separate fysiske og psykiske helsetilstand vurderes konkret, men det vektlegges at paret utgjør en omsorgsenhet. En funksjonshemning i seg selv vil ikke være grunnlag for å avslå en adopsjonssøknad.¹³⁷ Regjeringens handlingsplan for funksjonshemmede definerer funksjonshemning på følgende måte; "Funksjonshemning er et misforhold mellom individets forutsetninger og miljøets og samfunnets krav til funksjon på områder som er vesentlige for etablering og opprettholdelse av selvstendighet og sosial tilværelse."¹³⁸ Det må vurderes hvorvidt sykdom kan tenkes å få betydning for søkerens evne og muligheter til å gi barnet tilstrekkelig omsorg og trygghet, over lang tid. Hvis noen av søkerne har hatt en alvorlig sykdom som er behandlet med tilfredsstillende resultat kan det etter omstendighetene bli snakk om å kreve en symptomfri periode, for eksempel etter en vellykket cellegiftkur mot kreft. Det utvises fortsatt tilbakeholdenhet med å gi godkjenning til søkere som er avhengige av daglige medisiner mot psykiske lidelser for å kunne fungere normalt. Avgjørende vil imidlertid også i slike tilfelle være hvilket overskudd de har, og hvilken sikkerhet det er, for at de kan dra omsorg for et barn i tillegg til seg selv i lang tid framover.

Bioteknologiloven fremstiller intet klart krav til god helse ved kunstig befruktning, utenom det generelle kravet til at avgjørelsen om å foreta behandling skal bygge på legens medisinske og psykososiale vurdering av paret, jfr bioteknologilovens § 2-6. Utvidelsen av kravet, der det f.o.m 01.01.04 også legges vekt på parets omsorgsevne og hensynet til barnets beste, bygger på et ønske

---

¹³⁶ NOU 1999: 13 s. 126

¹³⁷ Rundskriv Q-0972

¹³⁸ NOU 1999: 13 s.103

om at vurderingen av foreldre som ønsker kunstig befruktning skal være mest mulig lik den vurdering som foretas på bakgrunnen av adopsjonsloven. Det anføres at samfunnet medvirker til at barn blir unnfanget, har det naturlig også et ansvar for at forholdene ligger til rette for barn og foreldre.

Statistisk sett har barn født ved hjelp av kunstig inseminasjon og befruktning utenfor kroppen større risiko for å bli utsatt for komplikasjoner. Men teknikken forbedres stadig. Med utgangspunkt i at teknikken er kommet for å bli, synes det meningsløst å diskutere hvorvidt det medisinske argument trekker i favør av teknikken eller ikke. Det som bør diskuteres er hva som er et akseptabelt risikonivå for det mulige barnet. I dag er spørsmålet om risiko i størst grad forbundet med spørsmålet om nedfrysning av egg.

I dag lagres befruktete egg inntil 3 år, og på denne måten kan paret få et eller flere nye forsøk om det første mislykkes, eller man kan få mulighet til å få et søsken til barnet man fikk ved første gangs forsøk.

Kvinnehelseutvalget anbefalte i 1999 at spørsmålet om nedfrysning av ubefruktede egg skulle utredes og vurderes på nytt.¹³⁹ Utgangspunktet for anbefalingen var innhenting av vurderinger fra fagmiljøene som tilsa at det ikke lenger var forbundet med biologisk risiko å fryse ned ubefruktede egg. Unge kvinner som skal gjennomgå en behandling som kan ødelegge deres fruktbarhetsevne burde derfor få tilbud om nedfrysning av egg. Bioteknologinemda fikk derfor i oppdrag å utrede spørsmålet om hvorvidt kvinner skal ha rett til å fryse ned ubefruktede egg der sykdom eller operasjoner aktiverer muligheten for at eggene hennes blir skadet. Bioteknologinemda frarådet nedfrysning, men Regjeringen har gått inn for dette. Begge instanser begrunnet sitt syn i det medisinske argument: ”ikke medisinsk uforsvarlig”(regjeringen), ”en høyst eksperimentell metode” (Bioteknologinemda).¹⁴⁰ Lederen for bioteknologinemda, Werner Christie, gav slik uttrykk for sin bekymring for kvaliteten på de ubefruktede, nedfrosne eggene;...vi har også et etisk ansvar overfor fremtidige barn som kan bli født etter denne metoden, og vi kan ikke ta noen risiko med deres helse.” Hvilke eksperter skal man lytte til? Hvor skal grensene trekkes?

Bioteknologil. § 2-17 regulerer spørsmålet om lagring av ubefruktede egg. Hensynet til kvinnen og til hva som er medisinsk ansvarlig er i bestemmelsen uttalt som retningsgivende for hvor lenge egg

---

¹³⁹ NOU 1999: 13 s. 250

skal oppbevares. Sammen med lovens § 2-6 betyr det at om ubefruktede egg skal anvendes i behandling med sikte på kunstig befruktning, må hensynet til barnets helserisiko vektlegges.

Det må også anføres å være ivaretagelse av både barnets og kvinnens interesser at det kontinuerlig arbeides for å forbedre teknikken. Det er kvinnene som bærer de fysiske utfordringene ved assistert befruktning. I dag er det en suksessrate på ca 20,5 %, dvs at for hvert 5 forsøk som igangsettes blir det født et barn.¹⁴¹ Men vi vet enda ikke alt om konsekvensene av den hormonbehandling kvinnen må gjennomføre, verken med tanke på kvinnen selv eller for barnet.

Kvinnen som var i sentrum for den omstridte adopsjonssaken der statsråd Karita Bekkemellem Orheim omgjorde Statens Ungdoms- og adopsjonskontor negative vedtak, hadde gjennomført flere prøverørsbehandlinger uten resultat før hun søkte om adopsjon. Dette viser tydelig at man i alle fall i denne saken la ulike kriterier til grunn for hvordan man vurderte hensynet til barnets beste i forhold til mors helse. Som statsråden uttalte i forbindelse med den aktuelle saken; “Jeg vil se om retningslinjer og praksis er tilpasset dagens samfunn. Kanskje legger vi for eksempel for mye vekt på at en i familien har en sykdom eller funksjonshemning, og for liten vekt på familiens totale omsorgsevne.”¹⁴² 25 mai 2001 varslet daværende barneminister Karita Bekkemellem Orheim forslag om nye og utvidete kriterier for å bli godkjent som adoptivforeldre, både når det gjaldt alder og funksjonshemning.

Bioteknologiloven fremstiller intet klart krav til god helse ved kunstig befruktning, utenom det generelle kravet til at avgjørelsen om å foreta behandling skal bygge på legens medisinske og psykososiale vurdering av paret, jfr bioteknologilovens § 2-6. Utvidelsen av kravet, der det f.o.m 01.01.04 også legges vekt på parets omsorgsevne og hensynet til barnets beste, bygger på et ønske om at vurderingen av foreldre som ønsker kunstig befruktning skal være mest mulig lik den vurdering som foretas på bakgrunnen av adopsjonsloven. Det anføres at samfunnet medvirker til at barn blir unnfanget, har det naturlig også et ansvar for at forholdene ligger til rette for barn og foreldre.

I Danmark har 12 par der den ene er HIV-positiv gjennomgått kunstig befruktning, og norske HIV-positive står også på venteliste for prøverørsbefruktning i Danmark. Et barn er født, flere er på vei.

---

¹⁴⁰ Forslaget til ny lov om medisinsk bruk av bioteknologi, og Bioteknologinemndas høringsvar på dette

¹⁴¹ St.meld. nr 14 (2001-2002)

¹⁴² <http://www.dagbladet.no/nyheter/2001/05/20/258882.html>

Professor Dag Frøland ved Rikshospitalet arbeider for å tilby samme behandling i Norge, men meldte til Dagens Medisin at ”en del formelle etiske vurderinger” måtte avklares først. Den danske Sunhedsstyrelsen opererer med en smitterisiko på 1:25000 dersom det er faren som er HIV-positiv og det benyttes vasket sæd. Hvis kvinnen er smittebærer er smitterisikoen rundt 2 prosent om mor og barn behandles med HIV-medisin, uten behandling er den 15-30 prosent.

Når samfunnet bruker ressurser på å avhjelpe barnløshet hos par der en eller begge lider av sykdommer som ikke kan kureres, aktiverer dette spørsmålet om hvor langt vi skal strekke voksnes rett til å bli foreldre ved samfunnets hjelp. Hvor går grensen for hvilken risiko vi er villig til å ta ved barnets helse? To prosent risiko er det for at barnet blir smittet av HIV hvis mor er smittebærer. Og hvordan skal det vurderes i forhold til kravet om barnets beste hvis sykdommen med sikkerhet tar livet av en av foreldrene innen en viss tid? På den andre siden har vi ingen garanti for hvor lenge friske foreldre er friske og tilstede. Og hvis vi tar bort alternativet med kunstig befruktning for denne gruppen, kan alternativet bli enda verre: HIV-smittede, og andre mennesker som har sykdommer som gjør dem utelukket fra kunstig befruktning, velger å få barn på naturlig vis selv om de vet at risikoen for at deres barn også blir smittet er stor.

Også i barnevernsloven kan det utledes et krav til god helse fra det generelle kravet om at fosterforeldre skal ha en ”særlig evne” til å gi barnet et trygt og godt hjem. Barnevernloven forutsetter en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle, både av fosterforeldres individuelle forutsetninger og av barnets behov. Med bakgrunn i det mer generelle kravet til ”særlig evne” og den konkrete vurderingen kan jeg ikke se at loven stenger helt for at det opprinnelige kravet om god helse også ved fosterhjemsforhold kan og bør lempes på i spesielle tilfeller.

3.5 Spørsmålet om økonomi

3.5.1 Innledning

Valgfrihet handler ikke minst om økonomi. Også reell likestilling og barnets beste handler om å sikre en minstestandard, om enn på noe ulik måte. I dette avsnitt vil jeg kort peke på ulike økonomiske reguleringer som i egenskap av å være utformet som de er, påvirker hvem som blir mødre.

3.5.2 Økonomi og likestilling

Utenlandsadopsjon er i dag er den dyreste måten å danne en familie på. Dette medfører at mange par i utgangspunktet er diskriminert fra muligheten til å velge adopsjon. Stortinget har siden 1992 fastsett størrelsen på en engangsstønad til adoptivforeldre. I 2003 var støtten på 23 400 kroner, noe som dekker lite av de reelle kostnadene. Ved anvendelsen av metoden med kunstig befruktning dekker bare parets kostnadene ved medisin selv, noe som anslagsvis kan bety ca 12000-15000 kr.

Med bakgrunn i ønsket om likhet i kravene til assistert befruktning og adopsjon, må det settes spørsmålsteget ved denne opprettholdelsen av fordelingen av de økonomiske byrdene. Hva forteller vi kvinnene, barna og den nye familien generelt ved å regulere kostnadene slik? En nærliggende tolking er at samfunnet prioriterer ektefødte barn fremfor adopterte. En annen tolking er at prosessen anses så lite inngripende at dette er et tilbud som må gjøres praktisk mulig for alle. På denne måten gjør vi det enda vanskeligere for kvinner å takke nei. Det kan synes som om samfunnet har forhåndsvurdert tilbudet om kunstig befruktning til å være så "bra" at det foretrekkes fremfor adopsjon.

Helt sikkert er det i hvert fall at par som søker alternativer for å bli foreldre, har sterke økonomiske incentiver for å velge kunstig befruktning fremfor adopsjon. Men slik kravet til alminnelig god økonomi er stilt som vilkår for adopsjon, jfr neste punkt, gir ikke dette grunnlag for å anføre diskriminering mellom kjønnene. Samtidig er det et faktum at menn fremdeles tjener mer enn kvinner, og på denne bakgrunn kan det argumenteres for at enslige kvinner statistisk sett har dårligere mulighet enn menn til å søke enslig adopsjon. I realiteten kan spørsmålet om forskjellen i økonomi like gjerne klassifiseres under spørsmålet om klasse. Det er en realitet at det pr. dags dato bare finnes kvinnelige, enslige adoptanter.

3.5.3 Økonomi og barnets beste

Kravet til adopsjonssøkerne økonomi utledes av det generelle kravet om at adopsjon skal være til gagn for barnet. Dette er blitt tolket dithen at adopsjonssøkerne må ha sikker økonomi slik at barnet får vokse opp under trygge forhold.¹⁴³ Det skal ikke legges avgjørende vekt på hvorvidt søkerne har høy inntekt, men derimot om økonomien er trygg og stabil. Midlertidig arbeidsledighet kan også prege vurderingen, men da vil faktorer som varighet, aktivitet som arbeidssøker og generell livskvalitet som arbeidssøkende virke inn.

---

¹⁴³ Retningslinjer.....

Behandling med sikte på kunstig befruktning er en ordning som utføres uten altfor store egenandeler hvis paret velger å gjennomføre prosessen på et norsk offentlig sykehus. Det kan settes spørsmålsteget ved om et krav til økonomi i dag kan utledes av det nye, generelle vilkåret om at behandling bare skal finne sted hvis det er til barnets beste, jfr § 2-?. Etter mitt skjønn kan det utledes et minimumskrav til økonomisk styring på denne bakgrunn. Parets omsorgskapasitet vil til en viss grad avhenge av økonomi. Med bakgrunn i ønsket om konsistens i lovgivningen kan det argumenteres for at det også her skal stilles et krav om sikker økonomi.

Den isolerte lovtolkningen vil etter min mening vanskelig kunne begrunne et særlig strengt krav til økonomi. Det kan argumenteres for at hensynet til giverlandene tilsier at kravet til økonomi kan settes strengere ved adopsjon enn ved kunstig befruktning. Men selv om praktisk omsorg avhenger av at det opprettholdes en viss minstestandard, kan det hevdes at dette i verste fall kan ivaretas av trygde- og sosialetaten. Samtidig viser statistikk at økonomi har betydning for barns oppvekstvilkår. Reelle hensyn tilsier at kravet til økonomi må sees i sammenheng med kravene til foreldres omsorgskapasitet generelt. Dette vil også være i tråd med den helhetsvurdering som prinsippet om barnets beste legger opp til.

3.6 Sammenfatning

Tilblivelsen av den gode mor er som her vist preget av rettskrav til både samlivsform og partner, helse og økonomi. Men det er mye som tyder på at vi er på vei mot mer skjønnsmessige krav i denne delen av den juridiske konstruksjon av en mor. Lovendringen og praksisen knyttet til homofil stebarnsadopsjon, og diskusjonen om samboeres adopsjonsrett og partneres automatiske foreldreansvar, viser at spørsmålet om hvordan man blir mor er under endring.

At ingen har rett til å bli mødre, er i seg selv et argument til den normative kontroll som kan sies å prege lovgivningen når det gjelder hvilke grupper som får tilgang til utenlandsadopsjon og assistert befruktning. Men hvilke reguleringer av morskap gjennom lov og rettspraksis er rimelige?¹⁴⁴

Samfunnets oppfatning av at barn best vokser opp sammen med to voksne, preger de vilkår lovgiver setter ved assistert befruktning og ved adopsjon. Likestilling av samlivsformer opprettholder fokuset på foreldreskap, samtidig som barnets behov for stabilitet er tilgodesett gjennom egne krav

til samlivstid. Lovgivers krav til samboeres samlivstid som vilkår er etter mitt skjønn en fornuftig regulering, både sett hen til barnets behov og ønsket om likestilling av samlivsformer.

Familiefokuset opprettholdes, men endrer uttrykk fra et fokus på ekteskap til et fokus på stabilt foreldreskap.

Når det gjelder tilgangen til kunstig befruktning opprettholdes fremdeles argumentet om at det er til barnets beste å vokse opp i en to-kjønnnet familie. Forskning viser som kjent at dette argument ikke har rot i virkeligheten. Det faktum at lovgiver begrunner homofiles begrensede tilgang til foreldreskap på ulik måte (giverlandenes reaksjoner vs barnets beste), kan bekrefte tolkningen om at begrunnelsen i større grad er kommet til i etterkant av et standpunkt, fremfor at den er basert på argument og forskning. To-kjønnfokuset som fremmes av hensyn til barnets beste kan etter mitt skjønn bedre tilskrives et ønske om normalitetskontroll enn det bærer preg av at myndighetene tar inn over seg hva forskning om barna viser. Selv om en likestilt kvinne kan være både singel og lesbisk, er fremdeles ikke den juridisk konstruerte gode mor lesbisk eller singel.

Samtidig har lovgiver tatt hensyn til de fakta som viser at homofile foreldre har like gode oppvekstvilkår å tilby barn som heterofile foreldre ved å la hensynet til barnets beste være det avgjørende for å gi homofile begrenset rett til stebarnsadoptsjon. Dette kan vise seg å være starten på en utvikling, fordi lovgiver ser at hensynet til avgiverland og barnets beste vanskelig kan begrunne forskjellsbehandlingen av en så stor gruppe barn, kvinner og menn. Men enda har velferdsstaten sterke heteronormative trekk.

Mens barns oppvekstvilkår i mindre grad er preget av foreldrenes seksuelle uttrykk, er det i større grad preget av hvorvidt det har to (eller flere) foreldre. Det er mye som tyder på at barn av single mødre blir stilt overfor større utfordringer enn barn av to foreldre. Dette kan være et argument for å begrense enslige mødres tilgang til etablering av morskap ved hjelp av adopsjon eller kunstig befruktning. Samtidig bør det påpekes at det ikke er omsorgsevnen som sådan som det i utgangspunktet settes spørsmålsteget ved. Utfordringen ligger i sterkere grad i det faktum at enslige mødre som gruppe har en vesentlig svakere økonomi enn andre grupper mødre, og dette påvirker barnets interesser i negativ retning.

---

¹⁴⁴ Gloppen, 2003 Den sør-afrikanske forfatningsdomsstolen har utviklet en rimelighetstest for å vurdere rettigheter knyttet til de sosiale, økonomiske og kulturelle menneskerettigheter.

Diskusjonen om barnets rett om kjennskap til sitt biologiske opphav, viser at spesielt biologisk farskap tillegges mer vekt i dag enn tidligere. Som samboerutvalget skrev i 1999: "Det vises også til at det biologiske farskap i motsetning til det sosiale farskap i dag er tillagt noe større vekt enn da forarbeidene til barneloven av 1981 ble skrevet midt på syttitallet. Flere endringer i barneloven våren 1997 underbygger også betydningen av det biologiske farskap."¹⁴⁵ Samtidig betyr den foreslåtte endringen av farskapserklæringen for samboerfedre, og homofiles rett til stebarnsadopsjon, begge et brudd med det økte fokus på biologi. Dette tydeliggjør at spørsmålet om slektskap ikke "er naturlige og biologisk gitte kategorier, men sosiale, moralske og rettslige kategorier hvis innhold varierer med tid og sted."¹⁴⁶

Samtidig som juridisk og sosialt foreldreskap vinner terreng på et område, blir fremhevelse av det biologiske foreldreskap stadig viktigere som generelt prinsipp. Jeg vil i del 4 komme tilbake til hvordan det biologiske prinsipp også påvirker utformingen av morskap. Her vil jeg peke på at hensynet til barnets interesser fremheves som motiverende i alle endringene. Som allerede vist er jeg sterkt kritisk til innholdet i argumentet i endel sammenhenger. Uansett innebærer det økte fokus på prinsippet at den juridiske tolkning av prinsippet blir stadig viktigere.

Men der barnets interesser blir uttalt og vektlagt, er det i mindre grad hensynet til likestilte foreldre som preger endringene i lov. Med et viktig unntak; endringen av farskapsregler for samboerfedre. Her sikres fars rett til sitt barn.

På andre måter er morskap blitt stadig likere farskap, både med tanke på den fragmenteringen som ved kunstig befruktning finner sted og med tanke på den rettsliggjøringen av prosessen som derfor har blitt nødvendig, og som også preger adopsjonsinstituttet. På denne måten har foreldrene faktisk blitt mer jevnbyrdige.

Samtidig har ikke likestilling av mann og kvinne vært et mål for lovgiver ved utviklingen av assistert befruktning. Tvert i mot har det blitt ansett som viktigere å sikre barns visshet om biologisk slektskap med sin mor fremfor å gi flere kvinner muligheten til å bli mødre gjennom eggdonasjon. Hvorvidt biologisk slektskap med mor er så viktig for barns identitet og utvikling er etter mitt skjønn like tvilsomt som at biologisk slektskap med far er av avgjørende betydning. Jeg *ønsker* å tro at det er en forskjell på menns sæd og kvinners egg, men innrømmer at det nok er et egoistisk

---

¹⁴⁵ NOU 1999:25 s. 139

motivert ønske mer enn et ønske med rot i forskning og vitenskap. Henvisningen til barnets beste er etter mitt skjønn i beste fall misvisende; den tar bort fokus fra at dette mer enn noe annet er et valg av grenser. Det faktum at både Danmark og Sverige, og andre land, tillater eggdonasjon viser at spørsmålet om barnets beste i alle fall ikke er entydig. I verste fall er henvisningen til barns behov et bidrag til troen på at biologi er viktigere enn relasjon. Og det kan bidra til å ta bort fokus fra spørsmålet om kvalitet, både kvalitetssikringen som ligger i andre krav til adoptanter/brukere av assistert befruktning og spørsmålet om kvalitet når det gjelder anvendelsen av metoden med assistert befruktning.

Departementet hadde i to år før lovendringen som tillot homofil stebarnsadopsjon omgjort flere vedtak (19 saker i 2000 og 2001) fra Statens ungdoms -og adopsjonskontor (SUAK), og slik signalisert at de ønsket å utvide retten til adopsjon for flere grupper; enslige, funksjonshemmede og homofile.¹⁴⁷ En betent politisk sak fra mai 2001 kan illustrere hvordan fokus hadde skiftet fra barnet og over til den voksne: Saken gjaldt hvorvidt et par hvor mor var psykisk handikappet skulle få adoptere.¹⁴⁸ Barne- og familieministeren dengang, Karita Bekkemellem Orheim, uttalte: “Er ikke dette et viktig skritt fremover for de handikappedes rettigheter?”¹⁴⁹

I dag er det flere tegn som tyder på at praksis igjen er noe innstrammet, samtidig som den nye regjeringen har vært nødt til å følge opp for eksempel den forrige regjeringens lovbestemmelse om stebarnsadopsjon for homofile og lesbiske. Men det er ingen rettighet å bli mor, heller ikke gjennom adopsjon og assistert befruktning.

---

¹⁴⁶ Anne Hellum (2002) s. 333

¹⁴⁷ URL: <http://www.dagbladet.no/nyheter/2001/05/25/259900.html>

¹⁴⁸ Diverse artikler i VG og Dagbladet mai og juni 2001

¹⁴⁹ Lucy Smith; debatt 2002

4 Hvordan være en mamma?

4.1 Spørsmålet om kjønn.

4.1.1 Innledning

I internasjonal sammenheng har Norge kommet langt når det gjelder likestilling mellom kjønnene, særlig når det gjelder muligheten til å kombinere arbeidsliv og familieliv for både kvinner og menn. Men fremdeles lever kvinner og menn delvis ulike liv, og det danner bakgrunnen for at man til en viss grad både forholder seg til ulike regelsett og at regler har ulike konsekvenser. Stadig større individuelle forskjeller preger virkeligheten, fordi både menn og kvinner i større grad iscenesetter både sitt kjønn og sine liv. Spørsmålet om kjønn bidrar likevel som et av de viktigste premiss i dagens diskusjoner om barneomsorg. Det er fremdeles samfunnets mål at barnet skal få vokse opp med både en mor og en far.¹⁵⁰

Del 4.1.2 omhandler fødselspermisjon. Del 4.1.2.2 omhandler det fremste kjønns spesifikke spørsmålet; fordelingen av permisjonstid. Grunnlaget for hvordan man opparbeider seg permisjonsrettigheter diskuteres også. Spørsmålet om barnets behov i forbindelse med svangerskapspermisjonen, og da spesielt hvorvidt kravet om farspermisjon kan begrunnes i hensynet til barnets beste er tema i punkt 4.1.2.3.

Diskusjonen om den kjønnsdelte arbeidsfordelingen og diskusjonen om heltid versus deltid, er spørsmål jeg analyserer i punkt 4.1.3.2, mens spørsmålet om barnehage eller kontantstøtte kan fremmes av hensyn til barnets beste er tema i punkt 4.1.3.3.

I punkt 4.1.3.4 skisseres hvordan de ulike omsorgsalternativene barnehage, kontantstøtte eller kombinasjonen delvis kontantstøtte og barnehage blir påvirket av hensynet til likestilling og hensynet til barnets beste.

---

¹⁵⁰ St.meld.nr.29 (2003-2004) s.6

Foreldrenes ”kamp” om barna tydeliggjøres i de tilfeller foreldrene ikke bor sammen. Hensynet til partene og til likestilling er tema i punkt 4.1.4.2. I punkt 4.1.4.3 analyserer jeg hvordan fokus på barnet har virket motiverende i utformingen av lovregler om foreldreansvar, samvær-og omsorgsrett. Jeg setter videre spørsmålstegn ved de hensyn som prinsippet i dag må sies å være bærer av.

4.1.2 Fødselspermisjon

4.1.2.1 Innledning

I 1990-årene ble det satt i gang viktige familiepolitiske reformer. Permisjonen ved svangerskap og fødsel ble utvidet fra 18 til 42 uker - 52 uker for dem som valgte 80 % lønnskompensasjon.

Kvinnen ble pålagt å ta ut 3 permisjonsuker før forventet termin og 6 etter fødsel, 4 uker av permisjonstiden ble forbeholdt far, mens resten av tiden kunne fordeles som foreldrene selv ønsket.

Ytelser ved fødsel er regulert i folketrygdlovens del V. Formålet med ytelsene er å sikre inntekt for foreldre ved fødsel (og adopsjon), jfr § 14-1. Utformingen av permisjonsordningen søker å ivareta ulike hensyn:

- Hensynet til barnet. Ordningen gir mulighet for at en av foreldrene kan være hjemme hos barnet i det første leveåret.
- Hensynet til mor og barnets helse. Innenfor rammen av 42(52) ukers permisjon, må kvinnen ta 3 uker før fødselen og 6 uker etter. Denne delen av permisjonen er begrunnet i helsemessige forhold for mor og barn, og vern av kvinnen mot arbeidslivets belastninger i tiden rundt fødselen.
- Likestilling mellom kjønnene. Det er to likestillingsmessige aspekter knyttet til dagens permisjonsordning. Ordningen sikrer at kvinnelige arbeidstakere ikke må si fra seg jobben fordi de får barn. Videre bidrar ordningen til at foreldrene har et mer likedelt omsorgsansvar, ved at mesteparten av permisjonen kan deles mellom foreldrene, og at faren er pålagt å ta minst 4 ukers permisjon.

I 1994 ble tidskontoordningen innført. Dette er en endring av permisjonsordningen; fra fulltid til deltid, fra likhet til fleksibilitet. Foreldrene må ikke lenger være hjemme på heltid i et helt år, men kan kombinere deltidsarbeid og permisjon over en noe lengre periode. Hensynet til likestilling ble her trukket frem, da man antok at dette ville bedre kontakten med arbeidslivet spesielt for kvinnen.

3av 4 kvinner har i dag rett til fødselspermisjon. Rett til permisjonen forutsetter tilknytning til arbeidslivet med en varighet av minst 6 måneder før fødsel, og pensjonsgivende årsinntekt som tilsvarer minst halvparten av grunnbeløpet i folketrygden, som p.t. utgjør 54170 kroner. Andre generelle vilkår følger også av ftrl § 14-4.

At far kommer på banen er en uttalt politisk målsetning, også uttrykt gjennom folketrygdloven.¹⁵¹ Men at far er så sterkt ønsket på hjemmebane; hvordan er det begrunnet? Er det for barnets skyld, for mors og likestillingens skyld eller er det kanskje for fars egen skyld?

4.1.2.2 Permisjon og likestilling.

Fødselspengeordningen er en av de få folketrygdordningene der det er formell forskjell i rettighetene til menn og kvinner. Grunnen til at fødselspengeordningen favoriserer mor skyldes at det er kvinnen som har den helsemessige belastningen det er å føde og amme. Det er kvinnen som fysisk gjennomgår den mest drastiske forandring som noensinne vil finne sted i hennes liv, mentalt og følelsesmessig er det også hennes liv som endres mest de første månedene. I tillegg har helsemyndighetene uttalt at det er ”helsefremmende for barn at de ammes i minst 9 måneder og helst i ett år,” og det fysiske båndet til barnet vil hos mange mødre føles spesielt sterkt den første tiden.¹⁵² Spørsmålet er hvilken konsekvens den faktiske forskjellen på mødre og fedre skal tillegges gjennom lov og rett.

Det har eksistert en oppfatning av at mange kvinner ser på permisjonen som “deres”; fedre tar sin pappamåned og eventuelt det mor ikke kan eller vil ta. Helt ferske undersøkelser viser at mor gjerne vil dele.¹⁵³ Da 12 måneders permisjonstid ble innført i 1993 var den såpass lang for at foreldrene skulle få mulighet til å dele. Fedrekvoten, som reserverer 4 uker av permisjonen for far, ble innført fordi det antas at barn har behov for omsorg fra begge sine foreldre og fordi fedre har behov for å være sammen med barna sine. Tall fra 2000 viser at 11,1% av fedrene tok permisjon utover fedrekvoten, mens 82 % av alle fedre tok ut den lovbestemte ”pappakvoten.”¹⁵⁴ Mange har anført at utviklingen går for sent, og av den grunn må øremerke mer av permisjonstiden til far.¹⁵⁵

---

¹⁵¹ Feks 4 ukers permisjon forbeholdt far

¹⁵² NOU 1995: 27

¹⁵³ Trude Lappegård (2003) Samfunnsspeilet nr 5

¹⁵⁴ Rikstrygdeverket (2002)

¹⁵⁵ For eksempel Kvinnehelseutvalget, NOU 1999: 13, og Likestillingsombudet

Ønsket om å bedre likestilling innad i familien er et argumentet som fremmes for at lovgiver skal detaljregulere permisjonslovgivningen. Det hevdes at kjønnsrollemønsteret opprettholdes og forsterkes om kvinnene fortsetter å ta ut størsteparten av permisjonstiden. Det er kvinnen som lærer barnet først å kjenne, og det er også hun som tar størsteparten av husarbeidet når hun går hjemme med barnet. Det andre hovedargumentet som tas til inntekt for en sterkere lovdelt permisjonstid er faren for at fortsatt diskriminering av kvinner generelt på arbeidsmarkedet fordi arbeidsgiver fortsetter å se på kvinner som mer ustabil arbeidskraft enn menn. Hvis arbeidsgivere blir konfrontert med at både menn og kvinner har familieforpliktelse som i perioder går ut over yteevnen i arbeidslivet blir arbeidsgiverne tvunget til å slutte å diskriminere, fordi arbeidsgiverne ikke er interessert i å diskriminere både menn og kvinner som er i 30-årene.¹⁵⁶ Forhåpentligvis endrer mer permisjonstid øremerket for far både arbeidsgiverens holdning og fedrenes prioritet av arbeid. I tillegg hevdes det at siden menn er like gode omsorgspersoner som kvinner, er det diskriminerende at kvinner skal nyte godt av permisjonsrettigheten i så mye større grad enn menn.

Regjeringen vil arbeide for å utvide fedrekvoten på sikt, men da etter at de begrensninger som følger pappapermisjonen i dag er fjernet, og som en forlengelse av den samlede permisjonstiden. Det vil utarbeides et høringsnotat om fødselspengeordningen, hvor også muligheten for at begge foreldre skal kunne være hjemme med fødselspenge samtidig vil bli vurdert.¹⁵⁷

Øremerking legger sterke begrensninger på familiens valgfrihet. Dette innebærer også at de fedre og mødre som ikke ønsker at far skal ta mer av omsorgen for deres felles barn, blir tvunget til dette, eller at paret mister den permisjonstiden som far ikke anvender. Det kan settes spørsmålstejn ved om ikke en lovdelt fødselspermisjon kan komme i konflikt med andre verdier vi hevder å beskytte, som for eksempel religionsfrihet og individualitet. Det bør diskuteres hvorvidt det eksistere visse grenser for myndighetenes legitimitet til å detaljregulere familielivet. På den annen side kan det argumenters for at fødselspermisjon er en rettighet som først og fremst er utviklet for å ivareta barnas behov.¹⁵⁸ Samfunnet har rett til å organisere denne rettigheten slik de finner at denne fremmer ønskede samfunnsverdier.

---

¹⁵⁶ I aftenposten 16.11.03 er det en repotasje om økt diskriminering av kvinner som har kommet tilbake i arbeid etter å ha vært hjemme i fødselspermisjon. Kvinner blir fratatt jobben, de blir omplassert eller mister ansvar og goder. Som likestillingsombud Kristin Mile ser det hadde "kvinner tjent på å komme seg raskere tilbake i jobb". Som svar på utviklingen ser hun at kvinner og menn deler fødselspermisjonen bedre mellom seg, fordi det da ikke blir så lett for arbeidsgiver å diskriminere.

¹⁵⁷ St.meld.nr 29 (2003-2004)

¹⁵⁸ Mer om dette i nest punkt.

En øremerking av permisjonstid som medfører en innskrenkning av mors mulige permisjonstid, vil også kunne oppfattes som et tilbakeskritt for mødres rettigheter ved at far får en rettighet ved at den samme retten tas fra mor.

Det kan også settes spørsmålstegn ved hvorvidt øremerking av permisjonstid for far er et egnet virkemiddel for å få arbeidsgivere til å slutte å diskriminere. For det første er det ikke utenkelig at hun vil diskrimineres uansett; Aftenposten viser til en kvinne som var fratatt arbeidsoppgaver da hun kom tilbake etter bare 5 måneders fødselspermisjon.¹⁵⁹ Selv om loven etterhvert skulle gi anvisning på en 50/50-fordeling av permisjonen, medfører ikke dette automatisk at arbeidsgivere vil slutte å diskriminere. For det andre vil et slikt forslag bygge opp under en forståelse av at det er kvinnene selv som må endre sin adferd for å få slutt på diskriminering på arbeidsplassene. Isteden for å søke å påvirke arbeidsgivere gjennom opplysning, påminning og klaging, gir dette forslaget mor (og far) ansvaret for å løse et problem som de ikke har ansvaret for. Etter min mening er det arbeidsgiveres adferd som bør søkes endret. Forskning som fremhever at fedrene trenger hjelp til å sette grenser for arbeidsgiveren, endrer etter min mening ikke det faktum at ansvaret til ikke-diskriminering ligger hos arbeidsgivere.¹⁶⁰

Tidsundersøkelser viser at fedre bruker mye mer tid på barneomsorg, og noe mer tid på husarbeid enn bare for få år tilbake. I hvilken grad øremerking av mer fødselspermisjon ville føre til at foreldrene ble mer likestilt generelt er usikkert, men en viss positiv endring er det grunn til å regne med i flere familier. Et annet spørsmål er om tvang er det virkemiddelet som er best egnet for å påvirke de fedre som etter dagens målestokk i fremste grad burde endre sin adferd i forhold til partner og barn.

Øremerking av mer permisjonstid til fedre vil sannsynligvis medføre større forskjeller mellom de ulike typene familier. For det første gjelder dette de foreldrene som ikke ønsker at far skal være hjemme. For det andre gjelder dette de foreldrene som ikke ser seg økonomisk i stand til å være uten inntekt/eller leve med redusert inntekt i 4 uker. For det tredje gjelder det de familier hvor far ikke kan være hjemme, men her finnes det i ftl § 14-10, femte t.o.m syvende ledd unntaksbestemmelser som gir mor rett til å fortsette å være hjemme under fars permisjonstid på visse vilkår.

---

¹⁵⁹ Aftenposten 16.11.03

En lovendring som i ytterligere grad bidrar til å øke forskjellene mellom ulike typer familier, kan anses som en unngåelig del av fremtiden. Samtidig kan det være mye å vinne, kanskje spesielt for barna, på at utviklingen ikke går så fort at for mange blir hengende etter.

For enda er det endel fedre som ikke har rett til lønn under den øremerkede permisjonstiden. Permisjonslovgivningen bygger fortsatt opp under et syn på mor som hovedomsorgsyter. Hennes rett til fødselspenger er uavhengig av fars disposisjoner, mens fars rett til permisjon er avhengig av hennes disposisjoner før og etter fødsel. Fars rett til permisjonstiden i forbindelse med farskvoten er en direkte rettighet for far etter lovendring i 2000, men den samme retten til fødselspenger er en avledet rettighet gjennom mors rett til fødselspenger, jfr ftl § 14-4, 4 ledd. Se også ftrl §§ 14-9 og 14-10. Far har med andre ord en selvstendig rett til fødselspermisjon (jfr ftl § 14-10, tredje ledd), men den samme retten til penger under permisjonstiden forutsetter at mor har rett til lønn, jfr ftl § 14-9, første ledd, første setning. Mor må ha arbeidet minst 50 prosent stilling for at far skal ha rett til fedrekvote, jfr ftl § 14-10, første ledd, første setning. Hvis hun er student eller arbeider deltid, får far heller ikke rett til lønn, eller lønnen blir prosentvis avkortet så den ikke er prosentvis større enn den mor ville fått. Tar far ytterligere permisjon utover den lovbestemte farskvoten, vil retten til permisjonspenger bli en selvstendig rett, uten annet krav enn at mor tar opp igjen sitt arbeid eller studium. Men det er et vilkår at det foreligger et omsorgsbehov.

Statistikk viser at mange mødre arbeider deltid. Ingen av deres partnere har krav på full lønn under lovpålagt permisjon. Når vi vet at spørsmålet om hvordan mange velger er avhengig av økonomi, er det ikke urimelig å påstå at flere fedre ville vært hjemme, og kanskje lengre hjemme, om de fra første dag hadde fått permisjonspenger med bakgrunn i egen lønn. Det faktum at fedrene får en selvstendig rett til permisjonstiden om de tar mer enn 4 uker permisjon, er en ordning som både er vanskelig tilgjengelig og uforståelig for de fleste. Statistikk viser at ordningen ikke bidrar til at flere fedre velger hjemmearbeid. Etter min mening taler både hensynet til valgfrihet og solidaritet for at lovgiver først bør forsøke direkte permisjonsrett for far før det innføres større fedrekvote. Flere familier får da en økonomisk mulighet til at far er hjemme, i tillegg til at både fedre og arbeidsgivere i sterkere grad vil anse dette som en naturlig del av menns arbeidsliv.

I familiemeldingen viser Regjeringen at den først vil prioritere å gi fedre som i dag kommer inn under ordningen med fødselspenger rett til fødselspenger basert på egen opptjening, deretter vil den

---

¹⁶⁰ Forskningsrapport til Brandth og Kvande referert til i St.meld.nr 29 (2003-2004) s. 38

arbeide for å gjøre farspermisjonen til egen rettighet, totalt uavhengig av mor. Med andre ord sikres først de fedre økonomisk som allerede har mulighet til å ta permisjonstid, før den gir permisjonrett til alle fedre. Utvidelsen av permisjon følger det samme prinsippet som barnehageforliket; først sikres dem som allerede faller inn under ordningen økonomisk, dernest utvides retten til å gjelde alle. Regjeringen argumenterer ikke for sitt valg når det gjelder prioritering av gruppe, men det må være tillatt å spørre hvorvidt valget er økonomisk motivert. Konsekvensene det medfører underbygger verken hensynet til å likestille foreldrene eller å sikre alle barn den samme rett til sin far.

4.1.2.3 Permisjon og barnets beste

Gode permisjonsordninger er først og fremst en konsekvens av at flere kvinner er i arbeid. Men vi har gått fra et mødrefokus til dagens fedrefokus. Formålet med fødselspenger er å sikre inntekt for foreldre. Formålet kan i nås uten at far tar ut permisjon. I forlengelse av forrige avsnitt vil derfor fokuset her være hvorvidt barnets behov kan sies å vekte for den ene eller den andre løsningen når det gjelder øremerking av permisjonstid for fedre.

Svangerskap og fødsel er grunnlaget for rettighetene, og etter mitt skjønn bør også barnets behov være et moment av betydning ved utformingen av permisjonslovgivningen. Med bakgrunn i barnets beste som et generelt prinsipp kan det også argumenteres for dette syn.

I stortingsmeldingen *Om familien* drøftes fødselspengeordningen med fokus på fedres rettigheter. Tre hovedhensyn vektlegges; likestilling mellom mor og far, valgfrihet for familien og et brukervennlig regelverk. Hensynet til barnet er ikke nevnt.¹⁶¹ Hva dette er utslag av kan det bare spekuleres i. Konsekvensen av at det ikke anlegges et barneperspektiv, er at hensynet til barnet blir underordnet.

Hovedargumentet mot å forbeholde mer av dagens permisjon til fedrene er at vi risikerer dårligere omsorg for barnet eller at mor velger å gå helt ut av arbeidslivet for en periode. Rundt 20 prosent av fedrene tar i dag ikke ut sine rettmessige fire ukers permisjon. Vi kan ikke regne med at alle fedre verken kan eller vil være hjemme, og hvis far ikke benytter sin andel av kvoten, kan realiteten bli mindre omsorg til barnet.

---

¹⁶¹ St.meld.nr 29 (2003-2004) s. 37

På den andre siden er det et spørsmål om det er spesielle hensyn som taler for at far skal øremerkes en større del av den samlede fødselspermisjonen. Er det noe som er mannlig i farsomsorgen? Hva er det som er kvinnelige i morsomsorgen? Er begge egentlig nødvendig og eventuelt hvorfor? Den seneste psykologiske forskning viser at kjønn er uten betydning i barneomsorgen. Det er ingen forskning som viser forskjell i omsorgsevne for far eller mor. Mor trenger ikke å være kvinne, like lite som far trenger å være en mann. Det er de individuelle kvalitetene som avgjør forskjell i omsorgsevne.

Det kan argumenteres for at noen barn vil få mer omsorg fra begge foreldre om far fra starten av tar et større ansvar hjemme. Om evnen til å vise omsorg er læringsavhengig, kan det argumenteres for at fedrene vil lære seg farsoppgaven sin tidligere hvis han blir tvunget til å være mer hjemme med barnet.

Endel spørsmål om barn og omsorg vil vi aldri med sikkerhet få svaret på. Med bakgrunn i det vi vet i dag er det imidlertid ikke grunnlag for å kreve en større grad av øremerking av fødselsomsorgen for far av hensyn til barnets interesser.

4.1.3 Den videre daglige omsorg

4.1.3.1 Innledning.

Foreldre må, etter at den lovbestemte permisjonstiden er over, velge hva slags omsorg/tilsyn de ønsker for barnet sitt. Dette er et valg, bevisst eller mer ubevisst. Hvem sine behov er i fokus, om man velger på bakgrunn av egne ønsker, økonomi eller kanskje på bakgrunn av hva alle andre gjør, er et tema som er vanskelig målbart, men som i økende grad bør løftes frem. Fokus er her på hvilke hensyn som søkes fremmet gjennom de løsninger lovgiver legger til rette for.

Hovedprinsippet i overføringene slik de er i dag er basert på kontante overføringer som gradvis avtar med alderen, og subsidierte/gratis tjenester som gradvis øker med barnets alder. Viktige kontantytelser til småbarnsforeldre er for eksempel barnetrygd, overgangsstønad og kontantstøtte. På tjenestesiden bør barnehager og ikke minst skolen nevnes.¹⁶² Spørsmålet om offentlige støtteordninger skal gis som kontantoverføringer eller tjenestetilbud er et tema med lange tradisjoner i sosialpolitikken, og det eksisterer store forskjeller hva angår prioritering av overføringer til barnefamilier. Man er til en viss grad enig om prioritering av et bedre tjenestetilbud

---

¹⁶² NOU 1996: 13, s. 194

til familiene fremfor økning av barnetrygden. Men mens Stortinget har ivret for økt tilgjengelighet av barnehage ved hjelp av lavere pris, har Regjeringen prioritert å gi de foreldre som er hjemme med barna kontanttilskudd.

Hvordan de ulike omsorgsformer påvirker likestillingen mellom kvinne og mann er et tema som har vært gjenstand for stor interesse. Særlig i forbindelse med innføringen av kontantstøtten var konsekvenser for likestillingen et tema med større interesse enn spørsmålet om hva som var til barnets beste.

4.1.3.2 Daglig videre daglige omsorg og likestilling

Foreldrenes forsørging av barna skjer dels gjennom “pengeforsørging,” dels gjennom “omsorgsforsørging”. Tildeling av forsørgingsoppgaver mellom foreldrene basert på kjønn, har tradisjonelt ikke vært ansett som en offentlig oppgave.¹⁶³ Samtidig har sammenhengen mellom kvinners ansvar for små barn og kvinners manglende likestilling blitt klart understreket og søkt minimalisert på andre måter, blant annet gjennom offentlig utbygging av barnehagesektoren.

I kjølvannet av det faktum at forsørgingsoppgavene er sterkt kjønnspregede har det vært et spørsmål om det offentlige gjennom sine overføringer til barnefamilier bør søke å påvirke delingen av forsørgingsoppgaver mellom foreldrene. I utvalget som vurderte offentlige støtteordninger til familier var meningene delte.¹⁶⁴ Ett syn var at det offentlige må respektere at hvert par foretar de valg de selv mener er best for seg selv og deres barn.¹⁶⁵ Oppgavefordelingen er foreldrenes egne sak, og det offentlige bør i minst mulig grad påvirke foreldrenes tilpasninger. En annen måte å se det på er at siden kvinnen i utgangspunktet ikke er likestilt mannen og derfor ikke har muligheten til å velge noe annet en det mannen vil, må samfunnet hjelpe til med å ”presse” kvinnen ut i arbeidslivet og mannen hjem.

Med bakgrunn i de ulike liv kvinner og menn faktisk lever, kan det argumenteres for myndighetenes ansvar for å bidra til å utjevne konsekvensene av ulike liv. Selv om mange fremdeles ønsker å påvirke alle småbarnsmødre til heltidsarbeid, er det ingenting i veien for å endre den dårlige rettsstillingen deltidsarbeid gir, og på denne måten øke valgfriheten. På denne måten kan *konsekvensene* av kjønn utviskes.

---

¹⁶³ NOU 1996: 13

¹⁶⁴ NOU 1996: 13

¹⁶⁵ St.meld.nr 29 (2002-2003) s. 41

Innføringen av pensjonspoeng (inntil tre per år) til den som utfører omsorgsarbeid i hjemmet ble innført i 1999, jfr ftrl § 3-16. Dette har blitt anført som et viktig virkemiddel for å kompensere noe av tapet hjemmевærende omsorgsgivere erfarer. Da tre pensjonspoeng tilsvarer en arbeidsinntekt på ca 217 000 kroner, må det påpekes at også dette økonomiske virkemiddelet i all hovedsak har de med en relativt sett lavere lønn som målgruppe. På den andre siden gir omsorgspoeng muligheten for kontinuitet i oppsamlingen av pensjonspoeng. Deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller og samboere med felles barn har blitt fremmet som en annet kvinnevennlig reformmulighet. Pensjonskommisjonens utredning som blir lagt frem januar 2004 skal blant annet vurdere hvordan pensjonssystemet kan bidra til å ivareta fordelings-og likestillingshensyn.¹⁶⁶ Hvis man tar utgangspunkt i paret som en omsorgsenhet, slik vurderingen ved adopsjon og assistert befruktning gjør, finnes det gode grunner for at par med felles foreldreansvar i alle fall deler pensjonspoeng mens barna er små.

Tidligere likestillingsdirektør Ingunn Yssen har ved flere anledninger gått ut og fordømt de kvinnene som velger å jobbe deltid mens barna er små. Hun har kalt dette både egoistisk og korttenkt, fordi man da etter hennes mening verken bidrar til fellesskapet, eller tar det ansvar for egen økonomi som man kan forvente at alle friske, voksne mennesker i dag skal ta. Men også stadig flere menn blir endel av den gruppen som i få eller flere år delvis velger bort arbeidet til fordel for hjemmet. Vi skryter av dem.¹⁶⁷

Etter mitt syn foreligger det her et klassisk eksempel på hvordan kjønn påvirker hvordan en handling blir tolket og analysert. At en gruppe kvinner fremdeles ikke er likestilt med sin mann, og fremdeles ikke kan velge fritt, bør ikke være med på å anse alle (delvis) hjemmевærende mødre for undertrykte. Vi har kommet et godt stykke på vei de første 30 årene med likestilling i fokus i offentlig politikk. Dette har medført at noen er kommet langt på vei i sitt personlig likestillingsarbeid, andre kortere. Noen ønsker faktisk ikke en mer reell likestilling av oppgaver i hjemmet. Mange kvinner kjenner seg ikke igjen i definisjonen diskriminert eller "ikke likestilt", men vil likevel være hjemme utover et års permisjonstid, og velger dette så sant hun har muligheten.

---

¹⁶⁶ St.meld.nr 29 (2002-2003) s. 12

¹⁶⁷ Foreldre og barn, nr1/2003

4.1.3.3 Daglig videre daglige omsorg og barnets beste

Lovgivers utgangspunkt er at foreldrene er de nærmeste til å vurdere hva slags omsorgstilbud deres barn vil ha best av; ”hensynet til barna vil ha avgjørende betydning for de valg de tar.”¹⁶⁸ Dette følger for såvidt også av foreldreansvaret, jfr bl § 30, hvor det også presiseres at barnets interesser og behov skal virke motiverende på valgene de i så måte treffer. Samfunnets oppgave tilskrives å legge til rette for reell valgfrihet, slik at det er samsvar mellom det valg foreldrene tar og den omsorgen barnet får.¹⁶⁹

Det 20 århundre har gått inn i historien som barnets århundre. Samtidig er det viktig å se at hva som gjennom tiden blir ansett som den beste *omsorgen* for barn endrer seg i takt med flere ulike faktorer, både tid, verdigrunnlag, kulturell og religiøs tilknytning. For eksempel er argumentet om tidspress og ønsket om bedre tid til barneomsorg vel anvendte kriterier både i lovgivning og ikke minst i mer generelle politiske diskusjoner.¹⁷⁰

Generelt må det påpekes at tiden foreldre bruker til aktiv barneomsorg (altså den tiden foreldre aktivt tar seg av barna sine) viser en klar økning de siste 30 årene.¹⁷¹ Både blant mødre og fedre har det foregått en omprioritering mellom hus- og omsorgsarbeid. Når fedre har engasjert seg mer hjemme, har det i første rekke vært innsatsen i forhold til barna som har vært trappet opp.¹⁷²

Spørsmålet om hva slags omsorgstilbud som kan anses å være best for barnet, må vurderes særskilt for det enkelte barn i den konkrete situasjon. I stortingsmeldingen om barnehagepolitikken fremheves det at barn har rett til ei utvikling i tråd med egne evner og behov, uansett om omsorgen skjer i hjemmet eller i barnehagen.¹⁷³ Det fremheves også at offentlige engasjement skal fungere som et supplement til familiens egen omsorg og at det er viktighet at foreldrene selv har tid og mulighet til å ta hånd om barna i de første leveårene.

4.1.3.4 Ulike omsorgsordninger

4.1.3.4.1 Barnehage

---

¹⁶⁸ St.meld.nr 29 (2003-2004) s. 41

¹⁶⁹ St.meld.nr 29 (2002-2003) s. 41

¹⁷⁰ Et eksempel er tittelen på NOU 1993:12; *Tid for barna*

¹⁷¹ Kitterød og Lømo 1996

¹⁷² Kitterød, Ragni Hege 2000 (b)

¹⁷³ St.meld.nr 27 (1999-2000)

Behovet for barnehager kan begrunnes ulikt, og det kan legges ulik vekt på de ulike argumentene.¹⁷⁴ Det offentlige barnehagetilbudet har vesentlig vært begrunnet i at foreldre trenger et omsorgsalternativ for kunne kombinere omsorg med arbeid eller studier. Dette fremhever viktigheten av barnehager i et familie- og likestillingsperspektiv. Men at barnehage er viktig for barna selv blir i stadig større grad tillagt vekt. Barnehagen anses viktig i et livslangt lærlingsperspektiv, og anses spesielt viktig for barn som trenger særskilt hjelp og støtte. Samfunnets behov for verdiformidling og oppdragelse er også en viktig funksjon for barnehagen.¹⁷⁵

I Norge er barnehager regnet som en viktig del av familiepolitikken, og det er barne- og familiedepartementet som har det overordnede ansvar.¹⁷⁶ Dette påvirker hele debatten, både hva en barnehage skal være, spørsmålet om foreldrebetaling og ikke minst debatten om hvorvidt barn skal ha en lovfestet individuell rett til plass. I mange andre land regnes barnehager som en av utdanningsinstitusjonene, og er derfor plassert under utdanningsdepartementet. Andre hensyn vil naturlig få sterkere gjennomslag.

Hensynet til likestilling, gjennom å gi begge foreldre mulighet til arbeid også utenom vanlig arbeidstid, har vært motiverende for at noen barnehager har innført fleksible åpningstider.¹⁷⁷

Det finnes i Norge ingen individuell rett til barnehageplass, slik det er for eksempel i Sverige.¹⁷⁸ Barnehagelovens § 9 er eneste lovbestemmelse som regulerer opptak til barnehagen. Denne gir barn med funksjonshemming fortrinnsrett ved barnehageopptak, såsant en sakkyndig vurdering kan godtgjøre at barnet kan ha nytte av opphold i barnehagen. Hensynet til barnets beste gir her prioritet. Samme fortrinnsrett gir loven ikke barn som er under tiltak av barnevernet. Barneverntjenestens plikt til å sette i gang hjelpetiltak for barnet og familien, jfr bvl § 4.4, 2 ledd, oppstiller barnehage som et egnet, men ikke nødvendig alternativ. Derimot kan fortrinnsrett være regulert av de forskriftene som er pålagt kommunene å utarbeide, jfr barnehagelovens § 15. Mange gode grunner taler for å lovfeste fortrinnsrett til barnehager for flere grupper barn.

Foreldre velger i utgangspunktet fritt tilsyn for sine barn. Fylkesnemda kan i spesielle tilfeller pålegge foreldrene å gjøre bruk av plass i barnehage, jfr bvl § 4-4, 4 ledd.

---

¹⁷⁴ NOU 1996: 13

¹⁷⁵ St.meld.nr 29 (2003-2004) s 41

¹⁷⁶ Lov om barnehager, lov av 5 mai 1995 nr 19, Ot.prp. nr. 68 (1993-94)

¹⁷⁷ St.meld. nr 27 (1999-2000)

Både norske og svenske undersøkelser tyder på at barnehager er utviklingsstimulerende, og på denne måten blir et supplement til den omsorgen som skjer i hjemmet.¹⁷⁹ Det er imidlertid delte meninger om hvilken nytte de minste barna har av tilbudet, og om hvor lang oppholdstid som er det beste. Internasjonale studier viser at barna i sitt første leveår har mindre nytte av tilbudet i en barnehage, og noen undersøkelser viser også at de har best av å være hjemme.¹⁸⁰ Flere studier viser at barnehagebarn blir mer selvstendige, men også noe mer aggressive. Men alt i alt tyder forskning på at det er liten forskjell, både intellektuelt og sosialt, mellom barn som går i barnehage og barn med hjemmевærende mødre. Andre faktorer har større vekt.¹⁸¹ Faktorer som er relevante er kvalitet og stabilitet både i barnehage og i hjemmet; mors og fars trivsel med sin hverdag og barnets personlighet. Dette viser hvordan man er nødt til å anlegge et familieperspektiv som er videre enn mor-barn perspektivet.

4.1.3.4.2 Kontantstøtte for 1- og 2-åringer

Kontantstøtten er en månedlig sum (for tiden kr 3657,-) som ytes den av foreldrene som søker dersom barnet ikke gjør bruk av barnehageplass som det ytes statlig driftstilskudd til, jfr kontantstøttel. § 2.¹⁸² Det er også mulig å kombinere deltids plass i barnehage med delvis kontantstøtte. Kontantstøtten er i utgangspunktet en kjønnsnøytral ordning. Det eneste vilkåret er knyttet til barnehage, og både mor og far kan søke. Likevel er 96 prosent av søkerne/mottakerne kvinner.¹⁸³

Hovedformålet med kontantstøtten står beskrevet i lovens § 1, ønsket har vært å gi foreldre mer tid til omsorg for egne barn, større valgfrihet med hensyn til tilsynsform og mer likhet, og derfor større rettferdighet, i overføringer til barnefamilier. Selv om ønsket med ordningen er best mulig omsorg for barnet, er det kanskje vel så viktig at ordningen bidrar til at familien som helhet kan få en omsorgssituasjon som denne finner tilfredsstillende. Regjeringen la til grunn at kvinner er en uensartet gruppe, og at likestillingspolitikken til nå i hovedsak hadde tatt opp yrkeskvinnens

---

¹⁷⁸ Der er omsorgsbehov et vilkår for rett til plass, enten fordi mor og far er i jobb eller under utdanning, eller fordi barnet selv har et eget (ekstra) behov for omsorg.

¹⁷⁹ NOU 1996:13

¹⁸⁰ H. Rudolph Schaffer (2000)

¹⁸¹ Blant andre av H. Rudolph Schaffer

¹⁸² Kontantstøtteloven

¹⁸³ RTVs kontantstøttestatistikk

interesser. Likestilling er ikke at alle må velge likt, men at det i tråd med likestillingsloven legges til rette for at kvinner og menn har samme muligheter til deltakelse i familien og yrkeslivet.¹⁸⁴

Rikstrykdeverkets statistikk fra september 2002 viser at omtrent 75 prosent av ett-åringene mottar kontantstøtte, mens omtrent 65 prosent av to-åringene mottar støtte.¹⁸⁵ I de familier som mottok kontantstøtten oppga 17 prosent av mødrene at de var hjemmearbeidende, 45 prosent arbeidet deltid, 27 prosent heltid, 4 prosent var trygdet eller under attføring og 2 prosent studenter.

Gjennomsnittlig har mødrene redusert sin arbeidstid med 1,5 timer etter innføringen av kontantstøtten. Men denne reduksjonen i arbeidstid fant sted blant alle mødre med barn i kontantstøttealder, altså ikke bare blant de som mottok kontantstøtte. Mødre med lengst utdanning hadde redusert sin arbeidstid mest; gjennomsnittlig 3,4 timer. Mens mødre med lavest utdanning både hadde økt sin ukentlig arbeidstid samtidig som andelen i arbeid hadde økt. Dette resultat var stikk motsatt av hva man hadde forventet før innføringen av kontantstøtten. Ordningen har ikke bidratt til å realisere fedrenes omsorgspotensiale; fedres yrkestilknytning har ikke blitt påvirket av kontantstøtten i det hele tatt.

Tove Stang Dahl anså det offentliges inntreden som forsørger av mor-barn-familien gjennom barnetrygd, offentlig barnebidrag, og folketrygdens stønad til ugifte, separerte, skilte og enker som et uttrykk for en økt anerkjennelse av det matrilineære prinsipp.¹⁸⁶ Hvilke argumenter og konsekvenser hadde hun vektlagt i diskusjonen om kontantstøtteordningen? I beste fall representerer den individualitet og fleksibilitet, i verste fall et gammeldags og avleggs kvinnesyn. På den ene siden kan det argumenteres for at den bidrar til en privatisering av barneomsorgen, fordi staten legger til rette for at barneomsorg skal skje i privat regi.¹⁸⁷ På den andre siden kan kontantstøtteordningen også karakteriseres som en offentliggjøring av barneomsorg, fordi det å passe barn gir grunnlag for pengeoverføringer fra staten, uavhengig av mottakerens tilknytning til arbeidslivet. Uansett så åpnet kontantstøttereformen for diskusjon om hva som er god barneomsorg. Den har også aktualisert diskusjonen om koblingen mellom kjønn og barneomsorg.

---

¹⁸⁴ St.prp.nr 53 (1997-98) Også St.prp. nr 1 Tillegg nr 3 (1997-98) fra Regjeringen

¹⁸⁵ referert til i St.meld.nr 29 (2003-2004)

¹⁸⁶ Anne Hellum (2002) s. 332

¹⁸⁷ Berven, Magnussen og Wærnes 2001; "Kontantstøttereformen; en ideologisk vending i familiepolitikken?"

Kontantstøtten har ikke hatt store ringvirkninger på likestilling mellom kjønnene, men det ser ut til at den har sementert kjønnsrollene og kjønnsulikhetene. Det er vanskelig å vite hvilken rolle kontantstøtten har spilt når det gjelder mødrenes valg. Den relativt beskjedne nedgangen i småbarnsmødrene arbeidsdeltagelse som har funnet sted på gruppenivå, styrker en hypotese om at kontantstøtte er et økonomisk bidrag kvinnene tar med seg i en situasjon der de ville ha valgt lav/manglende yrkesaktivitet uansett.¹⁸⁸ Men kontantstøtten gir ikke rett til sykepenger, fødselspenger eller andre inntektsavhengige ytelser innenfor trygdesystemet. Når man akkumulerer dette med en dårligere lønn og svakere tilknytning til arbeidsmarkedet, gjør det at konsekvenser av kontantstøtteordningen er at kvinner sakker akterut, i alle fall økonomisk. Spørsmålet blir således om staten bør ta ansvaret med å ”reparere” for de mulige negative effektene eller om dette skal anses som et privat anliggende.¹⁸⁹

Kontantstøtten fratar også staten midler som den ellers kunne ha brukt på å etablere nye barnehager, og ”frarøver” på denne måten noen mødre muligheten til å velge en barnehageplass. På den andre siden fremheves det at kontantstøtten er med å fornye likestillingspolitikken fordi omsorgsarbeid i hjemmet blir anerkjent, og at det støtter opp om kvinners frie valg fordi kvinnene da kan velge om de vil være hjemme eller for eksempel ansette en dagmamma.

Nyere undersøkelser viser at stadig færre foreldre med barn i ett- og toårsgruppen anser kun foreldreomsorg som den beste omsorgsløsning.¹⁹⁰ Denne gruppen mødre er sunket fra 22 prosent til 13 prosent. 48 prosent av mødre til barn i samme aldersgruppe foretrekker barnehage. Dette er en økning på 14 prosent siden 1999. Omtrent 25 prosent av alle mødre ønsker en kombinasjon av tilsyn, hvor barnehage kombinert med kontantstøtte er et alternativ. Disse tallene tyder på at småbarnsmødres syn på barneomsorg ikke i nevneverdig grad har blitt påvirket av innføringen av kontantstøtten; derimot er det mye som tyder på at kvinnene klarer å velge selvstendig, forhåpentligvis på bakgrunn av både egne behov og barnets behov.

Når det gjelder kontantstøttens innvirkning på barnets hverdag forteller tallenes tydelige tale at hverdagen for barn generelt ikke har endret seg mye. Sannsynligvis taper enkelte barn på innføringen av kontantstøtte, fordi dette bidrar til å holde dem hjemme, mens de kunne hatt stor nytte av det tilbudet barnehager gir. Det økonomiske bidrag kontantstøtteordningen gir vil for

---

¹⁸⁸ Hellevik, 2000

¹⁸⁹ se neste avsnitt

¹⁹⁰ St.meld.nr 29 (2003-2004) s. 44

enkelte foreldre representerer det utslagsgivende argumentet ved valg av tilsynsordning. På den andre siden får flere barn nytte godt av muligheten til å være noe lenger hjemme med mor nettopp fordi kontantstøtten muliggjør dette. Heller ikke kontantstøtteordningen representerer ensartede effekter på verken barnet situasjon eller på likestillingen av mor og far.

4.1.3.4.3 Barnehage og kontantstøtte

47 prosent av mødrene kombinerer lønns- eller studiearbeid med kontantstøtten.¹⁹¹ Det er fortsatt kvinner som strekker seg lengst for å kombinere. Fars jobbtid reduseres ikke. Dette er en løsning som har vært ansett lite tilfredstillende fra et likestillingsperspektiv. Ellers viser jeg til ytterligere diskusjon de foregående punkt.

4.1.4 Foreldreomsorg når foreldre ikke lever sammen

4.1.4.1 Innledning

Viktigste hensyn for lovgiver når det gjelder de barn hvis foreldre ikke bor sammen, er at reglene skal legge til rette for å sikre barn tett og stabil omsorg fra begge foreldre, uavhengig av foreldrenes forhold.¹⁹² Samtidig er selvbestemmelsesretten til foreldrene også av avgjørende betydning.¹⁹³

Det er tre spørsmål som alle kan utvide perspektivet på lovgiver og rettsanvenders definisjon av en god mor. For det første er det spørsmålet om foreldreansvar, for det andre spørsmålet om delt omsorg og til sist spørsmålet om samværsrett.

Foreldre som skiller lag, opprettholder som utgangspunkt det foreldreansvaret de hadde da de bodde sammen, jfr bl § 34, annet ledd og bl § 35, tredje ledd. Felles foreldreansvar er i dag hovedregelen etter en separasjon/skilsmisse, også i de tilfeller hvor den ene av foreldrene motsetter seg dette. For tidligere gifte foreldre skal det tungtveiende grunner til for å nekte felles foreldreansvar, og retten kan også idømme delt foreldreansvar selv der begge parter er imot det.¹⁹⁴ Rettspraksis viser at samme praksis også må gjelde for samboende foreldre som har hatt felles foreldreansvar.¹⁹⁵

---

¹⁹¹ kilde?

¹⁹² Forarbeid: .....

¹⁹³ St.meld.nr 29 (2003-2004) s.17

¹⁹⁴ Denne praksis ble lovfestet i 1998. Se f.eks Rt 1994 s.992 hvor retten opprettholdt delt foreldreansvar mot fars vilje med bakgrunn i at dette hittil hadde fungert godt.

¹⁹⁵ Rt.2000-1460

Departementet er i ferd med å utarbeide en odelstingsproposisjon om felles foreldreansvar for samboere med barn under 16 år.¹⁹⁶

4.1.4.2 Foreldreomsorg og likestilling

Forskning viser at ansvarsdelingen partene hadde under samlivet er av avgjørende betydning for valg av samvær- og bostedsløsninger etter et samlivsbrudd.¹⁹⁷ Også foreldresamarbeidet er bedre i den gruppen som hadde delt på omsorgsansvaret og husarbeidet under samlivet. Det er derfor av avgjørende betydning å endre fedres rolle mens de enda bor sammen med barnas mor hvis de samme fedrene skal få en større del av samværet med sine barn etter samlivsbrudd.¹⁹⁸

Fortsatt felles foreldreansvar fremstår for de fleste i dag som et riktig og godt utgangspunkt. Men i noen tilfeller kan vold og trusler om vold under parforholdet begrunne den ene partens ønske om å slippe mer samarbeid med den andre forelder. Resultatet i Rt 2003 s 35 var at fars interesser, etter en helhetsvurdering hvor også andre momenter var av vesentlig vekt, måtte vike til fordel for mors ønske om å ha foreldreansvaret alene.

Morspresumsjonen ble opphevet i 1981. Når de fleste barna fortsatt blir boende hos mor etter et samlivsbrudd mener jeg det er mye som tyder på at dette ikke er mannsdiskriminering, men etter enighet mellom foreldrene fordi mannen verken vil eller kan ta seg av barna. Dette kan også skyldes at samværsforeldren i dag har mer samvær med barnet, og derfor mindre behov for daglig omsorg. Dette vil i alle fall virke inn på de foreldre som ellers ville ha gått til sak for å kreve daglig omsorg. Rettspraksis viser at far får den daglige omsorg i omtrent halvparten av tilfellene om saken kommer til domstolene.¹⁹⁹ Dette slår i alle fall fast at domstolene ikke diskriminerer fedre. En forklaring på at fedrene får omsorgsretten så mye oftere i domstolene enn etter vanlig avtale, er at det sannsynligvis ikke er en representativ andel av Norges fedre som går til retten for å få foreldreansvaret. En annen mulighet er at de momentene retten velger å vektlegge i barnefordelingsaker, forfordeler fedre fremfor mødre. Undersøkelsen fra lagmannsrettspraksis som viser at menns voldstendenser ikke tillegges vekt barnefordelingsaker, kan tas til inntekt for det argument. Rettens unnvikenhet til å behandle spørsmålet om voldstendenser hos far i forbindelse med omsorgsspørsmålet, kan etter mitt skjønn gi uttrykk for en strukturell oppvurdering av disse fedrene, og en nedvurdering av dette barns mødre. De barn og mødre som spesielt lider under dette

---

¹⁹⁶ Stortingsforhandlinger (2003-2004) s. 740

¹⁹⁷ St.meld.nr 29 (2002-2003)

¹⁹⁸ St.meld. nr 29 (2002-2003)

er etter mitt syn ofre for kjønnsdiskriminering. Vurderingen av hvem som er best egnet til å være mødre og fedre bør inkludere alle momenter som kan være av relevanse, bare slik kan det bli en fri og total vurdering.

Både i den offentlige debatt, og gjennom rettspraksis, har det vært fremmet synspunkter som trekker i retning av å kvotere den daglige omsorg til fedre i lik grad som man kvoterer kvinner inn på mannsdominerte arbeidsplasser. Ønsket om å fremme den sosiale far har blant annet vært begrunnet i ønsket om likestilling. Med bakgrunn i en tradisjonell definisjon av likestilling vil man vel også kunne si at en slik fordelingsnøkkel vil være med på å fremme likestilling; menn og kvinner vil i større grad utføre de samme oppgaver. Men andre hensyn taler i mot;

Etiske hensyn taler mot å la betydningen av kjønn fortsatt få spille en så stor rolle i barnefordelingssaker. Det er jo nettopp dette vi vil bort fra. Dessuten er det et spørsmål om man i sin iver på å være med i samfunnsutviklingen vil likestille far og mor i flere tilfeller enn de egentlig er likestilt. Rettferdighetsmessig finnes det et annet fordelingsprinsipp som etter mitt syn er bedre; den som viser ansvar og yter omsorg før bruddet, skal få fremme dette som et selvstendig moment i den helhetsvurdering som skal utføres ved spørsmålet om daglig omsorg og samvær. At man skal kunne ofre enkeltkvinnens innsats som mødre på likestillingens alter fremstår for meg som et ny måte å fortsette diskrimineringen av mødre på. Jeg tror vi alle er enig i at det beste for både barn og foreldre er å ha både en deltagende far og en deltagende mor, men i vår iver etter å gjøre far mer deltagende på hjemmebane ser jeg ingen grunn til å gi ham sterkere rettigheter etter brudd enn han tar ansvar før bruddet.

Lovendring av bl §36 og §37 kan også tas til inntekt for å styrke en gjenlevende, biologisk foreldres rett til sitt barn, da det følger av Odelstingsproposisjonen om begrunnelsen for endring at lovens utgangspunkt bør være at et barn skal vokse opp hos sin biologiske forelder,²⁰⁰ også der denne ikke hadde del i foreldreansvaret.(s.46) Retten skal legge selvstendig rett på det biologiske argument, selv om proposisjonen på side 84 viser at den biologiske foreldre må stå tilbake for andre, jfr § 36 fjerde ledd, og at man gjennom lovendringen imidlertid ikke har ønsket å styrke foreldrenes interesser på bekostning av barnets interesser (s.84). Førstvoterendes utgangspunkt i Rt 2000 s.1460 er likevel at lovendringene medfører at den gjenlevende skal få foreldreansvaret og den daglige omsorg bare denne er skikket til det og ønsker det, spesielt om den biologiske forelder også må

---

¹⁹⁹ Skjørten, 2002

antas å være barnets sosiale forelder. Mindretallet, dommer Flock, legger en annen tolkning av endringen av rettsreglene til grunn. Mindretallet legger også til grunn at endringen var ment å skulle styrke rettsreglene til gjenlevende foreldre, men at denne styrkingen først og fremst var en prosessuell styrking. Hvis andre reiser sak med krav om foreldreansvar og daglig omsorg, legger mindretallet til grunn at avgjørelsen skal rette seg etter det som er best for barnet. Spørsmålet om biologi inngår da som et av flere momenter i vurderingen, jfr mindretallets tolking av §37 annet ledd.

I forlengelse av hovedregelen om fortsatt felles foreldreansvar ved samlivsbrudd, har det vært endel foreldre, særlig fedre, som har ønsket delt omsorg som hovedregel. I 1999 fremmet stortingsrepresentanter fra Fremskrittspartiet et forslag om å endre barneloven.²⁰¹ Forslaget gikk ut på at begge foreldre skulle gis lik rett til samvær med og foreldreansvar for sine barn, med delt omsorg som hovedregel. Forslaget ble ikke vedtatt. Lovens normalløsning er fremdeles fast bosted hos en av foreldrene, og delt bosted kan heller ikke idømmes mot foreldrenes vilje, jfr bl § 35a. Dette er i tråd med Barneprosessutvalgets syn, hvor det var enighet om at domstolene ikke burde gis adgang til å idømme fast delt bosted i saker der foreldrene ikke hadde vist evne eller vilje til å samarbeide.²⁰²

De barn bor alene med far opprettholder større kontakt og samvær med begge foreldrene, foreldrene har felles foreldreansvar og mødrene har en betydelig plass i omsorgsbildet. Mødre som ikke bodde med barn til daglig tok langt større del i barnas dagligliv, enn fedre i tilsvarende situasjon. Årsakene til denne forskjellen er det enda ikke forsket nok på. Sannsynligvis kan det henge sammen med at disse partene også har samarbeidet mye om husarbeid og barneomsorg før bruddet, jfr innledningsvis i dette avsnitt. Det at partene seg imellom har avtalt en uvanlig løsning, taler også for at samarbeidsklimaet mellom partene er spesielt godt. Det kan også henge sammen med at kvinner og menn er ulik, og reagere ulikt på å ikke bo sammen med sine barn.....

Barnelovens hovedregel § 44 om samværsrett gjelder alle barn og foreldre, uavhengig av tidligere samlivsstatus ; “Barn har rett til samvær med begge foreldre, jamvel om dei lever kvar for seg.” Barneloven gir med andre ord den av foreldrene som ikke lever sammen med barnet en høy grad av beskyttelse og mulighet for samfunnets hjelp til å iverksette sitt krav til samvær. Da flest barn

---

²⁰⁰ Ot.prp.nr.56 (1996-1997) s.6

²⁰¹ Dok.nr.8:44 (1998-99)

²⁰² NOU 1998: 7

fremdeles bor hos mor, styrker samværsretten i realiteten farens rettigheter, og pålegger moren tilsvarende plikter. Dette kommer også klart frem i Innstillingen fra Sosialkomiteen; “Komiteen mener forøvrig at den som har plikt til å delta økonomisk i barnets oppfostring, også bør ha rett til kontakt med barnet.”²⁰³ Høyesterett sa det slik i 1989; det skal “...ganske tungtveiende grunner til for å nekte en far enhver samværsrett med sitt barn selv om de aldri har bodd sammen.”²⁰⁴ I dag skal det enda mer til for å nekte en biologisk forelder samvær.²⁰⁵ Det er blitt hevdet at fedre har fått en rett til samvær i likestillingens navn, men at han ikke har noen plikt. Denne retten har enhver far, uavhengig av hans forbindelse med moren eller grunnen til at hun valgte å ikke starte/oppretholde et samliv med ham. Denne retten bygger bare på biologi, intet annet. Samtidig er morspresumsjonen som bygget på biologi opphevet. Betyr det at menns biologi er viktigere enn kvinners?

I saker etter barnevernloven vil hensynet til barnets tilknytning til de psykologiske foreldrene oftere være utslagsgivende for at Høyesterett idømmer ingen eller sterkt begrenset samvær.²⁰⁶ Men totalvurderingen skal også innebære en vurdering av forholdsmessigheten, slik at spørsmålet om hva avskjærelse av samvær betyr for mor skal vurderes.²⁰⁷

Et aktuelt spørsmål i dag er i hvilken grad offentlige overføringer til enslige forsørgere og bidragsreglene til hovedomsorgsyter tilpasset delte omsorgsordninger og likestilling av foreldrene? Det er et faktum at enkelte ytelser vil falle bort ved delt omsorg, mens andre ytelser kan deles mellom foreldrene. Hvis foreldre med flere barn lar minst et av barna bo hos hver av dem, kan begge foreldrene få rett til offentlige overføringer. Jeg avgrenser meg mot å vise i detalj hvordan det økonomiske regnestykket kan bidra til å svekke foreldrenes motivasjon for å gå inn for delt omsorg, men vil påpeke at økonomi er en viktig faktor både i forhold til debatten om delt omsorg, og når det skal fastsettes samvær.²⁰⁸ Dette er også Regjeringen klar over og, og den vil vurdere andre delingsprinsipper: ”Til en viss grad er ulikhetene i økonomiske rettigheter begrunnet i reelle forskjeller i omsorgssituasjonen. Det kan likevel reises spørsmål ved om incentiveeffektene samlet sett er ønskelige. Dette gjelder særlig i forhold til å inngå avtale om delt bosted.”²⁰⁹

---

²⁰³ Innst.O. nr 23 (1988-89)

²⁰⁴ Rt 1987 s 598 (s 606)

²⁰⁵ Dommen fra 1995 ? hvor Coward var førstvoterende

²⁰⁶ F.eks. Rt. 1998 s. 787 og Rt. 2002 s. 908

²⁰⁷ Rt 1986 s 946. Se også Adele-saken

²⁰⁸ God gjennomgang i St.meld.nr 29 (2002-2003) pkt 3.4.8

²⁰⁹ St.meld.nr 29 (2002-2003) s 36

4.1.4.3 Foreldreomsorg og barnets beste

Lovgiver har gjennom flere revideringer hatt som uttalt mål å likestille barn uavhengig av foreldrenes status. Det har vært et mål at flere foreldre skulle ha felles foreldreansvar for sine barn, samt at alle barn skulle gis rett til samvær med begge foreldre.

Felles foreldreansvar kan anses som den någjeldende kulturelle tolkning av barnets beste-prinsippet.²¹⁰ Det har blant annet vært gjentatt i flere utredninger at foreldreansvar for sambofedre må følge mer automatisk, og at den særlige rett mor har hatt til å nekte samboende fedre felles foreldreansvar må fjernes. Stotinget vedtok før jul å be Regjeringen komme med forslag til endring av barneloven slik at felles foreldreansvar følger av erklæring om felles bosted.²¹¹

I noen saker kan likevel hensynet til barnet selv, og til hovedomsorgsyter (som oftest mor), tilsi at hovedomsorgsyter skal tilkjennes foreldreansvaret alene. I 2003 fant Høyesterett at hensynet til mor som omsorgsyter, graden og varigheten av konflikt mellom foreldrene sammen med barnets sykdom og barnets sterke psykiske reaksjoner på alt som kunne minne om far gav grunnlag for denne avgjørelsen.²¹²

Man kan spørre seg om det spiller en vesentlig rolle for den faktiske omsorgen foreldre gir sitt barn om foreldrene har delt foreldreansvar eller om en av foreldrene har det alene. På den ene siden kan begge foreldre kan føle seg mer forpliktet om de deler ansvaret; dette betyr at barnet faktisk får mer av begge foreldre. På den andre siden kan det være noe naivt å tro at en regel kan endre faktisk adferd om ikke dette etterfølges med konsekvenser av noe slag. Til tross for at samboerfedre sjeldnere har felles foreldreansvar, at barnet sjeldnere har fast bosted hos ham og sjeldnere formelle bostedsavtaler enn gifte fedre, har de i gjennomsnitt like hyppig samvær med barnet etter samlivsbrudd. Dette er imidlertid mer avhengig av omstendighetene enn for gifte fedre; deres sosioøkonomiske posisjon og relasjon til barnets mor.²¹³ Dette taler mot at formell status har noen særlig grad av innvirkning på barns forhold til fedrene etter samlivsbrudd. På den annen side tar fedre mer ansvar for sine barn nå enn noen gang tidligere. Dette skjer samtidig med at reglene gir stadig likere rettigheter til hovedomsorgsyter og samværsforelderen. Dette tyder i alle fall på at det er en viss sammenheng mellom liv og regler.

---

²¹⁰ Kirsti Kurki-Suonio (1995)

²¹¹ Stortingsforhandlinger (2003-2004) s. 754

²¹² Rt 2003 s. 35

²¹³ St.meld. nr 29 (2002-2003)

I avgjørelsen av hvorvidt foreldreansvaret skal fratras de biologiske foreldre på bakgrunn av bestemmelsene i barnevernsloven, skal det utføres en konkret og samlet vurdering. Biologi er et grunnleggende hensyn, men må vike hvis tilstrekkelige tungtveiende grunner foreligger.²¹⁴

Spørsmålet om foreldreansvar og daglig omsorg skal først og fremst rette seg etter barnets beste, jfr bl § 34, tredje ledd. Diskusjonene om samværsrett vil bygge på mange av de samme momentene som diskusjonen om delt omsorg, men vektleggingen vil være en annen.

Behovet for trygghet og stabilitet, og for forutberegnelighet så man slipper rettsaker, kan peke mot at det beste for barnet må være å bli hos den som også under samliv var mest tilstede for barnet. Rettspraksis viser imidlertid at argumentet om status que i de fleste tilfeller ikke har sterk, selvstendig vekt. Retten foretar istedet en fremtidsvurdering, se for eksempel Rt 1986 s 997 hvor førstvoterende viser til at barnet i årene fremover vil ha andre behov enn i dag, og at farens miljøtilbud vil føre til at gutten vil få bedre fremtidsutsikter hvis faren tilkjennes den daglige omsorg enn hvis moren fremdeles skal ha den daglige omsorg.

I en undersøkelse av barnefordelingssaker ved lagmannsretten framgikk barnets ønsker om fast bosted i 48 av 129 saker. I alt 64 barn fikk si sin mening om bosted. De alle fleste av disse valgte fast bosted hos den ene av foreldrene. I følge forskeren kan dette være et uttrykk for at barnet selv ønsker fast bosted ett sted, og ikke to steder.²¹⁵ Departementet vil bidra til at det settes igang et forskningsprosjekt som tar sikte på å kartlegge barns og foreldres erfaringer med delt bosted.²¹⁶ Mange faktorer virker sannsynligvis inn, ikke minst hvorvidt samarbeidsklimaet mellom foreldrene er godt, barnets alder, avstanden mellom foreldrenes hjem og barnets tilknytning til foreldrene.

I natur skiller saker etter barnevernsloven seg fra spørsmålet om omsorg for barn etter brudd mellom biologiske foreldre, men den samlede vurdering inneholder mange av de samme momentene. Etter mitt skjønn kan saker etter barnevernsloven bidra med nyttige referanser til spørsmålet om barnets behov for trygghet og stabilitet vs verdien av kontakt med biologiske foreldre. I barnevernssaker kan det for meg fremstå som om hensynet til stabilitet gjennomgående tillegges en høyere grad av vekt ved spørsmålet om tilbakeføring av omsorgen til de biologiske

---

²¹⁴ Rt 1994 s. 805

²¹⁵ Kristin Skjørten (2002)

²¹⁶ St.meld. nr. 29 (2002-2003)

foreldre. I mange tilfeller kan nok dette tilskrives at retten også kan være usikker på stabiliteten hos de biologiske foreldre, og at man etter en fremtidsrettet helhetsvurdering finner at barnet er mest tjent med at hensynet til stabilitet ”vinner frem” fremfor hensynet til biologi.²¹⁷

Ved vurderingen av spørsmålet om samvær går man ut fra den presumsjonen at samvær er til barnets beste. I forarbeidene til lovendringen av barneloven i 1989 ble det vist til at den nyeste forskningen på området slo fast at barns behov for regelmessig kontakt med begge sine foreldre var større og mer grunnleggende enn tidligere antatt.²¹⁸

I en eldre sak var det hensynet til ro rundt den nye familien til barnet som begrunnet avslaget om samvær med den biologiske far; “Det som derimot kan volde problemer er hva samværsretten vil bety for barnets integrering i den familien hvor morens samboer er den sosiale far”.²¹⁹ I dag er samfunnet mindre opptatt av denne mulige lojalitetskonflikten, selv om den kan være like reellt tilstede i et barns faktiske liv, og hensynet til stabilitet innehar i dag meget svak vekt, blant annet med bakgrunn i fremveksten av det biologiske prinsipp.

Samværsretten er nå i prinsippet uavhengig av tidligere kontakt med foreldrene (jfr Rt 1987 s 456; nektelse av samvær, Rt 1994 s 1394; begrenset samvær, Rt 1995 s 946), og samværsretten anses i dag som så viktig av det må aksepteres en viss utrygghet i begynnerfasen av samværsordningen. I flere rettsavgjørelser slår også Høyesterett fast at det er unntak fra samværsretten som må begrunnes.²²⁰

Gjennom å regulere hyppigheten og lengden på samværet prøver man å balansere barnets behov for kjennskap til sin samværsforelder (og forelderens rett til sine barn) mot behovet for å beskytte barnet fra en samværsforelder som ikke anses for å være god for barnet av ulike årsaker.²²¹ I den anledning gir bl § 43 også en mulighet for å sette vilkår for gjennomføring av samværsrett, typisk vil dette være et vilkår om samvær under tilsyn. Negative personlige egenskaper får mindre betydning ved samværsaker enn ved saker om daglig omsorg (barnefordelingssaker), ”Dersom samvær helt eller delvis skal nektes en far eller mor på grunn av vedkommendes personlige egenskaper, må det normalt dreie seg om negative egenskaper utover normal variasjonsbredde”.

---

²¹⁷ Se f.eks Rt. 1986 s. 946.? Motsatt utfall i Rt. 1997 s. 170

²¹⁸ forarbeid..?

²¹⁹ Rt 1987 s. 598 .

²²⁰ Rt 1994 s 1394, Rt 1987 s 456, Otprop nr. 56 (1996-97) s. 55

²²¹ Rt 1996 s. 888

Uttalelsen var først publisert i Rt 1976 s 1497, men ble gjentatt flere ganger av Høyesterett, sist i Rt 1996 s 888. Familiemeldingen påpeker at det i noen tilfeller vil være riktig å begrense barnets tilgang til en samværsforelder, i en prioritering av barnets generelle utvikling fremfor foreldrekontakten.²²² Det er i meldingen vist til NOVA-rapporten til Katrin Koch, som konkluderer med at domstolen i barnefordelingssaker og samværssaker må vurdere en rekke konkrete spørsmål for å kunne ta beslutninger i disse sakene og at barnet i mange saker må beskyttes fra forhold som har negative konsekvenser for oppvekst og utvikling.

Det kan argumenteres for at den strukturelle nedvurderingen av negative personlige egenskaper, blant annet voldstendenser, samtidig er en forsterkning av det biologiske prinsipp.²²³ Et sterkere fokus på at også samværssaker etter barneloven skal underlegges en helhetsvurdering med barnets beste for øye, vil måtte ta i betraktning spørsmålet om vold mellom foreldre eller mot barnet. I dag er løsrivelsen av voldsspørsmålet med på å legitimere bruk av vold og trusler. Ved innvilgelse av samvær gir retten dessuten den voldelige partneren en mulighet til å opprettholde kontrollen over den andre.

Utgangspunktet etter barnevernsloven, som etter barneloven, er at det skal være samvær mellom barn og foreldre. Det fremgår av begge lovers forarbeider at det bygges på et biologisk prinsipp. Men i samværssaker som vurderes etter barnevernloven vektlegges helt andre momenter. Mens opprettholdelse og styrking av kontakten mellom barnet og begge foreldrene er målet ved saker etter barneloven,²²⁴ er det ved barnevernssaker uttalt at samvær ikke skal skje så ofte at det går ut over nødvendig omsorgsmessig stabilitet og kontinuitet i fosterhjemmet. Hvis det er snakk om varig omsorgsovertagelse tilkjennes det vanligvis lite samvær, da man anser at målet med samværet er kjennskap til og kunnskap til sitt biologiske opphav. Det skal likevel sterke grunner til for å avskjære samvær totalt mellom barn og foreldre, se f.eks Adele-saken. I Rt. 2002 s. 908 fant retten at det forlås tilstrekkelig spesielle og sterke grunner jfr bvl §4-19 annet ledd, til at mor ikke skulle ha rett til samvær..... De konkrete forhold vil i mange tilfeller være ulike alt ettersom utgangspunktet er et barn i fosterhjem eller et barn hos biologisk mor eller far. Foreldrenes skikkethet, og deres historie sammen med barna, vil kunne påvirke synet på hvor vesentlig man finner at forholdet kan sies å være for barnet. Men i andre saker kan momentene være mer like enn forskjellene i utgangspunkt. Det er allerede dokumentert at mange foreldre også i saker etter

---

²²² St.meld. nr. 29 (2002-2003)

²²³ Aanestad (2001)

²²⁴ Innst.O.nr.30 (1980-1981) s.17

barneloven har en forhistorie med dokumenterte problemer av ulike slag (s. 4). Etter mitt syn er det et paradoks at noen barn blir tvunget til ukentlig samvær med foreldre som har en mer eller mindre skadelig påvirkning på dem, mens andre barn ikke får treffe sine biologiske foreldre mer enn noen få ganger i året, selv om det ikke er blitt påvist negative følger av samværene nå. Den konkrete avgjørelsen om lite samvær kan i de aktuelle saker være riktig lovanvendelse, mitt spørsmålstegn retter seg mot de ulike uttrykk samvær er blitt gitt i henholdsvis barneloven og barnevernsloven.

Med bakgrunn i stadig mer komplekse familieforhold, bør det etter mitt syn tas opp til vurdering om samvær fremdeles skal være knyttet til det juridiske foreldreskap, eller om det skal kunne løsrives herfra. Ønsket om lett forståelige regler og forutberegnelighet taler mot en slik utvidelse av samværsretten. Mens ønsket om å fremme det psykologiske foreldreskap, og mest mulig omsorg for barnet kan tale for utvidelsen. Ca 175.000 barn lever i en familie med stemor og/eller stefar. Endel barn lever også sammen med foreldre av samme kjønn, hvor den ikke-biologiske foreldren ikke får adoptere barnet fordi det finnes en far som ønsker foreldreansvar eller fordi barnet er adoptert fra et land som ikke tillater homofil partnerskapsadopsjon. Flere av disse barna vil oppleve at deres ikke-biologiske foreldre, som de har levd sammen med store deler av livet, bryter med deres biologiske foreldre. Dette har alltid funnet sted, men det forhold at lovgivningen ikke tidligere har regulert samvær mellom ikke-juridiske barn og foreldre, tilsier ikke i seg selv at dette forhold ikke bør tas opp til vurdering. Dette er et område som berører stadig flere barn.

4.2 Spørsmålet om etnisitet og religiøsitet

4.2.1 Innledning

Samfunnets utgangspunkt er at alle skal ha rett til å hevde sine verdier, følge kulturelle tradisjoner og praktisere sin tro, sålenge de befinner seg innenfor norsk lov og grunnleggende menneskerettigheter.²²⁵ Retten til blant annet religionsfriheten er også nedfelt i Grunnlovens § 2. Kulturelt mangfold anses en berikelse og en styrke for fellesskapet.

4.2.2 Etnisitet/religiøsitet og likestilling

Likestilling er ikke bare et begrep brukt i forhold mellom mann - kvinne, men et begrep som omfavner alle menneskelige forhold som sådan. Den siste tiden har det vært et stadig sterkere fokus på etnisk likestilling, og kampen for minoriteters (og da særlig minoritetskvinnenes) rettigheter.

---

²²⁵ St.meld.nr.17(1996-97)

Den feministiske versjonen av multikulturalisme oppsto som en kritikk av hvite middelklassekvinner hegemoni i kvinnepolitikk og feministisk teori. Særlig har antagelsen om at alle kvinner blir undertrykt, like mye og på lik måte, blitt gjenstand for kritikk. Nødvendigheten av å se mannlig herredømme i sin relevante kontekst har blitt fremhevet. Patriarkat i India menes for eksempel å henge sammen med fattigdom, kaste og analfabetisme, mens patriarkat i USA har sammenheng med blant annet rasisme, våpenkultur og et sviktende velferdssystem. Representanter for "svarte feminister" søker å forstå den enkelte kvinne som individ med bakgrunn i sin kultur, rase og etnisitet.²²⁶ I hvilken grad skal vi tillegge mødre den samme grad av romslighet vedrørende hennes morsgjerning?

Kan det for eksempel tenkes at en muslimsk kvinne tolker begrep som "frihet" og "autonomi" annerledes enn mange norske? Hvilke andre verdier kan tenkes å ha like høy eller høyere status i hennes liv? Den tradisjonelle innvandrerkvinnen kan i en del tilfeller oppfatte seg selv mer som en del av familien, enn som et individ. Arbeidsmarkedsprinsippet fremstår av underordnet betydning. Spørsmålet er om lovgivningen skal forsøke å endre kvinnene, eller om lovgivningen må tilpasses de ulike typene kvinneliv. Stortingsmeldingen fremhever prinsippet om valgfrihet, kombinert med informasjon til kvinnene for å gi dem tilstrekkelig innsikt og nettverk og andre mulige tiltak for å muliggjøre frie valg.²²⁷ På den andre siden fremheves nytten av et samråd for å drøfte ulike syn på familiepolitikk og likestilling.

Ifølge undersøkelser til Kirsten Danielsen vil det påvirke fars permisjonsbruk i negativ retning hvis han har innvandrerbakgrunn, mens mors bakgrunn som innvandrer ikke påvirker fars bruk av permisjon. Dette kan til en viss grad forklares i at innvandrerkvinnen har en løsere tilknytning til arbeidsmarkedet; bare litt over en tredjedel opparbeidet seg rett til lønnet fødselspermisjon, og tallene er enda lavere for den delen av kvinnene som kommer fra land utenfor Europa eller USA. Hensynet til etnisk mangfold tilsier med andre ord en varsomhet i en videre stringent ordning av fødselspermisjonslovgivningen. Om myndighetene ønsker å påvirke innvandrerfamiliene, viser disse tall at andre måter enn økning av farskvoten må vurderes.

NOVA rapport 13/00, som bygger på materiale hentet fra barnefordelingssaker i Oslo tingrett, viser at foreldre med en annen kulturell bakgrunn (en eller begge er født i et annet land) er overrepresentert i barnefordelingssaker som blir behandlet av retten. I 43 % av sakene var en eller

---

²²⁶ Se f.eks Bell Hooks: "Ain't I a Woman?" fra 1981

begge foreldre født i et annet land enn Norge.²²⁸ Det reises i rapporten spørsmål om det generelt bør følge en mer omfattende og nyansert vurdering av ulike løsningsmuligheters hensiktsmessighet for barnet. Spesielt spørres det om hvorvidt fokuset på enighet mellom foreldre, hvor konfliktnivået allerede er høyt, er ivaretagelse av hensynet til barnet. Det faktum at de fleste av disse sakene allerede hadde vært gjennom en behandlingsrunde tydet på at de avveiningsnormer som var blitt vektlagt i rettsforliket, ikke gav endelig ro rundt forholdet.

4.2.3 Etnisitet/religiøsitet og barnets beste

I møtet med innvandrere eller foreldre med en sterk religiøs overbevisning som påvirker barneomsorgen, er det viktig å kunne skille mellom det som er annerledes, men akseptabel barneomsorg, og det som er en annerledes og uakseptabel omsorg.²²⁹

Retten legger i flere saker til grunn at bestemte trosretningers innflytelse på barneomsorgen må medfølges av en varsomhet og romslighet når denne er oppe til vurdering i konkrete saker.²³⁰ Det legges til grunn at det bare er i de tilfeller at det er fare for konkrete skadevirkninger, eller det er påvist skadevirkninger på dem, at det vil kunne få betydning i spørsmålet om daglig omsorg. Uansett vil vurderingen måtte foretas konkret for det enkelte barn og dens far eller mor, det avgjørende vil ikke være organisasjonens ideologi, men foreldrenes tolking av denne og etterfølgende adferd. Dette vil bare inngå som et moment i den helhetsvurdering av barnets beste som uansett skal følge rettens beslutning.

Innvandringsmelding la til grunn at det må legges ekstra ressurser i arbeid med barn og unge med innvandrerbakgrunn for å sikre disse deres selvsagte rettigheter, og for å sikre likeverdige levekår og like mulighet til deltagelse.²³¹ Barnehage og skole fremheves som viktige arenaer for å sikre disse barns muligheter. Også i utvalget som vurderte barnefamilienes rammevilkår i Norge var det bred enighet om at barn med innvandrerbakgrunn, funksjonshemmede barn og barn under tiltak fra barnevernet hadde spesielt nytte av tilbudet i en barnehage.²³² Dette fokus på å sikre barn "deres selvsagte rettigheter" er etter mitt skjønn viktig å overføre til sterkt religiøse grupper i samfunnet. Spesielt viktig er fokus på jentenes muligheter; deres frihet til å velge sitt eget liv og i den forbindelse retten til å velge livspartner.

---

²²⁷ St.meld.nr.17(1996-97)

²²⁸ Ot.prp.nr.29(2002-2003) s. 41

²²⁹ Gerd Hagen (2001)

²³⁰ Rt 1994 s. 992 og Rt 1996 s. 420

²³¹ St.meld.nr.17 (1996-1997)

Krav til fosterforeldres etniske og religiøse tilhørighet har i flere rettsaker vært det springende punkt. I sitt siste rundskriv har departementet gitt en definisjon av hva lovgiver mener med kravet til fosterforeldres særlige evne; ”Der det er mulig bør barnet fortrinnsvis plasseres i et fosterhjem som har samme etniske og religiøse tilhørighet som barnet selv og barnets familie.”²³³ I utkastet til de reviderte forskriftene som trer i kraft 1 jan 2004 (også i lov????) er det i § 4 uttalt at barneverntjenesten skal ta tilbørlig hensyn til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn. Etter denne forskriften kan man i hvert fall forvente at spørsmålene om tilhørighet blir utførlig vurdert ved plassering av et barn i fosterhjem.

Spørsmålet om hvilken vekt etnisk tilhørighet skulle tillegges ved barnevernets plassering av barn var oppe i Høyesterett i 1994. Jenta som nå var vel to år gammel, var blitt plassert i etnisk norsk fosterhjem da hun var 4 måneder. Foreldrene hennes var fra Peru. I tråd med de biologiske foreldrenes ønske hadde hele tiden barnets tante og onkel ønsket å adoptere henne. Det blir uttalt at selv om det bør tas ekstra hensyn til barnets etniske bakgrunn ved plassering av barn over rasemessige eller etniske skiller, skal det i totalvurdering legges enda større vekt på ”adoptivforeldrenes personlige egnethet og omsorgsevne”.²³⁴ Jenta ble boende i fosterhjemmet.

I en nyere sak for Høyesterett var det foreldrene selv som krevde gutten tilbake etter over 4 år i fosterhjem.²³⁵ Førstvoterende uttaler at den egenverdien som det har at barnet får vokse opp hos sine biologiske foreldre skal vektlegges. Sammen med det positive for guttens identitetsfølelse og selvbilde at han fikk vokse opp hos sine biologiske foreldre og vokse seg ”inn i deres livsform, kultur og religion”, fant flertallet på 4 at gutten skulle flytte tilbake til sine biologiske foreldre. På den andre siden fremholdt mindretallet, dommer Tjomsland at guttens tilknytning til fosterforeldrene var sterk, og guttens forhold til de biologiske foreldrene tilsvarende svak. Selv om utgangspunktet er at barn om mulig skal få vokse opp hos sine biologiske foreldre, og det faktum at gutten hadde en annen etnisk bakgrunn enn fosterforeldrene skal bli tillagt vekt, fant mindretallet at overflytning til de biologiske foreldre ville innebære en for stor risiko for ”betydelige og irreversible utviklingsskader.”

---

²³² NOU 1996: 13

²³³ ?????

²³⁴ Rt 1994 s. 805

²³⁵ Rt 1997 s.170

Barnets behov for kjennskap til sin opprinnelige kultur skal ikke bagatelliseres. Heller ikke de biologiske foredres ønske om at deres barn skal få mulighet til å være en del av deres sosiale, religiøse og kulturelle fellesskap selv om de ikke makter å ta seg av sitt eget barn. Likevel ønsker jeg å fremheve at fokus må være at barnet får vokse opp i en familie som har mulighet til å gi barnet hjelp til å mestre nettopp det samfunn det lever i. Kjennskap til sitt religiøse og etniske utgangspunkt i livet kan barnet få på andre måter, mange fosterbarn opprettholder for eksempel fremdeles kontakten med sin biologiske familie. Mange adoptivbarn er med i vennegrupper e.l hvor fokus er på deres opprinnelsesland. For det andre fremhever jeg igjen viktigheten av å normalisere identitetskonflikter. God tilknytning, med andre ord kvalitet, mellom barnet og dets faktiske omsorgspersoner må også tillegges vekt ved en fremtidsrettet vurdering av hva slags utfordringer barnet kan møte.

4.3 Spørsmålet om klasse

4.3.1 Innledning

Historisk sett er Norge samfunn uten store klasseforskjeller. Men også her finnes laginndeling. I USA er det uttalt at klasseidentitet har en sterk sammenheng med valg av farsmodell. Som jeg tidligere har pekt på har det vært (og er?) høyt utdannede kvinner fra den øvre middelklasse som først og fremst har drevet likestillingskampen. Dette har nødvendigvis preget valget av både satsningsområder og ikke minst farget synet på de ulike saker som debatteres.

4.3.2 Klasse og likestilling

Blant de kvinner som er uten utdanning utover grunnskolen har ca halvparten rett til fødselspermisjon, mens ca 90 % av kvinnene med utdanning på høgskole- og universitetsnivå har rett til lønnet permisjon. Mye tyder på at tidsaspektet er viktigere enn det økonomiske når det gjelder valg av permisjonsordning; mens 57, 7 % av alle mødre valgte 80 % lønn i 52 uker i 1993, valgte 78, 7 % av alle mødre med rett til permisjon 80 % lønn i 52 uker i 2000. Kvinner med lang utdanning er de som oftest velger lang permisjon, mens kvinner med kort utdanning og lavere lønn velger kort permisjon med full lønn.²³⁶

Analysene viser at både mødres og fedres utdanningsnivå har stor betydning for hvordan arbeidet med hus og barn fordeles. De fedre som gjør barna, og hjemmearbeid generelt, til en sentral del av livet er i høy grad de menn som er gift med kvinner som ligner dem selv; samme utdanning,

---

²³⁶ Trude Lappegård og Kirsten Danielsen (2003) nr 5

samme stilling i arbeidslivet. Disse sammenhengene gjelder uavhengig av arbeidstid, inntekt og en rekke andre forhold, men fedres relative innsats øker i takt med mors tid til arbeid utenfor hjemmet. Det kan pekes på flere ulike forklaringer til dette; Disse kvinnene har en reell forhandlingsmakt, mennene har selv et bevisst forhold til barneomsorg og viderefører ikke bare den tradisjonelle mannsrollen og begge foreldre har en forventning om at de begge skal bidra på noenlunde lik måte i sitt felles familieprosjekt.²³⁷

Vi ser at gruppen høyt utdannede kvinner er den gruppen som velger å være lengst hjemmet med barnets i forbindelse med barselpermisjon og som oftest velger barnehage, selv om det er hun som har minsket sin ukentlige arbeidsinnsats mest for å være mer hjemme med barn i kontantstøttealderen. Samtidig er denne gruppen kvinner minst fornøyd med mannens innsats i hjemmet selv om det er hennes ektemann eller samboer som tar ut lengst permisjon. De høyt utdannede mødrene er også de som jevnt over er mest positiv til lik kjønnsmessig arbeidsdeling hjemme og ute, noe som har fått enkelte til å spørre om likestilling først og fremst er et ideal for velutdannede kvinner.²³⁸

Spørsmålet om likestilling og arbeidsfordeling mellom kvinner og menn vil sannsynligvis fremover bli et forhandlingsspørsmål, både innad i de ulike familier og på arbeidsplasser, i første rekke mellom menn og arbeidsgiver.²³⁹ Med bakgrunn i at den sosiale differensieringen sannsynligvis vil øke, vil vi sannsynligvis få større ulikheter mellom kvinner og mindre forskjeller i gjennomsnitt mellom kvinner og menn. En viktig faktor her er utdanning. Kjønnsforskjellen minsker sin generelle vekt.

Når kvinners muligheter og forventninger til livet etterhvert spenner over et mye større spekter enn før vil det gi mange kvinner gevinster, men det kan også påføre noen kvinner større tap. Forskjellene mellom kvinner øker. Ett av uttrykkene for relativ fattigdom er marginalisering (utstøting fra viktige arenaer). For at noen skal bli marginalisert må det ligge forventninger om å delta. De psykososiale belastningene ved å være utstøtt fra arbeidslivet vil ikke på samme måten ramme en hjemmевærende husmor som føler at hun innfrir både egne og andres forventninger. Kvinnekamp, likestillingsideologi og noen kvinners større livsutfoldelse, kan ha forandret

---

²³⁷ Kitterød, 2000 (b)

²³⁸ Kitterød, 2000 (a)

²³⁹ Skrede, 1999

forventningen til livet mer enn hva som er rimelig utfra de realistiske mulighetene mange fortsatt har til å innfri disse forventningene.

4.3.3 Klasse og barnets beste

Forskning viser at økende sosial forskjell medfører økt risiko for barna. For eksempel er det hyppigere tilfeller av barn med lav fødselsvekt eller barn som dør i første leveår hvis mor er enslig, ung og har lav utdanning.²⁴⁰

Det er barn av foreldre hvor mor har høy inntekt som oftest benytter seg av det tilbudet barnehager er. Det er flere mulige forklaringer på dette. Enten kan det tyde på at det er disse foreldrene som mener at det i dagens samfunn er best for barnet å være i barnehage, eller det kan være et tegn på at kvinnene lar karriere og selvutviklingen veie høyere enn andre, eller det kan vise en resignasjon; “alle andre sender jo barnet sitt i barnehagen og jeg må jo bruke den utdannelsen jeg har...”²⁴¹ Det har i flere sammenhenger blitt pekt på at barn av mindre ressurssterke mødre er taperne ved kontantstøtteordningen. Deres mødre ser seg ikke i stand til å velge bort de pengene, og velger da å holde sitt barn hjemme på bakgrunn av økonomiske betraktninger, og ikke med utgangspunkt i hva som er barnets beste.

4.4 Sammenfatning

De myndighetsbestemte rammer som en mor opererer innenfor sender ut motstridende signaler.

I spørsmålet om kjønn og fødselspermisjon bærer rettsreglene preg av et sterkt normativt ønske. Det er fremdeles samfunnets mål at barnet skal få omsorg fra både en mor og en far, hvor det som betyr noe er at begge kjønn er representert.²⁴²

Ønsket om individuell valgfrihet preger i sterkere grad lovgivningen som regulerer rettigheter og plikter til hvordan en mor skal leve når den lovbestemte permisjonstiden. Kontantstøtteordningen har et ønske om å bidra til økt valgfrihet, det samme har bestemmelsene om rett til redusert arbeidstid ved omsorgsarbeid i hjemmet. De uttalte målsetningene om full barnehagedekning og ønsket om at deltidsarbeidene kvinner skal ut i full jobb trekker i motsatt retning. Koblingen mellom likestilling og yrkesaktivitet trekker også i retning av at kvinner ikke er likestilt om hun

---

²⁴⁰ NOU 1999: 13 s.115

²⁴¹ Kraft, min sammenfatning av en mors hjertesukk på side 26-27.

ikke er selvforsørgende. Også dagens ordning for hvordan man opparbeider pensjonspoeng viser et trykkesystem som "straffer" dem som velger å være hjemme noen år med små barn, også om man arbeider deltid. Dette avhjelpes noe gjennom retten pensjonspoeng for omsorgsarbeid, men på langt nær fullstendig. De bestemmelsene som påvirker en mors liv fremover gir ikke den samme anvisning på ønsket om å utviske den typiske kvinnelige omsorgsmodell, selv om det er flere rettigheter som trekker i retning av å motivere mødre for et fulltid yrkesliv, enn det er krefter som arbeider i motsatt retning.

Regler om felles foreldreansvar, delt omsorg og pliktig samvær bærer også preg av lovgivers sterke ønske om at begge foreldre, i egenskap av ulike kjønn, deler omsorgen mest mulig likt mellom seg.

Barnets behov for omsorg som selvstendig argument i familiepolitikken er det en mindre grad av fokus på. Ingen spør seg hvor mye omsorg som et barn bør få, eller bør ha rett til, av sine foreldre; diskusjonen dreier seg stort sett om at far og mor må dele likt. Heller ikke grunnlaget for det sterke fokuset på fedres innsats som omsorgsyter diskuteres. I den grad forbehold av permisjonstid for far bidrar til å forløse fars omsorgspotensialet, må dette sies å bedre barnets situasjon. Men foreldre er ulike, noen har mer omsorg å gi til eldre barn enn yngre, hos noen foreldre er praktisk omsorg for barnet ingen sterk egenskap. Ved å opprettholde fokus på at foreldrene må bli like i barneomsorgen, tar vi bort fokus fra at foreldrene kanskje har både ulik lyst og ulik kompetanse til å være hjemme med barna. For barnets skyld bør fokus på likestilt foreldreskap i større grad komplementeres med en diskusjon om kvalitet. Og hvis menn og kvinner i utgangspunktet er like faller grunnen for å argumentere om det to-kjønnede foreldreskapet ut. Farsfiguren, både den biologiske og sosiale, fremheves i så mange sammenhenger som den gjør må erstattes av en ny idè.

Det blir i flere sammenhenger hevdet at det ikke er forskjell på kjønnene.

Og uansett om vi opprettholder et syn som innebærer en forskjell på menn og kvinner, forskning viser at kjønn har minimale konsekvenser når det gjelder barneomsorg. Det meste tyder på at likestilling i seg selv er irrelevant når det gjelder god barneomsorg, i alle fall om vi ser bort fra oppdragelseeffekten det har for den kommende generasjon, og forbildemulighetene likestilling gir. Selv om vi skulle tro at mødre og fedre gir ulik type omsorg, er det lite som tyder på at barn trenger mer av den ene eller den andre, eller at den ene typen omsorg er foretrukket på et tidspunkt fremfor en annen. At likestilling derfor er et viktig mål i barne- og familie Lovgivingen kan i beste fall ikke

---

²⁴² St.meld.nr.29 (2003-2004) s.6

begrunnes i små barns behov, i verste fall er dette fokuset vill-ledende, og bidrar til å stjele fokus fra andre, sentrale mål i ivaretagelsen av barnets behov. Etter mitt skjønn handler kampen for å få fedre hjem i stor grad om kampen for fedre til å få lov å være fedre, og kampen for å få mødre til å være arbeidstagere. Hvorvidt likestillingsprosjektet skal integreres i familielovgivningen handler i aller høyeste grad om foreldres behov og ønsker. Også fokuset på barnets etniske og religiøse bakgrunn, vil jeg hevde preges av ønsket om foreldres mulighet til å påvirke sitt barn. Men mens lovregler søker å påvirke foreldres valg ved fødselspermisjon, bærer ikke lovgivningen preg av samme normative karakter når det gjelder religion og etnisitet. Her blir religionsfrihet og mangfold fremhevet som positive verdier i samfunnet. I hvilken grad barn lider under foreldres frihet til for eksempel religionsutøvelse, kommer tydeligere frem i lovgivningen som regulerer adgang til ekteskap, ol. Også retten viser tilbakeholdenhet med å vurdere religionens mulige negative effekter på barnets interesser. Frihet til religion er viktigere enn frihet til utforming av kjønn.

Statistikk viser at religiøsitet, etnisitet og klasse/økonomi trer frem som stadig viktigere forklaringer på ulik organisering av familieprosjektet. Fremdeles vil mødre leve ulike liv; kompleksiteten bare øker. Konflikten mellom å fremme gode hensyn, og samtidig la medlemmene i et samfunn velge hva slags normer som skal være motiverende for deres liv, er etter mitt skjønn en konflikt med økende grad av relevanse. En mulig måte å løse dette på er å være forsiktig med detaljreguleringen. Det kan også argumenteres for at det samme målet (for eksempel ønsket om å få flere fedre til å øke permisjonstiden) bedre kan nås på andre måter, for eksempel gjennom å endre de økonomiske konsekvenser for både arbeidstaker og arbeidsgiver. Utfordringene som trer frem plasserer seg midt i den poststrukturalistiske debatten. Hva gjør vi med dem som velger annerledes? Skal det stimuleres til selvstendige valg eller skal det økonomisk, juridisk og følelsesmessig vanskeliggjøres fra samfunnets side? Hvis vi kunne bevege oss videre med kjønnsdimensjonen som et viktig utgangspunkt men ikke det viktigste fokus, da ville vi kanskje få øynene opp for andre sider av en omsorgslyster som er viktigere enn kjønn. Hvis vi fokuserte på kvaliteten i barneomsorgen og muligheten til å danne og opprettholde trygge relasjoner kunne både hensynet til barnet og hensynet til partene ivaretas på en mer forutsigbar måte.

5 Hva er da en mamma?

5.1 Dagens familie

Det er i overkant av en million barn i alderen 0-17 år i Norge. 1 januar 2002 fordelte barna seg slik på de ulike familietyper: 62 prosent levde sammen med gifte foreldre eller registrerte partnere, 14 prosent sammen med samboende foreldre, 17 prosent sammen med enslig mor og bare 2,5 prosent sammen med enslig far. 5 prosent levde sammen med mor og stefar og 0,5 prosent sammen med far og stemor.²⁴³

De fleste barn blir fremdeles født inn i et parforhold, 27313 barn født av gifte foreldre, 23393 av samboende foreldre. Antall barn født inn i en-foreldre familier er ganske stabilt; ca 4700 barn. Ser vi på statistikken over hva slags familie første barn blir født inn i er fordelingen mellom gifte og samboende foreldre snudd; 7999 barn fødes inn i ekteskap, mens 11638 barn fødes av samboende foreldre.²⁴⁴ Av alle barn under 18 år var det bare 34 som bor sammen med ei mor eller en far som lever i et registrert partnerskap (1.1.2000).²⁴⁵ Vi vet verken hvor mange partnerskap disse barna fordelte seg på eller hvor mange barn som levde sammen med lesbiske eller homofile foreldre utenom partnerskap.

Familielivet er preget av mange flere endringer enn tidligere; parforhold varer ikke livet ut. Stadig flere barn opplever at foreldrene deres flytter fra hverandre. Risikoen for samlivsbrudd er vel tre ganger så stor for samboere med barn som for ektepar med barn. Hvert tredje barn bor periodevis i en en-foreldre-familie før mor og/eller far igjen finner nye partnere.²⁴⁶ For tiden bor ca 222 000 barn sammen med mor eller mor og stefar, og vel 33 000 barn bor sammen med far eller far og stemor.²⁴⁷ Om lag en fjerdedel av alle barn i dag lever i andre familiekonstellasjoner enn med begge biologiske foreldrene.

---

²⁴³ Barnestatistikken, SSB.

²⁴⁴ www.ssb.no/emner/02/02/10/fodte/tab-2003-04-30-12.html (26.12.03)

²⁴⁵ Statistisk Sentralbyrå; www.ssb.no/barnogunge/2003/tabeller/00a0203.html (26.12.03)

²⁴⁶ NOU 1993: 17 s. 270

²⁴⁷ Statistisk Sentralbyrå; www.ssb.no/barnogunge/2003/tabeller/00a0203.html (26.12.03)

De enslige fedrene som finnes har stort sett bedre levekår enn enslige mødre. De har bedre økonomi, høyere utdanning, høyere yrkesdeltakelse og høyere materiell standard. Men vi vet ikke nøyaktig hvor mange av disse "enslige" som reellt lever i stefamilier. F.eks føres det kun statistikk over noen begrensede typer stefamilier, nemlig der paret får felles barn og stebarna bor fast hos paret.

En ting er hvordan familien ser ut, en annen ting er hvordan den fungerer:

Dette peker mot det andre utviklingstrekket vi finner i ulike barnefamilier; den økte tiden både mor og far bruker på arbeid utenfor hjemmet. Men selv om tiden de er hjemme er redusert, er ikke tiden brukt på direkte omsorg for barn blitt mindre. Småbarnsforeldre har fått mindre fritid, og bruker mindre tid på husarbeid.

Den gruppa som fremfor noen har økt sin yrkestilknytning etter 1980, er mødre med små barn. Gjennom yrkesaktiviteten til kvinnene har en basis for ekteskapet blitt borte; inndelingen i komplementære roller. Det har skjedd en avlastning av mennenes forsørgeransvar, dels til kvinnene selv og dels til trykkesystemet.

I 1998 var det bare 8 prosentpoeng som skilte yrkesdeltakingen til småbarnsmødre fra mennene (som var 88 prosent), og yrkesdeltagelsen var høyere enn for alle kvinner generelt (som var 78 prosent).²⁴⁸ Men fortsatt er det langt frem til en lik fordeling av familieinntekten. Kvinnene har dårligere betalte jobber enn menn i tillegg til at mange arbeider deltid.

Antall barn og barnas alder har fortsatt betydning for om mor er i lønnet arbeid eller ikke. Men selv blant småbarnsmødre er de aller fleste i arbeid, i alle fall om de er gift eller samboende. Her er det først og fremst de enslige mødre som skiller seg ut med relativt svakere yrkefrekvens. Samtidig med innføringen av kontantstøtten ble det igjen en nedgang av småbarnsmødres heltidsarbeid. Denne tendensen er opprettholdt de siste 5 årene, slik at idag arbeider 62 % av mødre med barn under 16 år deltid.²⁴⁹ Fedrenes arbeidstid er ikke endret etter innføringen av kontantstøtte, og er også forholdsvis lite avhengig av hvor mye mødrene arbeider. Bare småbarnsfedre med

---

²⁴⁸ Samfunnsspeilet nr 4/1999

²⁴⁹ Tale Hellevik (2000)

hjemmearbeidende ektefeller skiller seg ut med mye lengre arbeidstid, 7 timer mer enn andre småbarnsfedre.²⁵⁰

5.2 Om samfunnet og barndommen

Normen for velferdstaten er likhet. Men barn er individer, aktive og deltagende, med ulike forutsetninger og behov. Videre er barndom et sosialt, kulturelt og historisk konstruert fenomen. Dette gjør at barndom og barneomsorg hverken er et statisk eller entydig begrep. I forhold til bare for 50 år siden har samfunnet endret seg fundamentalt. Vi flytter mye mer, lever mer alene og i mindre enheter og tilbringer mindre tid i hjemmene våre. Av ulike årsaker er de fleste barn i barnehage eller hos dagmamma. Det er en ny og helt annerledes konstruksjon av virkeligheten som medfører at barnet lever store deler av barndommen i "et annet samfunn" enn de voksne.

I et generasjonsperspektiv kan det fremheves at barndom står i et relasjonelt forhold til voksendom.²⁵¹ Det er i strukturorientert barndomsforskning erkjent at det i samfunnsmessig forstand kan være interessekonflikter mellom barn og voksne, blant annet i forhold til foredelingsspørsmålene. Hovedårsaken til konfliktene er den assymetriske maktbalansen; som sosial kategori har barn det til felles at de står i en underordnet posisjon i samfunnet. Denne interessekonflikten kan også finne sted innad i den enkelte familie. Lovverkets og rettsanvenders avveining av hensyn kan i noen tilfeller også fremstille denne interessekonflikten.²⁵²

Vi må i større grad forholde oss til at samfunnet ikke er så homogent som det var for bare 30 år siden. Både kjønn, etnisitet, geografisk bosetting og andre faktorer påvirker foreldre i deres utøvelse av foreldreoppgaven, samtidig som samfunnsvitere også fremhever at individualitet og individuelle valg har høyere verdi enn noen gang tidligere. Hvilke verdier lovgiver fremhever gjennom sin politikk og sine lovbestemmelser vil derfor være omdiskutert, i dag i enda større grad enn tidligere med bakgrunn i et stadig sterkere innslag av heterogene elementer i samfunnet.

Visse grunnidèer er det likevel en høy grad av enighet om. For det første er det enighet om en familierpolitikk som legger til rette for å kombinere familieliv og arbeidsliv. Hvordan og hvorfor er man ikke enig om, dette endrer seg avhengig av hvilke politisk parti eller grupper av parti som sitter ved makten. Fra et kvinnepolitisk ståsted er det blitt pekt på at det uansett er viktig at kampen om

---

²⁵⁰ NOU 1993: 17 s. 258

²⁵¹ Randi Dyblie Nilsen (2003)

²⁵² Spørsmålet om tilbakeføring blant andre Rt 1986 s. 946 og Rt 1997 s.170 viser hvordan mødres behov for å være mødre blir avveid i forhold til barnets behov for å fortsatt være hos sin fostermor.

tiden ikke blir et privat spørsmål, fordi valgfriheten ikke blir reell om det offentlige ikke legger til rette for dette.

For det andre er det enighet om at barns oppvekstvilkår er viktig. Uenigheter mellom de politiske partier melder seg når det skal konkretiseres hva som må prioriteres for å skape gode oppvekstvilkår for barn, med stadige politiske "tautrekkinger" frem og tilbake mellom for eksempel kontantstøtten på den ene siden og full barnehagedekning på den andre. Spørsmålet om hvorvidt god tid er viktig for barn, hva man oppfatter med god tid og hvordan man eventuelt skaper det er et annet spørsmål som skaper høy temperatur i debatt. Litt forenklet kan man si at debattantene deler seg i to leire; den ene leiren fremhever kvalitetstid som svar på tidsklemma: Den andre leiren fremhever kvantitetstid som det eneste riktige.

Familien som beskyttelseobjekt settes også i fokus flere steder. Som Thomas Hylland Eriksen har sagt "Familielivet er langsomt og derfor utidsmessig, og derfor trenger det å beskyttes mer enn noen gang." De tradisjonelle likestillingsforkjempere som krever kvinner ut i en 100% stilling (som vanligvis far allerede er i), dyrker på mange måter begrepet om kvalitetstid, et begrep mange tar sterk avstand fra.

Hva viser forskningen om barna? Som allerede vist til i avsnittet om barnehage og kontantstøtte viser forskning at problemstillingen er mer kompleks enn at vi kan nøye oss med å telle timer, f.eks. i barnehagen vs i hjemmet. Opplevelsen av stress handler ikke minst om hvorvidt små og store trives, og trivsel handler mye om kvalitet. Familiemeldingen legger til grunn at foreldre velger det som også er best for barnet, men fremhever at både menn og kvinner bruker mye tid sammen med barn, selv om tiden til aktiv omsorg har gått noe ned på 90-tallet.²⁵³

Familialiseringen av barndommen har i en stor grad skygget for det faktum at også barn er subjekter. Mens feministiske perspektiver har løst opp den familialiseringen av kvinner som uløselig knyttet henne til posisjonen som mor, har den samme frigjøring enda ikke skjedd når det er tale om barns behov. Offentlige dokumenter som angår barnefamilier bærer fremdeles preg av et syn på at familien som enhet har godt av det samme tilbudet, og som en forlengelse av dette; at foreldrene klarer å skille barnets behov fra sine egne behov. Samtidig vil jeg fremheve det juridiske fokus på barnets beste som et bidrag til å skille barnets behov fra foreldrenes.

---

²⁵³ St.meld.nr.29(2002-2003) s.17

5.3 Om kvinnen

5.3.1 Endring av kvinnerollen, utvikling for kvinnen?

Kvinner og menn har formelt sett like rettigheter. Er det da trekk ved den sosiale og kulturelle situasjon som påvirker kvinner til å velge annerledes enn menn, eller er vi rett og slett ulike?

Kvinner har de siste 25 årene beveget seg i stormskritt inn på menns arena, delvis som et resultat av egne strategier, men først og fremst er kvinner og mødre drevet frem i et samspill med mer omfattende sosiale og kulturelle endringer. Menn har i mindre grad vendt seg mot den private sfære, og da i større grad på bakgrunn av tvang og press, både fra kvinnene selv og det offentlige.

Kvinner har forbedret sin situasjon på to områder på 1980-tallet; økt materiell standard og aktivitet (yrkestilknytning, utdanningsvirksomhet og fritidsaktiviteter). Blant menn er det bare den materielle standarden som har endret seg vesentlig til det bedre. Likestilling blir i høy grad sett i sammenheng med økonomi.

Kjønnsforskjellene i tid til henholdsvis yrkes- og husholdsarbeid er særlig markert blant småbarnsforeldre. Småbarnsmødre bruker i gjennomsnitt noe under halvparten så mye tid til yrkesarbeid som småbarnsfedre gjør, og dette er en betydelig lavere andel enn blant kvinner ellers. Småbarnsfedres tid til husholdsarbeid utgjør omtrent 62 prosent av den tiden mødre bruker. Ser vi hushold- og yrkesarbeid under ett, bruker imidlertid fedre og mødre omtrent like mye tid til arbeid. Dersom likestilling fortsatt skal defineres som likedeling av oppgaver både hjemme og ute, er det fremdeles et stykke frem til full likestilling blant småbarnsforeldre i Norge. Hvis vi med likestilling derimot mener at kvinner og menn skal bruke like mye tid til arbeid totalt sett og ha like mye fritid, har denne gruppen en høy grad av likestilling.²⁵⁴

Statistikk viser at kvinner i større grad enn menn trekkes mellom lønnsarbeid og å være hjemme med små barn. De fleste mødre har mesteparten av tiden en eller annen forbindelse med arbeidslivet, og få forlater arbeidslivet for å bli hjemme for lengre perioder. Andelen deltidsansatte kvinner viser oss hvorledes kategoriene “yrkeskvinne” og “hjemmearbeidende” er svært sammensatte. Dette er ikke to grupper med nødvendigvis motsetningsfylte interesser, nettopp fordi kvinnene selv opererer i begge kategorier, om enn med ulik tyngde i ulike perioder.²⁵⁵

---

²⁵⁴ Kitterød (2002)

²⁵⁵ Bungum m.fl. (2001)

Kvinnen er i dag mer fristilt til å velge seg en ny rolle eller sjonglere mellom ulike roller. Vi ser i dag et større mangfold når det gjelder kvinners liv, både som mødre og blant de som av ulike grunner ikke blir mødre. Innen amerikanske kjønnteori snakkes det mye om krysspunkter (intersectionalities). Hvordan man er, og hvordan man ønsker å være som mor, påvirkes av flere ulike faktorer; kjønn, rase, etnisitet, sosial klasse og seksualitet. Noen ganger føyer man til uførhet, religion og/eller nasjonalitet på denne listen over ulikheter som møter hverandre i et slikt krysspunkt. Det vesentlige i denne sammenheng er hvordan disse skillelinjene er betinget av tid og sted, hvordan de går på kryss av hverandre og hvordan de kan både ”nedtone, oppflamme, forsterke, vri, dempe og forvanske hverandre”.²⁵⁶ Kvinner er ikke bare en gruppe som har like mål, men kvinner – som barn og menn – er ulike, med ulik definering av virkeligheten og ulike ønsker for hverdagen.

Som konsekvens av kvinners annerledes valg enn menn er hun statistisk sett mer tilgjengelig for barnet og dermed ofte mer avhengig av andre (mannen eller staten). At det historisk er tradisjon for at det er kvinnen som yter mest omsorg for små barn har vært brukt som en forklaring på at den hjemmeværende kvinne fremdeles er undertrykt. Men det motsatte kan også være tilfelle; at kvinnen tradisjonelt har hatt hovedansvaret for barn kan bidra til å bevisstgjøre kvinner om at barneomsorg handler om valg. Når kvinner blir mødre blir deres liv preget av dette, og for de fleste er ikke dette noe negativt. Frihet til å ha mulighet til å dyrke morsrollen blir tvert i mot ansett som et privilegium. Det er konsekvensene av å velge å være hjemmearbeidende som fremdeles er så negative. Det viktigste spørsmålet her er hvorvidt lovgiver skal la kvinner og menn få lov til å velge ulikt. Finnes det noen grense for hvor mye innblanding ulike hensyn tilsier at vi skal ha? Og skal lovgiver endre konsekvensene av fortsatt kjønnsdelte valg?

Vi snevrer inn enkeltindividers valgfrihet om bare den fulltidsarbeidende småbarnsmoren anses som fullt likestilt. Valgfriheten til hvordan en kvinne ordner sitt liv **også** som småbarnsmor må være viktigere. Kvinner er forskjellige, akkurat som også barns behov er forskjellige.

Solidaritets hensynet tilsier sterk lovregulering, slik at rettsreglene ”hjelper” dem som ikke har frihet til å velge etter eget ønske. Men vi har i dag stadig flere sterke kvinner som selv velger hvordan de ønsker å organisere livet sitt selv, i samarbeid med sin mann. Deres valgfrihet kan i neste omgang motivere og vise vei for andre kvinner. Disse kvinnene har en forhandlingsposisjon som kanskje

ikke preger kvinner og mødres situasjon i Norge generelt, men det må være et viktig mål for lovgiver å ikke detaljregulere i høyere grad enn nødvendig. Etterhvert tror jeg vi stadig sterkere vil se at også menn velger forskjellig. Og vi vil vel ikke kalle de menn som velger å være mye hjemme når barna er små for undertrykte?

De fleste småbarnsmødre sier seg rimelig fornøyd med arbeidsdelingen i hjemmet, ifølge en undersøkelse i 2000.²⁵⁷ Og hvis dette ikke synes å ha noen spesielt negative effekter på barna, hvorfor skal vi da pålegge et annet liv?

Mange kvinner og menn har i en helt annen grad enn tidligere generasjoners foreldre en praktisk og økonomisk mulighet til å velge, selv om det ikke er uten konsekvenser, spesielt av økonomisk karakter. Det er vanskelig å finne gode grunner for at definisjonen av likestilling må være så snever at den definerer ut muligheten til valg av livsstil for småbarnsforeldre.

5.3.2 Kvinnen som ikke velger morsrollen

At ikke alle kvinner blir mødre er ikke noe nytt. Av fødselskullet for 100 år siden var det anslagsvis mellom en tredel og en firedel som ikke fikk egne barn.

Den personlige nødvendigheten av å få barn er sterkt redusert. Hushold uten barn og/eller bestående av en person er i prinsippet levedyktig gjennom hele sin livssyklus. Prevensjonsteknologien gjør det mulig å bestemme om man vil ha barn, når og hvor mange. Forhold som før var styrt av biologiske og sosiale nødvendigheter, er i dag åpne for frie valg.

Hva gjør det med en kvinne å forbli barnløs i et samfunn som legger alt til rette for at alle skal få barn? Den eksplosive bruken av kunstig befruktning kan blant annet tas til inntekt for at det å være mor fortsatt er en viktig del av identiteten for mange kvinner. Regelverket rundt bioteknologien verdisetter i dag det biologiske morskapet høyt, kanskje for høyt etter manges mening, nettopp fordi det vanskeliggjør det valget det er å ikke få barn.²⁵⁸ Å bli mor har på mange måter blitt en rettighet mer enn en gave, plikt mer enn en mulighet. Moi argumenterer i artikkelen *Moderskapsmaset*²⁵⁹ for at det er feministisk å minne kvinner om at familielivet ikke er noe vilkår

---

²⁵⁶ Barrie Thorne intervjuet av Gry Heggeli (2003) vist til R.W.Connell mfl. "Making the Difference. Schools, Families and Sosial Division." 1982: 182

²⁵⁷ Kitterød (2000)

²⁵⁸ Se biologi og likestilling, pkt 3.1.2

²⁵⁹ Toril Moi (2004)

for et lykkelig og meningsfullt liv. Feminisme er å legge til rette for at kvinner, på lik linje med menn, får muligheten til å velge et barnsløst liv uten å bli stemplet som for eksempel ”egoistiske karrierekvinner”

Barnløshet har frem til nå i hovedsak vært definert som et kvinneproblem, og derfor har det sjelden vært forsket på mannens holdninger og problemer med egen eller kvinnens sterilitet.

Samtidig som metoden ved kunstig befruktning, også begrensningen av muligheten til eggdonasjon, tillegger det biologiske morskapet vekt, har avskaffelsen av morspresumsjonen ved utformingen av barneloven av 1981 bidratt til å løsne på bindingen mellom barn og mor. Vektleggelsen av kontakt med biologisk og sosial far har på en måte frigjort kvinnen fra tid til praktisk omsorg, samtidig som det har ført til at kravene som stilles til henne som tilrettelegger har økt. Regelverket spriker.

5.4 Konklusjon

Etter mitt skjønn viser denne gjennomgangen av lover og avgjørelser at det er to forhold som mer enn noen andre preger den juridiske konstruksjon av den gode mor. For det første er det ideen om at den gode mor er en likestilt mor, og likestilt betyr etter dagens målestokk at hun i bunn og grunn er lik mannen. For det andre er det ideen om at biologi, fremmet gjennom hensynet til barnets beste, er et grunnleggende premiss og argument i utviklingen av morskap.

Den gode mor anno 2004 deler barselpermisjonen med sitt barns far. Helst 50/50. Mange ønsker en strengere lovregulering som lovfester mer av permisjonstiden til far og det argumenteres for at en utvidelse av barselpermisjonen vil bety mer likestilling mellom far og mor. Sannsynligvis ville dette øke noen fedres bidrag til barneomsorg, kanskje økes også noen fedres bidrag til husarbeid generelt. Sannsynligvis ville gapet mellom de ulike fedretypene øke, i alle fall for en periode. Men mitt poeng er at likestilling ikke følger automatisk ved at menn og kvinner gjør de samme tingene, og at det heller ikke er sikkert at kjønne ville velge statistisk likt om vi var helt likestilte. Å være likestilt bør handle om makt til å definere sitt eget liv; verdier, ønsker og prioriteringer. Å være en likestilt kvinne bør bety et krav fra lovgiver om at du må velge slik partneren din gjør.

Den flinke mor arbeider fulltid. Ja, vi har kontantstøtteordningen og tre pensjonspoeng for omsorgsarbeid i hjemmet. Men fremdeles er man avhengig av å ha levd et liv som heltidsarbeidende for å få slik uttelling at det gir kvinnen trygghet og valgfrihet. Og fremdeles er nesten alle andre signaler som rettes mot ”flinke jenter” at de må ta sin del av ansvaret og bli fulltids-arbeidstagere

utenfor hjemmet. Tove Stang Dahl har kalt den offentlige likestillingspolitikken den ”bevisstløse likestilling”, fordi den har mannlivene som forbilde uten tanke for hvilke konsekvenser dette har for både barn og kvinner, ja samfunnet generelt.²⁶⁰ Etter hennes syn ville det ikke være plass til barn om målsetningen i likestillingsloven skulle oppnås.

Tilfredstillende økonomi er et viktig premiss for kvinners likestilling med menn, og det er også en av de viktigste faktorer av betydning for om et barn klarer seg bra etter at foreldrene har skilt lag.²⁶¹ Av den grunn kan det argumenteres for å være nødvendig og positivt at lovgiver oppmuntrer og legger til rette for kvinners deltagelse i lønnet arbeid. Men den tette koblingen mellom fullstendig økonomisk uavhengighet gjennom arbeid og likestilling er det etter min mening grunn til å sette spørsmålstegn ved. Hensynet til kvinners valgfrihet tilsier at en mulighet til yrkesaktivitet er vesentlig, slik at hun ikke er avhengig av å måtte forsørges av samfunnet eller en mann. Flere forskere har pekt på at par med svært ulik fordeling av både arbeidsoppgaver og penger kan anse seg selv som likestilte. Trolig er det av større viktighet for de fleste at den samlede arbeidsinnsatsen er noenlunde lik for begge parter, ikke at de nødvendigvis deler yrkesarbeid og hjemmearbeid likt.²⁶² Å være likestilt bør handle om evnen og muligheten til å ta frie valg, ikke at alle skal velge det samme. Til daglig er det mye som tyder på at mange mødre opplever tidsklemma som en like stor utfordring som diskriminering ved arbeid utenfor hjemmet. For Tove Stang Dahl var et mål en mer lik verdsetting av arbeid ute og hjemme. Et viktig tema var hvordan de tre områdene penger, arbeid og tid henger sammen – nesten alltid. En mer lik verdsetting kan skje ved å utvide arbeidsbegrepet, slik økonom Iulie Aslaksen har arbeidet for gjennom hennes kvinneperspektiv på nasjonalregnskapet.²⁶³ Det kan skje ved å gi rettslige fordeler ved omsorgsarbeid, som gode permisjonsordninger. Eller likestilling kan skje ved å bedre kvinners stilling i arbeidslivet mer generelt.

Jeg vil argumentere for å videreutvikle prinsippet om likestilling, slik at det også tar i betraktning at mange kvinners liv er –og alltid vil være – forskjellig fra menn. Friheten til å forme sitt eget kjønn og sine egne liv må være det vesentlige i opplevelsen av å være likestilt. Men for å kunne velge fritt, må konsekvensene av å velge annerledes enn menn til nå har gjort, utviskes.

---

²⁶⁰ Tove Stang Dahl (1993) s. 340

²⁶¹ Trude Haugli (2002) s. 325

²⁶² Ragni Hege Kitterød (2000) referer til Björnberg, Ulla og Anna-Karin Kollind (1997): "Lojalitet, tid och pengar. Hur kvinnor och män argumenterar om jämställdhet i familjer". I Göran Ahrne og Inga Persson (red): *Familj, makt och jämställdhet*. SOU 1997:138.

²⁶³ Iulie Aslaksen (2002)

Det kan påstås at jeg glemmer at alle kvinner enda ikke har frihet til å forme sitt eget liv. Det kan hevdes at jeg igjen fremmer den likestilling som kommer hvite, middelklassekvinner til gode. For det første vil jeg påstå at det er lovgiver som glemmer at ikke alle kvinner har en partner som det er bra, verken for dem selv eller barnet, og bli sterkere knyttet opp til. For det andre vil jeg påstå at hvis vi videreutviklet oss fra å studere og analysere kjønnsproblematikken til også å inkludere andre faktorer, da kunne vi kanskje få tak i andre, kanskje viktigere skillelinjer i dagens kvinne- og barnerett. På denne måten kunne lovgiver på en bedre måte utvikle rettsregler som støttet opp om og muliggjorde friere valg for alle mødre, uavhengig av etnisitet, økonomi, legning etc.

Hensynet til barnets beste taler også for å redefinere likestilling. Hvis likestilt bare betyr at far og mor må dele likt, tar det bort fokus fra flere forhold. For det første at det er kvaliteten på omsorgen som er det viktigste. For det andre at et liv som prioriterer hjemmesfæren i like stor grad som et annet liv kan være et selvvalgt, verdifullt liv. For det tredje vil en frigjøring av barneomsorgen fra kjønnsdebatten gi våre barn enda sterkere grad av valgfrihet, både frihet til å velge og definere sin foreldrerolle, og frihet til å velge bort foreldrerollen.

Mens det i likestillingens navn hevdes at det ikke er noen forskjell på mors- og farsomsorgen, hevdes det at kontakt og kjennskap til de biologiske foreldre, og da særlig far, er ytterst viktig for barnets skyld. Det andre viktig trekk ved den juridiske konstruksjon av den gode mor er at den gode mor samarbeider og tilrettelegger for at hennes barn skal ha kjennskap til, og helst kontakt med, sin biologiske far.

For kvinner kunne utviklingen av det biologiske prinsipp i teorien bety en frigjørelse, fordi vektleggelse av fars betydning kunne bety en deling av foreldreansvaret. Men vektleggelse av biologi betyr for det første at lesbiske kvinner som kan ha en utmerket omsorgskapasitet, gjennom lov knyttes nærmere til en mann for å bli mødre. Vektleggelse av barnets biologi betyr også at mødres ansvar som samarbeidspartnere, og tilretteleggere, øker. Fremdeles bor de fleste barn hos mor etter et samlivsbrudd. Det blir da hennes ansvar å motivere, og å legge til rette for, barnets samvær med far. Også mødres plikt til å samarbeide med fedre som i utgangspunktet ikke tilfører verken mor eller barn noe av særlig verdi økes ved vektleggelse av det biologiske prinsipp.

Mens morskap som institusjon har mistet verdi og prioritet de siste tiårene, har verdien av farskap økt, både i forhold til institusjonen som sådan og ikke minst som biologisk bånd. Ønsket om å styrke forholdet mellom barn og far (både sosialt og biologisk) er så politisk korrekt at man velger å

se bort fra eventuelle negative konsekvenser. Mens tiltak som kan trygge og sikre en hovedomsorgsgiver, rett og slett er litt umoderne, og derfor ikke morsomt å fremme. Familielovgivningen fokuserer i større grad på de individuelle relasjoner; mor-barn og spesielt far-barn.²⁶⁴

Selv om det biologiske prinsipp har fått økt vekt, både gjennom rettspraksis, i lov og i offentlige dokumenter, er det fremdeles ulikheter i hvor beskyttelsesverdig forholdet mellom mor(foreldre) og barn anses gjennom lov og rettspraksis. Reguleringene i adopsjonsloven og i lov om kunstig befruktning har kjennskap til det biologiske opphav som målsetning. I saker etter barneloven, og i reguleringene i den samme lov, kan det legges til grunn at det er kontakt med og en omfattende relasjon mellom foreldrene som er siktemålet. Mens barns behov for kontakt etter barnevernloven blir vurdert dithen at det er kjennskap til foreldrene som er det vesentlige mål ved en samværsordning. Er det da ulikheter hos barnet som medfører at barnets behov for kontakt blir vurdert så fundamentalt forskjellig? Eller gjelder det ulik standard for ulike barn? Etter mitt skjønn viser dette at spørsmålet om felles foreldreansvar, daglig omsorg og samvær i høy grad også handler om foreldres rettigheter til sine barn.

Etter min mening er det ingen foreldre som har noen rett på sine barn, og det kan etter mitt skjønn etterspørres en bredere diskusjon av hvem sine behov det biologiske prinsipp egentlig er ment å fremme.

Etter mitt syn svekker dette fokus på det biologiske hensyn både hensynet til barnets beste og hensynet til likestillingen. Barnets beste blir etter mitt skjønn svekket fordi fokuset på biologi er med på å vende fokus bort fra flere andre faktorer som er vesentlig å diskutere når barnets behov er i fokus. For eksempel barns rett til å holde fast ved sine omsorgspersoner. Lovgiver med på å klassifisere forhold mellom barn og foreldre i to klasser. Som det beste, mest nære og ekte finnes den klassiske kjernefamilien, hvor alle familiemedlemmene er i biologisk slekt. Som en annenrangs ordning eksisterer alle de andre familier hvor det i hvert fall finnes et forhold mellom en av foreldrene og et barn som ikke er basert på biologi. På individplan vil betydningen av kjennskap til biologisk familie og forhold til biologisk familie være av ulik betydning for det enkelte barn. Etter

---

²⁶⁴ Med unntak av de nye bidragsreglene; der oppretter man et parfokus, hvor begge parter økonomi skal ha innvirkning på hvor mye som skal betales i bidrag fra samværsforeldren til den som har daglig omsorg. Dette gjør at den som skal motta bidraget (fremdeles flest kvinner) blir gjort avhengig av å samarbeide med den andre foreldren; hvis trygdeetaten skal regne ut, eventuelt endre bidraget på bakgrunn av nye opplysninger om endrede inntekter hos far, tar de seg et gebyr.

mitt syn bør det fremheves at selv om viktigheten av biologisk slektskap anses som et utgangspunkt, bør det i sterkere grad fremheves at der er andre momenter i en totalvurderingen av barnets beste.²⁶⁵ Endringer i barenvernsloven som fremhever de biologiske foreldres rettigheter kan tyde på at det er det biologiske prinsipp som fremdeles er på fremmarsj, og ikke andre momenter eller normer for foreldreskap. Samtidig opprettholdes fokus på ”stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen”(bvl § 4-1) i barnevernloven. Etter min mening bør det settes fokus på om ikke det samme moment bør vektlegges mer i den vurderingen som gjøres etter barneloven. Det kan argumenteres for at sakene som føres etter barnevernloven i sin form er så forskjellige fra sakene etter barneloven at forskjellen i vektleggelsen av de ulike moment kan tilskrives faktiske omstendigheter.

At det biologiske prinsipp har fått styrket sin vekt, både i lovgivningsprosessen og i rettsanvenderprosessen, gir mindre rom for den inkluderende, åpne familie, og det medfører en svekkelse av den sosiale mor. Det underbygger også påstanden om at barnet bare har et sett foreldre (en mor), noe som både underkjenner den formidable innsatsen mange ekstramødre (stemødre) gjør, og den legger også et press på den biologiske mor om at hun er den eneste som kan gjøre ”jobben”. Den juridiske bindingen som er mellom adoptivmødre og deres barn kan på denne bakgrunn lett anses som en mindre sterk og mer utsatt form for familie.

Det må karakteriseres som et paradoks at på samme tid som foreldre i likestillingens navn (blant annet) lar samfunnet ta et stadig større praktisk ansvar for oppfostringen av sine barn, fremheves viktigheten av at barnet kjenner sine biologiske foreldre. Kanskje har velferdsstaten frigjort foreldrene mer enn barnet? I vår tids streben etter individualitet, hvor muligheten og evnen til å ta totalt frie valg når det gjelder både livsstil, bosted og yrke er det et paradoks at biologi og ”kjennskap til biologisk opphav” er argumenter som har en slik økende grad av selvforklarende relevans og vekt. Eller kanskje er det nettopp fordi friheten tilsynelatende er så absolutt når det gjelder å forme sin egen fremtid, at det oppleves som mye mer nødvendig å søke klarhet i båndene bakover i tid? Eller kanskje er det foreldrenes behov for sine barn som man lettere finner gehør for i jusen om man klarer å overbevise lovgiver om at det er barna sine behov man søker å fremme (jfr pkt 1.4.4 om mødrelønn-barnetrygd).

---

²⁶⁵ Rt ....

Det finnes ingen sannhet om kjønn og biologi. Vi vet faktisk ikke alt om hvordan kjønn påvirker barneomsorg, og hvilken rolle biologi spiller for utviklingen av identitet. Det som er klart, er at vi heller ikke i nærmeste fremtid vil få sikker viten om hvilken rolle biologisk tilknytning har, verken for barnet eller forelderen. Dette gir oss –og i denne sammenheng lovgiver- en mulighet til å velge: Hvor stor vekt **vil** vi tillegge det biologiske båndet mellom barn og foreldre? Etter mitt syn har både lovgiver og retten gjennom de siste 10-15 årene vektlagt det biologiske grunnlag for familieprosjektet en udiskutabel høy grad av vekt, uten samtidig å ta inn over seg de utilsiktede konsekvensene av denne prioriteringen.

Lovgiver må begynne å se forbi kjønnsfaktoren i konstruksjonen av den gode mor. Andre faktorer trer frem med større tyngde når det gjelder hvilke forutsetninger vi har som mødre, og når det gjelder hvordan vi lever som mødre. En fortsatt ignorering av spørsmålene om etnisitet, økonomi og klasse vil bidra til å diskriminere store kvinnegrupper fra muligheten til å velge sitt eget liv. Morsprosjektet eksisterer ikke uavhengig av de sosiale og økonomiske forholdene. Jeg kan ikke gjennom min oppgave å fremme det ene synet på hva som er en god mor; det finnes ikke bare en god måte å være mor på. Jeg har derimot ønsket å vise at også lovregler og rettsavgjørelser bidrar til å utforme samfunnets syn på den gode mor, og dette i sin tur bidrar til hvordan vi som er mødre lever våre liv. Jeg håper mitt bidrag til å dekonstruere disse begrep for å analysere synet på gode mor har gitt grunnlag for tanker og refleksjoner hos leseren, vist sammenhenger som kanskje ikke tidligere var så tydelige og gitt et bredere grunnlag for å svare på spørsmålet om dette er den typen mødre, verdier og syn vi ønsker å fremme i 2004.

6 Litteraturliste

6.1 Bøker og artikler

Andenæs, Agnes (1996). *Om valgfrihet som begrep i familiepolitikken - et sosialpsykologisk perspektiv*, Vedlegg 18 i NOU 1996 :13

Arnholm, Carl Jacob (1958). *Lærebok i familierett.*- 3 utg.- Oslo: Forlaget av Johan Grundt Tanum, 1958. -347 s.

Aslaksen, Iulie (2002). *Gender Constructions and the Possibility of a Generous Economic Actor*. I *Hypatia* 17(2) 2002. -s. 118-132.

Beauvoir, Simone de (1949). *Det annet kjønn*. Pax Forlag AS. De Norske Bokklubbene AS 2000 for denne utgaven. –s 5-50.- -ISBN 82-525-3744-8

Björk, Nina (1998). *Under det rosa teppet. Et blikk på 90-tallets feminisme*. Gyldendal Norsk Forlag ASA, 1998. -236 s. -ISBN 82-05-25655-1

Brekken, Astrid (1993). *Fra Rødstrømper til silkehansker. Samtaler med norske kvinner*. J.W.Cappelens Forlag a.s. 1993. -217 s. -ISBN 82-02-13346-7

Cook, Rebecca (1995). *Human Rights and Reproductive Self-Determination (excerpt)*, i *The American University Law Review*. Nr. 44(4) 1995. –s. 976-989 og s. 1000-1013. Referert til i Kopisamling 2036, Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, Institutt for offentlig rett, Womens Law and Human Rights. Valgfag/Spesialfag- Juridisk Embetseksamen, 5 vektallsemne Kvinne-og kjønnsforskning. Part 1 b. Main Literature.

Dahl, Tove Stang (1985). (red). *Kvinnerett*. Universitetsforlaget, bind 1: -191 s. -ISBN 82-00-07467-6 + bind 2:-263 s. -ISBN 82-00-07468-4

Dahl, Tove Stang (1992). *Barnevern og samfunnsvern. Om stat, vitenskap og profesjoner under barnevernets oppkomst i Norge*. Oslo : Pax Forlag, 1992. -208 s. -ISBN 82-530-1582-8

Dahl, Tove Stang (1993). Samtale med Astrid Brekken i *Fra Rødstrømper til silkehansker. Samtaler med norske kvinner*. - J.W.Cappelens Forlag a.s. 1993. -217 s. -ISBN 82-02-13346-7

Dahl, Tove Stang (1994). *Pene piker haiker ikke*. Universitetsforlaget AS, 1994. -358 s. -ISBN 82-00-03952-8

Dyblie Nilsen, Randi (2003). *Barn og kvinner, barndom og kjønn*. -S. 94-115.- I *Kvinneforskning*, 3/03.

Eckhoff, Torstein (1993). *Rettskildelære*. 3 utg. TANO Oslo 1993. -340 s. -ISBN 82-518-3116-4

Fastvold, Marianne (1990). *Fødsels-og omsorsrett for foreldre*. Oslo: Grøndahl & Søn Forlag A.s.,1990. - 212 s. -ISBN 82-504-0904-3

Flendt, Helene (1999). *(Fælles) foreldremyndighed i praksis*. Danmark: Jurist-og Økonomiforbundets Forlag 1999. -86 s. -ISBN 87-574-0163-8

Folgerød, Tor (2003). "Skeive" barnefamilier. *Foreldreskap mellom normer og overskridingar*. -S. 61 til 78.- I *Kvinneforskning* nr 3/03.

Follevåg, Geir (2002). *Adoptert Identitet*. Spartacus 2002. -160 s. -ISBN 82-430-0215-4

Fougner Brit (1993). red av *Dagens dame-fri og likestilt?* Oslo: Aschehoug & Co 1993. -186 s. -ISBN 82-03-26007-1

Gloppen, Siri (2003). *Kampen for sosiale rettigheter-er rettssalen riktig arena?* -S. 61-75.- I *Mennesker og Rettigheter* 21:1(2003).

Gording Stang, Elisabeth (1995). *Barns rett til foreldre. Tvangsadopsjon av fosterbarn etter barnevernloven*. Ad Notam Gyldendal 1995. -123 s. -ISBN 82-417-0584-0

Grinde, Turid Vogt (1989). *Barn og barnevern i Norden. Samfunnets respektive familiens ansvar for barna*. Tano 1989. –298 s. -ISBN 82-518-2676-4

Gulli, Brita M (1995). *Forplantningens "frigjøring". Etske og politiske dilemmaer ved prøverørsbefruktning*. Universitetsforlaget AS 1995. –144 s. -ISBN 82-00-22440-6

Hagemann, Gro og Anne Krogstad (1994). red av *Høydeskrekk. Kvinner og offentlighet*. Ad Notam Gyldendal 1994. –205 s. -ISBN 82-417-0434-8

Hagen, Gerd (2001). *Barnevernets historie-om makt og avmakt i det 20. århundret*. Akribe Forlag as 2001. -244 s. -ISBN 82-7950-061-8

Hansen, Jan-Erik Ebbestad og Kari Møller (2001). *Kjønn og androgynitet*. Gyldendal Norsk Forlag 2001. -239 s. -ISBN 82-0527640-4

Haugli, Trude (1993). *Samværsrett-samværsplikt? –S. 76 –87. -I Retfærd - Nordisk Juridisk Tidsskrift nr 1, 1993.*

Haugli, Trude (2002). *Det mangfoldige barnets beste. –S. 313-326. –I Bonus Pater Familias. Festskrift til Peter Lødrup 70 år*. Gyldendal Norsk Forlag AS 2002. –829 s. –ISBN 82-05-30060-7

Heggli, Gry (2003). *Hvor er barna i kvinne-og kjønnsforskningen?* Intervju av Barrie Thorne i *Kvinneforskning* 3/03.

Hellevik, Tale (2000). *Flere småbarnsmødre har blitt deltidsarbeidere*. Samfunnsspeilet nr 5, 2000. <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200005/6.shtml> (04.01.2004)

Hellum, Anne (1987). *Morskap, teknologi og rett i Retfærd- Nordisk Juridisk Tidsskrift nr 36, 1987.*

Hellum, Anne, Syse Aslak, Aasen, Henriette Sinding (1990). *Menneske, natur og fødselsteknologi: verdivalg og rettslig regulering*. Oslo, Ad Notam 1990. –146 s.

-ISBN 82-417-0082-2

Hellum, Anne (2002). *Noen refleksjoner om rettsutvikling, kjønn, ekteskap og slektskap.* –S. 327-337. –I *Bonus Pater Familias. Festskrift til Peter Lødrup 70 år.* Gyldendal Norsk Forlag AS 2002. –829 s. –ISBN 82-05-30060-7

Holthe, Vibeke Glaser (1996). *Foreldrerett: om trygghet og overbevisning i foreldrerollen.* Universitetsforlaget –168 s. –ISBN 82-00-22776-6

Holst, Cathrine (2002).(red). *Kjønnsrettferdighet. Utfordringer for feministisk politikk.* Gyldendal Norsk Forlag AS 2002. –258 s. –ISBN 82-05-30602-8

Jouko Huffunen (2003). Research Conference. Se der.

Kitterød, Ragni Hege (2000). (nr 1) *Er småbarnsmødre fornøyd med arbeidsdelingen hjemme?* Samfunnsspeilet nr. 5, 2000.

<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200005/4.shtml> (04.01.2004)

Kitterød, Ragni Hege (2000). (nr 2) *Størst likedeling blant de høyt utdannede.* Samfunnsspeilet nr. 5, 2000. <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200005/5.shtml> (04.01.2004)

Kitterød, Ragni Hege (2002). *Store endringer i småbarnsfamiliers dagligliv.* Samfunnsspeilet nr 4-5, 2002.

<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200204/03/art-2002-10-08-01.html> (12.1.2004)

Koch, Katrin (2000). *Når mor og far møtes i retten: barnefordeling og samvær.* Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, 2000. –89 s.-, NOVA Rapport; 13/00. –ISBN 82-7894-100-9

Kraft, Kirsti (2001). *Er mamma egentlig et menneske? Samtaler om den moderne morsrollen.* Verbum Forlag 2001. –93 s. –ISBN 82-543-0901-9

Kurki-Suonio, Kirsti (1995). *Gemensam vårdnad- vad döljer man med barnets bästa?*

-S.169-196.- I *13 kvinnooperspektiv på rätten*. Red. av Gudrun Nordborg. Uppsala: Iustus Förlag AB, 1995. -ISBN 91-7678-293-X

L'Orange Fürst, Elisabeth (2003). *Kjønn i transnasjonal flyt – moldovske jenter i sextrafikk*. I *Kvinneforskning*, 2/03.

Matlary, Janne Haaland (2001). *På kvinners premisser. For en ny feminisme*. Lunde Forlag AS. -176 s. -ISBN 82-520-3441-1

Moi, Toril (1998). *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori*. Gyldendal Norsk Forlag ASA 1998. -187 s. -ISBN 82-05-25435-4

Moi, Toril (2004). *Moderskapsmaset*. Artikkel i *Morgenbladet* 02.01.2004.
URL: http://www.morgenbladet.no/index.php?show_article=1007845

Mühleisen, Wenche (2002). *Kjønn i uorden: iscenesettelser av kjønn og seksualitet i eksperimentell talkshowunderholdning*. Oslo: Unibub, 2002. -296 s.- Avhandling (doktorgrad), Universitetet i Oslo.

Nordborg, Gudrun (1995). *Konstruktioner av moderskap och faderskap- genom reproduktionsteknologin och i rätten*. Uppsala: Iustus Förlag AB, 1995. -S. 135 -168.- I *13 kvinnooperspektiv på rätten*. Red. av Gudrun Nordborg. -ISBN 91-7678-293-X

Rich, Adrienne (1976). *Of Woman Born. Motherhood as Experience and Institution*. New York: W.W. Norton & Company, Inc 1976. - 318 s. -ISBN 0-393-08750-6

Roiphe, Anne (1996). *Fruktbar. Om å være mor i en moderne verden*. Oslo: Tiden Norsk Forlag A/S, 1997. -308 s. -ISBN 82-10-04099-5

Sandberg, Kirsten (1990). *Barnets beste. Om barnefordeling, rettspraksis og rettferdighet*. Ad Notam forlag AS. 3. opplag 1997. -152 s. -ISBN 82-417-0081-4

Sandberg, Kirsten (2003). *Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertagelse*. Gyldendal Norsk Forlag AS 2003. -431 s. -ISBN 82-05-31496-9

Schaffer, H. Rudolph (2000). *På barns vegne. Psykologiske spørsmål og svar om barns oppvekst*. Gyldendal Akademisk Forlag 2000. -309 s. -ISBN 82-417-1199-9

Singer, Anna (2002). *Vem är jag? En fråga om fastställande av ursprung*. -S. 627-639. -I *Bonus Pater Familias. Festskrift til Peter Lødrup 70 år*. Gyldendal Norsk Forlag AS 2002. -829 s. -ISBN 82-05-30060-7

Silius, Harriet (1995). *Att vara kvinna og jurist*. -S. 1-20.- I *13 kvinnoperspektiv på rätten*. Red. av Gudrun Nordborg. Uppsala: Iustus Förlag AB 1995. ISBN 91-7678-293-X

Skjørten, Kristin (200?). *Barnefordelingssaker for lagmannsretten 1998-2000*.
<http://www.program.forskningsradet.no/vfo/nyhet/nyhet289.php3>

Smith, Lucy: *Foreldres rett over barna, barns rett over seg selv i Barndom i Norge*
redigert av Arne Solli

Solli, Arne (1991). (red). *Barndom i Norge. 16 innlegg om barns oppvekstvilkår*. Universitetsforlaget AS 1991.- 199 s.- ISBN 82-00-21426-5

Steenberg, Knut R og Marianne Hognestad (2000). *Adopsjonsloven med kommentarer*. Universitetsforlaget AS 2000. -480 s.- ISBN 82-518-3960-2

Sætersdal, Barbro og Monica Dalen (1999). *Hvem er jeg? Adopsjon, identitet og etnisitet*. Kribe Forlag, 1999. - 164 s.- ISBN 82-7950-000-6

Vølstad, Ann (2003). *Maktkamp og hengivenhet. Stemødre mellom nærhet og distanse*. -S. 79 -93.- I *Kvinneforskning* nr 3/03

6.2 Hovedoppgaver, avhandlinger og seriepublikasjoner

Aanestad, Hedda (2002). *"Barnets beste" ved samværsrett etter barneloven*. En analyse av lagmannsrettavgjørelser fra 2001. 10-vektallsoppgave. Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo, vår 2002.

Bungum, Brita, Berit Brandth og Elin Kvande (2001): *Ulik praksis- ulike konsekvenser. En evaluering av kontantstøttens konsekvenser for likestilling i arbeidsliv og familieliv*, SINTEF-rapport. SINTEF/Teknologiledelse, IFIM. –76 s. –ISBN 82-14-02074-3(h)

Byberg, Ingvild Hauge; Foss, Aslaug Hurlen; Noack, Turdid (2001): *Gjete kongens harer – rapport fra arbeidet med å få samboerne mer innpasset i statistikken*. SSB rapport 2001/40. Oslo, Statistisk sentralbyrå 2001. –60 s. –ISBN 82-537-5008-0(h)

Kjønstad, Asbjørn (1981). *Barns rett til forsørgelse og omsorg – fra foreldre, samfunn og andre*. Stensilsérie nr , Institutt for privatrett, Universitetet i Oslo, 1981.

Lødrup, Peter (1979). *Barnelovseminaret våren 1978 over NOU 1977: 35*. Stensilsérie nr 57, Institutt for privatrett, Universitetet i Oslo. 1979.

Ohnstad, Anbjørg (1984). *Ekte(venn)skap- en studie av relasjoner mellom lesbiske samboere*. Hovedoppgave i psykologi-Universitetet i Oslo, 1984. ISBN 82-569-0701-0

Robberstad, Anne (1975). *Om kvinnerett*. Stensilsérie nr 30, Institutt for privatrett, Universitetet i Oslo, 1975.

Smith, Lucy (1975). *Kvinnerett-mål og midler*. Stensilsérie nr 30, Institutt for privatrett, Universitetet i Oslo, 1975.

Lucy Smith. *Foreldremyndigheten – innhold og opphør*.

Stiklestad, Sigrun Saur ( ). Høgskolen i Oslo/NTNU, hovedoppgave

Thue, Helge J. (1975). *Kvinner og barn i familiestrukturen*. Innledning på seminar arrangert av foreningen Barns rettigheter i samfunnet (BRIS) 19 mars 1975. Stensilsérie nr 22, Institutt for privatrett, Universitetet i Oslo, 1975.

Thuen, Frode (2002) *Den tøffe barndommen. utfordringer for barn og foreldre i vår tid*. I *Barn i Norge 2002* om barn og unges psykiske helse, utgitt av Voksne for Barn.

6.3 Offentlige publikasjoner, lover og dommer

NOU 1991: 6 Mennesker og bioteknologi.

NOU 1993: 12 Tid for barna.

NOU 1993: 17 Levevilkår i Norge. Er graset grønt for alle?

NOU 1995 15 Et apparat for likestilling. En gjennomgang og vurdering av det sentrale. likestillingsapparatet med forslag til omorganisering av Likestillingsrådet.

NOU 1996: 13 Offentlige overføringer til barnefamilier.

NOU 1998: 17 Barnefordelingssaker – avgjørelsesorgan, saksbehandlingsregler og delt bosted.

NOU 1999: 13 Kvinnens helse i Norge.

NOU 1999: 25 Samboerne og samfunnet.

St.meld.nr.17 (1996-1997) Om innvandring og det flerkulturelle Norge.

St.meld.nr.53 (1997-1998) Innføring av kontantstøtte til småbarnsforeldre.

St.meld.nr.27 (1999-2000) Barnehage til beste for barn og foreldre.

St.meld.nr.25 (2000-2001) Levevilkår og livskvalitet for lesbiske og homofile i Norge.

St.meld.nr.43 (2000-2001) Om evaluering av kontantstøtten.

St.meld.nr.14 (2001-2002) Om evaluering av lov om medisinsk bruk av bioteknologi.

St.meld.nr.24 (2002-2003) Barnehagetilbud til alle – økonomi, mangfold og valgfrihet.

St.meld.nr.29 (2002-2003) Om familien - forpliktende samliv og foreldreskap.

Ot.prp.nr.40 (1984-1985) Om lov om adopsjon.

Ot.prp. nr. 68 (1993-94)

Ot.prp.nr.56 (1997-1998) Om lov om kontantstøtte til småbarnsforeldre (kontantstøtteloven).

Ot.prp.nr.29 (2002-2003) Om lov om endringer i barneloven mv.(Nye saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene mv.)

Innst.O.nr.30 (1980-1981) Innstilling fra justiskomiteen om lov om barn og foreldre (barnelova).

Innst.S.nr.53 (2003-2004) Innstilling fra familie,-kultur og administrasjonskomiteen om familienforpliktende samliv og foreldreskap.

Besl.O.nr.92 (2002-2003) Odelstingsbeslutning nr 92. Jf. Innst.O.nr.96 (2002-2003) og

Ot.prp.nr.29 (2002-2003) Om lov om endringer i barneloven mv. (Nye saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domsstolene mv.)

Dok.nr 8:106 (1995-1996) Fremlegg av Kjell Magne Bondevik og Solveig Sollie om opphevelse av lov av 30. april 1993 nr. 40 om registrert partnerskap.

Rundskriv Q-0972. Gitt av barne- og familiedepartementet september 1998. *En spesifisering av krav til adoptivforeldre*. URL: <http://odin.dep.no/bfd/norsk/regelverk/rundskriv/004021-250013/index-dok000-b-n-a.html>. (04.01.2004)

Rundskriv Q-1045. Gitt av barne- og familiedepartementet desember 2002. *Saksbehandling ved søknad om innenlands- og utenlandsadopsjon og særlig om skjønnsutøvelsen ved innenlandsadopsjon*. URL:

Høringsnotat: *Lov om medisinsk bruk av bioteknologi m.m.* November 2002, Helsedepartementet. URL:<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/dep/hd/2002/publ/042051-9900050/> (04.01.2004)

Høringsnotat: *Om endring av lov 28. Februar 1986 nr.8 og i lov 30. april 1993 nr.40 om registrert partnerskap*
18 Januar 2001, Barne- og familiedepartementet. URL:<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/dep>

[Arbeidsmiljøloven] Lov om arbeidsmiljø. 4 februar. Nr 4. 1977.

[Likestillingsloven] Lov om likestilling mellom kjønnene. 9 juni. Nr 45. 1978.

[Barnelova] Lov om barn og foreldre. 8 april. Nr.7. 1981.

[Adopsjonsloven] Lov om adopsjon. 28 februar. Nr 8. 1986.

[Barnevernloven] Lov om barnevernstjenester. 17 juli. Nr 100. 1992.

[Partnerskapsloven] Lov om registrert partnerskap. 30 april. Nr 40. 1993.

[Bioteknologiloven] Lov om humanmedisinsk bruk av bioteknologi m.m. 5 desember. Nr 100.2003.

[Barnehageloven] Lov om barnehager. 5 mai. Nr 19. 1995.

[Folketrygdloven] Lov om folketrygd. 28 februar. Nr 19. 1997.

[Kontantstøtteleven] Lov om kontantstøtte. 26 juni. Nr 41. 1998.

[Menneskerettsloven] Lov om styrking av menneskerettighetens stilling i norsk rett. 30 april. Nr. 30. 1999.

*Barnets rettigheter. Norges andre rapport til FNs komitè for barnets rettigheter – 1998
Childcare and Equality of Opportunity og den oppfølgende rapporten, Childcare in the European
Community 1985-90*

*Vurdering av kjønns-og likestillingsperspektivet i budsjettet, handlingsplan fra Barne-og
familiedepartementet, 2003.*

Rt 1976 s. 1497; samvær.

Rt 1986 s. 946; opprettholdelse av omsorgsfratagelse.

Rt 1986 s. 954; opprettholdelse av omsorgsfratagelse.

Rt 1986 s. 997

Rt 1987 s. 456; nektelse av samvær.

Rt 1987 s. 598; nektelse av samvær.

Rt 1994 s. 805; opprettholdelse av omsorgsfratagelse. Spørsmålet om etnisitets betydning.

Rt 1994 s. 992; daglig omsorg. Spørsmål om religions betydning.

Rt 1994 s. 1394; begrenset samvær.

Rt 1995 s 946

Rt 1996 s. 420; daglig omsorg. Spørsmål om religions betydning.

Rt 1996 s. 888; samvær med tilsyn.

Rt 1997 s. 170; tilbakeføring av omsorg. Spørsmålet om etnisitets betydning.

Rt 1998 s. 787;

Rt 2000 s. 1460; foreldreansvar etter dødsfall av daglig forsørger.

Rt 2002 s. 908; ingen samvær

Rt 2003 s. 35; mor tilkjent foreldreansvaret alene

6.4 Annet:

Årsmelding for Likestillingsombudet og Klagenemda for likestilling 1998

Likestillingsbarometeret (2003)

29 juni 2002; Magasinet, Dagbladets helgemagasin: *Far ukjent*. Artikkel om sædgivernes barn

22 mars 2003: Magasinet, Dagbladets helgemagasin: *Retten til å velge*. Artikkel om
fosterdiagnostikk

7 juni 2003; Magasinet, Dagbladets helgemagasin: *Ukjent opphav*. Artikkel om adopterte barn

Nettside som viser til den danske permisjonelovgivningen:

URL:<http://www.bm.dk/barselorlov/default.asp> (18.10.03)

Humanioradagene 2002, lørdag 08.03.02. Debatt::*Ble det egentlig barnets århundre*”

Innleder: Ellen Schrump. I panelet: Lucy Smith, Kjersti Ericsson, Ellen Schrumpf, Trond Waage

Barnevernpedagogutdanningen, Høgskolen i Oslo; NOVA; Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Universitetet i Oslo og Senter for kvinne- og kjønnsforskning, Universitetet i Oslo.
En annerledes morsdag. 21. november 2002.

Research Conference: May 21.-23. 2003 at the University of Oslo, *Constructions of Motherhood and Fatherhood: Comparing Nordic Countries and the U.S.* Arrangør: Senter for kvinne- og kjønnsforskning og Nordisk institutt for kvinne- og kjønnsforskning.

(<http://www.jus.uio.no/sekr/studieinformasjon/fagsider/spesialoppgave/retningslinjer>)

